

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

WISSENSCHAFTLICHE MITTEILUNGEN

XV
(XVIII)



НАУКОВІ ЗАПИСКИ

WISSENSCHAFTLICHE MITTEILUNGEN

XV
(XVIII)



*Видано завдяки фінансової підтримки «Дому української науки»
та Апостольського Екзарха д-ра Кир Платона*

• Редагує Колегія
Головний редактор Ростислав Єндик

Адреса: Ukrainisches Technisch-Wirtschaftliches Institut
8 München 80, Laplacestr. 24, Germany

ДІАЛЕКТНИЙ СЛОВНИК
ПІВНІЧНО-ДОБРУДЖАНСЬКОЇ ГОВІРКИ
С. ВЕРХНІЙ ДУНАВЕЦЬ БІЛЯ ТУЛЬЧІ

I

Село Верхній Дунавець (рум. *Dunăvăt de Sus*) над катерлезьким (південним) рукавом дельти Дунаю, 45 км на південний схід від Тульчі, українське, як і сусідній Нижній Дунавець (2 км на південь) і Муру́гиль¹⁾ (10 км на північний захід). Йдеться про місцевину, де в 1815—28 рр. знаходилася Задунайська Січ, перенесена сюди з с. Сеймени над Дунаєм (6 км на північ від Чернаводи), що проіснувала тут аж до переходу кошового Йосипа Гладкого 1828 р. з більшістю коша на сторону Росії.

Перед переселенням коша зі Старих Сейменів у Дунавці тоді вже жили російські козаки-некрасовці («липовани» старовіри), що прийшли були з Дону після поразки повстання Булавина 1708 р. Конфлікт поміж ними й запорожцями, що стали прибувати сюди після зруйнування Січі 1775 р., виник із-за дунайських рибальських «заводів» (місць виловлювання риби), при чому запорожці зорганізували 1812 р. кривавий похід на липован, вирішуючи чи проганяючи по здобутих липованських слободах — в тому й у Дунавці — все населення, заки перенеслися сюди й тут zaloжили кіш. Подрібно описав ті події В о в к Ф.²⁾ на підставі спогадів старих січових дідів перед несповна 100 роками, даючи водночас і опис побуту та історії тодішніх українських поселенців у Добруджі.³⁾

1) Діалектному словникові й описові говірки с. Муругиль присвячена наша стаття «Діалектний словник півн.-добруджанської говірки с. Муругиль над Дунаєм» в друку в *Записках НТШ*.

2) Кондратович [Вовк] Ф.: Задунайская Сечь, по местным воспоминаниям и рассказам, *Киевская Старина*, 1883, с. 27—66, 269—300, 728—73.

3) Лупулеску [Вовк Ф.]: Русские колонии в Добрудже, *Киевская Старина*, 1889, с. 117—54, 314—36, 685—704; В о в к Ф.: Українське рибальство в Добруджі, *Матеріали до українсько-руської етнології*, т. I, с. 33—52, Львів 1899.

В сусідньому Муругилі селилися на січовій землі одружені втікачі-кріпаки «*ра́я*» (досі в В. Дунавці звуть покутян-буковинців «*райкі́*»). Тут, як і деінде в Добруджі, приселені головно після Кримської війни 1854'—55 рр. ногайці з Таврії вимандрували далі в Туреччину здебільша вже в 20 в. Подібно греки й болгарини — після 1-ої світової війни в Грецію й Болгарію, а нечисленні німці 1940 р. до Німеччини. Залишилися лиш давні сусіди «липовани» та румуни (первісно здебільша семигородські чабани «мукани»), при чому число румунів внаслідок приселень все далі зростає. Деяке число українців виїхало в 1945—47 рр. до УРСР, а після повеней у дунайській дельті приселилися до Дунавця окремі родини з Леті.

Сьогоднішні дунавчани з запорізькою січовою традицією майже не пов'язані: вони її не пам'ятають. Це бо переважно нащадки втікачів-кріпаків 1840—60-их рр. «під турка» (Добруджа належала до 1878 р. до Туреччини) — з Поділля, Волині, Київщини, Полтавщини, Чернігівщини, Степової України а чи й з Білорусі та Росії. Невиразні згадки живуть тут сьогодні ще всього серед старих рибалок: рибальство поруч хліборобства й виноградарства тут важливий спосіб прожитку. Згадки, зрештою доволі мряковинні лиш, про «*красний кол*» (від крові), на який «*нашійлювали* липованів» це відгомін жорстокої боротьби 1812—15 рр., що її описав Ф. Вовк. Таку згадку включає й різдвяне «віншування», проказуване після проспіваної коляди «дернеця», а сьогоднішнім «слободянам» вже ніраз незрозуміле («... щоб був наш хазяїн чесний та величний: перед панами, перед сударями, перед воськом козацьким, перед міром християнським...»). Та й сам «дернець» (рум. *dorință* «побажання» й слова коляди «*дар днесь* (пребагатий)», перекручені та сплутані) з незрозумілою попере-кручуваною церковнослов'янщиною це хіба відгомін ірмології-них напівів та кантів. Зрумуншена церква (тут священиками ще від кінця 19 в. румуни-басарабці) не підтримала знань церковнослов'янщини й отже в усній традиції замислуваті словеса «дернеця» зовсім стерлися (напр. «трійом царом несуть Христові даром» у коляді з «Богогласника» «Дар днесь пребагатий на земню сойдє»). А так то на пісенний репертуар, головно на чоловічий, тут мали вплив російські пісні (частушки, «молодецькі», «Потеряла я колéчко»), зокрема салдацькі й матроські — хіба й з кафешантанів Одеси («Була́ ноч т'і́ха і луна́я, скрива́вся ме́сяц в яблука́х!»): російські тексти пісень дуже попсовані, а їх вимова — українська. Чисто українськими тут — жіночі пісні. Мелос всіх пісень тут «степовий» з багатючим багатоголоссям. Співають головно при нагоді родинних свят (весілля, христин).

Але і цей пісенний репертуар, як і українська мова загалом, тут на шляху до повного вимертя — у зв'язку з румунізаційним

натиском довкілля. Церква румунською у своїй богослужбовій мові стала ще наприкінці 19 в., а українська школа тут була всього короткий час після 1945 р. (до 1956 р.). Тоді ж у Тульчі відкрито й український відділ учительського семінару, а після його зліквідування деяка частина учнів кінчала вищі українські класи вже в Сиготі. Батькам витлумачено, що для їхніх дітей стане обтяженням у дальшій кар'єрі навчання не румунською мовою, тож (формально «на бажання самих батьків») місцева сільська школа повернулася до ранішого стану — з-перед війни. Усе населення тут уже двомовне; батьки в розмові з дітьми дуже зчаста переходять на румунщину, зокрема в приязності немісцевих людей.

Населення працює в колгоспі («колективі»), по рибальських бригадах та головню на акордових роботах при жатті комишу й «папури» (рогозу). Крім управи пшениці й кукурудзи, тут процвітає баштанництво й виноградарство. Їх термінологія походженням турецько-болгарсько-румунська. Доволі упрощена й термінологія хліборобства (немає коноплярства тощо), а термінологія ремесел — румунська. Багато румунізмів і в термінології посвоєння. Свій степовий український характер зберегла термінологія хатнього будівництва й тваринництва (але не вівчарства). В багатющій термінології рибальства, спільній з подібною ж із Дністрового лиману,⁴⁾ чимало виразів тюркського та грецького походження. За свідченням Ф. Вовка, раніш українці поруч греків славилися як матроси в дунайському судноплаванні. Саме ж рибалення в Дунаві продовжує якоюсь мірою основну професію колишніх запорожців, а отже, можливо, й їх даноділянкову термінологію. Чимало цікавого принесло б тут порівняння з дотичною озівсько-кубанською лексикою, на жаль, досі не опрацьованою. Рибалють дунавецькі рибалки всього в «лиманах» (озерах) та в катерлезькому гирлі (рукаві) Дунаю. На морі рибалили вже окремі сулимсько-катерлезькі «мату́ли» (артілі рибалок).

⁴⁾ Берлізов А. А.: Лексика рибальства українських говорів Нижнього Подністров'я, *Наукові записки Чернігівського Педагогічного інституту*, т. IV, в. 4, с. 82, Чернігів 1959; Дзендзелівський Й. О.: Спостереження над лексикою українських говірок Нижнього Подністров'я, *Наукові записки Ужгородського Державного Університету*, т. 13, с. 63—114, Ужгород 1955; Словник специфічної лексики Нижнього Подністров'я, *Лексикографічний бюлетень*, в. 6, с. 36—54, Київ 1958; Москаленко А. А.: Словник діалектизмів Одеської області, Одеса 1958; Дроздовський В. П.: Спостереження над сільськогосподарською лексикою українських говірок Татарбунарського, Тузлівського і Саратського районів Одеської області, *Праці Одеського Державного Університету*, т. 148, с. 233—45, Одеса 1958; Південно-бессарабські українські говірки, *Праці Х. республіканської діалектологічної наради*, с. 132—55, Київ 1961; Мукан А. М.: Словотвір українських наддунайських говірок, там таки, с. 156—58.

Характеристичне, що дунавецькі чоловіки-рибалки як і акордові робітники при кошенні комишу говорять чистішою мовою, вільнішою і від румунізмів і від русизмів, порівняно з жінками. За місцевою традицією, дунавецькі «хахлі», «руські» (українці) з «липованами» (сусідніми росіянами) не дружать. Крім неусвідомлюваної вже причиново історичної ворожнечі (події 1812—15 рр.), справа тут головно в віровизнанневих різницях: якщо хто одружується з липованом чи липованкою, то «пристає на їх віру» й щераз «перехрестюєця» в липован та навпаки — липованка у місцевій православній церкві.

Тимто дунавецькі русизми приходить ся тлумачити як слід мовного змішування по дорозі в Добруджу десь на басарабському етапі тутешніх перших приселенців, серед яких не бракувало і втіклих салдатів. Такими русизмами в лексиці Дунавця слід уважати: *варахУшка, в.мЕст'і, врЕмн'а, жаркОйе, жИст'а//жИз'н'а, зйОска, калдУн // волошЕбник, нОн'ча, ластА, перЕшн'а, покА-міст', нОргит', поштИ, почОт, прУстин'а, стрИБИтел', с'ічАс, хУ-же, цеп, чихОтка* тощо. Може, слідом південно-російської, а чи білоруської акучої вимови є поява форм типу *обертЕнійа, стретЕнійа* з переходом первісно іменників середнього роду в жіночий, подібно як і *пАсма, копитА*. Спорадична поява слів з акучою вимовою ненаголошеного *о* (*калатА, правОрний*), з переходом наголошеного *е* в *'о* (*л'од, біл'О, сел'Одка*) та з вимовою *е* замість *ѣ* (*крЕпко, л'еУшник, целинА*) може частково бути віднесеною й на рахунок північно-української примішки, сліди якої в говірці Дунавця доволі виразні.

Про якісь залишки первісного липованського населення в Вх. Дунавці з-перед 1815 р. не може бути мови. За з'ясуваннями Ф. Вовка,⁵⁾ (Вх.) Дунавець здобули січовики аж із Катерлезу (Св. Юрія), де заклали були на коротко 1813 р. Новий Кіш, — після дволітньої боротьби 1815 р., у висліді якої некрасовці переселилися на Майнос в Малій Азії а чи то були відтіснені на південь в долину р. Слави, де живуть і досі. Дунавецький січовий кіш з його паланкою-канцелярією та 38 куренями, де жили лиш неодружені, скасувала Туреччина 1828 р., а козацькі поселення перевела на становище всяких інших поселень «раї», підчищеної безпосередньо паші в Тульчі. Козацька до 1828 р. «рая» (села Мурúгиль, Карагармáн / Караормáн, Катирлэз, Івóнча, Гóргова, Вилків, Лéтя) це були втікачі з України (переходили до них і кошовики, одружившись), що займалися хліборобством, козаки ж рибалили й полювали на дичину та птицю. В 1880-их рр. татари жили в сусідніх селах Бейбуджáк та Караібéль, а мука-

⁵⁾ Кондратович Ф., цитована праця, с. 63, 65, 297—99, 728—46, 755—58.

ни-волоські пастухи поруч з українцями в Вх. і Нж. Дунавці, Муругилі, Махмудії, Приславі й Пирлиці.⁶⁾

Говірку українських поселенців у Добруджі Ф. Вовк⁷⁾ правильно визначив був як «новоросійський» (себто південно-східний, степовий) діалект, «м'який» (з уваги на аналогічні дієслівні форми І-ої ос. одн. просю, заплатю), при чому до степовиків, за його словами, асимілюються після 20—30 років проживання в Добруджі київці, подоляни, чернігівці. Не льокалізуючи по-дрібно, Вовк назвав і низку місцевих уже мовних особливостей (парі[чки] «гроші», рака «горілка», катран «дъоготь», соба «піч», фортюна «буря», вапор «пароплав», караміди «черепиці», чепіци «черевики», вістники «газета», калабалік «домашні речі, нелад», саламур «розсіл», синтактичні варваризми: дайте мені одну ложку, стакан з водою «води»); їх ми однак у Дунавці, за винятком декотрих, вже не чули. Мабуть, записи Ф. Вовка стосувалися головню Катерлезу, хоч і в Дунавці він побував. Про однастайність тутешніх говірок, зокрема з лексичного погляду, говорити годі: навіть у таких двох сусідніх селах, як-Муругиль і Вх. Дунавець, є чималі розходження, що з них собі й самі мовці здають справу. Вони виникли з говіркової змішаності приселенців, що приходили сюди, «за Дунай», ще від кінця 18 в.

Отак від сусідньої муругильської різниться дунавецька говірка і деякими фонетичними рисами (відсутністю послідовного приставного г- подільсько-волинських говірок, частою появою о, и на місці давнього о в нових закритих складах рой, пид-), і морфологічними (Н³ прикметників тут, крім присвійних, -і, не -и як у Муругилі) і таки найбільше лексичними: 1) румунізмів у Муругилі більше (їх відсутність у Дунавці тлумачиться більшою ізольованістю від румунських осередків), напр.: батІка (М.) — платОк (Д.), брониЕта — завАлк'и, бутУк — валатУк, кАпри — стаўновИк, кУмпана — журавЕл', куркАн — гиндИк, мачелАр — ризнИк, млАштина — багнО, спуратОра — кл'Учка, фронтИна — пОмпа тощо;

2) в Дунавці є низка синонімів, не нотованих нами 1966 р. в Муругилі, напр.: газмак'И (М. чагарнИк), пол'Ана (М. чистогОн), шУшлик'и (М. шушн'А «узвар»), сундУк/лаДа (М. скрин'), ополОнка/кОнка (М. кОнка), ковал' (М. кузнЕц), жар (М. головЕшка «огарок»), ластА/градА (М. градА), задЕржуват' (М. спірАт'), лАсточка (М. тОчка «ласиця»), обрІз (М. обрИва «круча над водою»), л'еУшник (М. л'іўшУн «лівак»), кінь кОсит' (М. шкрАбайец'ц'а «штрихується»), підн'імАйец'ц'а (М. стайЕ дИбк'и), гратАр (М.

⁶⁾ Лупулеску, цит. праця, с. 125, 315, 701—02.

⁷⁾ Там таки, с. 701.

г'інОстрія «триніжок»), курей за яйцем лАпайут' (М. гл'Ад'ат' «щупають») на білку в яйці є пл'Іўка (М. шкУрка) тощо,

3) деякі слова в Дунавці мають іншу форму (гунд'Ер «жердка штовхати човна на плиткій воді» М.гунд'Ар; вОдвуд — М. вУдвуд «одуд»; Удина М. гудИн'н'а; крИшка — М. крОшка; кропувА — кроповА «кропива») а чи значення (отрОба «кишки», М. утрОба «печінка»),

4) куди багатішими вийшли наші записи назв плавньових звірів, а теж термінології виноградарства з Дунавця, ніж з Муругиля, а що напевно пов'язане з розвиненішим тут рибаленням і виноградарством.

Фонетика говірки Дунавця, як і інших північно-добруджанських,⁸⁾ південно-східня з примішкою елементів перехідної, північно-південносхідньої смуги говірок. Спорадична вимова з *йе/е* замість *ѣ*, та з *а* замість ненаголошеного *о* (*пойЕду*, *д'Елат'*, *сапагИ*) та з *'о* замість *е* (*т'Орка*) свідчить про південно-російську мовну (чи й етнічну) примішку. У співаних текстах чується інколи й *г* чи (*γ*) (*гг* дзвінкий допарок до *х*) замість *г*; йшлося б, може, лиш про спеціальний стиль співання, до якого належить м. ін. і вставлявання *й* поміж визвучним голосним одного слова та назвучним голосним наступного слова, а чи таки в розтягнений голосний одного складу (де звучить тоді як *де-йе-йе*). При розтяглих пісенних мелодіях такий спів дуже утруднює зрозуміння тексту.

Голосних фонем б: *і, у, е, а, о, у*, при чому ненаголошене *е* може вимовлятися спорадично як *и*, а то й *і* (*грАйи'ц'а*, *бірІзка* як і *пірІйка*), а ненаголошене *о* після губних і задньоязикових набирає інколи відтінку, наближеного до *о^у* (*буркАн/боркАнец*, *муст/мостувАт'*, *корЕнт* з рум. *curent* «струя»).

Приголосних фонем 31: *й, л:л', р/р', н:н', м, в/ў, ф, б, п, д:д', т:т', з:з', с:с', дз:дз', ц:ц', дж, ч', ж, ш, і/і', к/к', х/х', г*.

Вимова всякого *л* середня («полтавсько-буковинська»), може, й не без впливу румунщини. Таке середнє *л* появляється і замість *л'* в групах *л'н, л'к* (мотовИлник; звідки й гіперистична вимова *л'н', л'т* замість *лн', лт*: *пол'н'А, пОл'тора*, теж *пОп'л'*).

р' отверділо в визвуці слів і складів (але спорадично чується ще *гИр'ка*) та в групах *р'а, р'у* (*бУра, сударАми, бистрА, кУрачий, прАдка, рабИй, круч'Ок*), але спорадично чується й *р'а/р'я, р'у, р'о* (*багор'А, морйАна, гор'У, вір'Овоч'ка*).

Губно-зубний варіант *в* виступає лиш перед голосними; у визвуці ж складів появляється нескладове *ў* (воўк), яке перед

⁸⁾ Пор. Павлюк, Н., Робчук, И.: Очерк фонологических систем украинских говоров в Румынии, *Revue roumaine de linguistique*, т. X, nr. 6, р. 595—617, București 1965.

й, т хоч зникає хоч розвивається в у (уїУн/йун, їтОри/утОри). Група *вн* асимілюється в *мн* (воМна, ріМна), а *вб* в *мб* (стОмбур), *хв* в *ф* (уфАт'у, фал'У), а *с'в* в корені *свят-ий* вимовляється як *с'ватИй/сватИй*.

Інтервокальне *в* перед наголошеним у звичайно випадає (каУн, наУт, л'еУшник).

Приставне *в-* появляється спорадично перед *о-* (восА, воДвуд, вовад, во^аЗИмий поруч гострАк, гурІх «огріх», осЕл'н'а «гусинь»), зрідка перед *у-* (вУгл'а, вуздЕла, вуж/уж, Усик'и, угірОк, Удина «гудиння», Ул'ка, мабуть, з голька). Перед назвучним *и-* (инАче, икрА, Ин'ій, ирзАт') зрідка появляється приставне *г-* (гиндИк, гикАт').

Група *мй* вимовляється як *мн'* (земн'А, мн'Асо, мн'Ахк'ий, врЕмн'а).

Вимова м'яких *з', с', дз', ц'* корональна («полтавського» типу), при чому *ц'* виявляє тенденцію отвердіти: тверде воно в визвуці *-ец* (котлЕц/котлец'А), спорадично в суфіксі *-иця* (пшенИця з МА-ком «кутя», тимбільше що появляються румунізми на *-іца* (кратИц'а/кратІца, рАріца); теж подовжене *ц'ц'* в дієслівних закінченнях із *-т'ся* виявляє нахил скорочуватися в *ц'* і отвердіти в *ц* (марАйіц'а/марАйіца, дЕржиц'ц'а/дЕржица). Група *-ст'* у визвуці переходить у *-с'ц'* (зйіс'ц', але слАбіс'т', -ост'і).

Приголосний *ч* завжди пом'якшений⁹⁾ (ч'ас, волОч'ат'); у слові *щітка* чується вимову *ш'ш'Ітка*, але — *шонеБУд', шоб*.

Задньязыкові *к, г, х* вимовляються перед *і, и, е* злегка пом'якшено (*г'ирд/к'ирд, вис'н'анк'И, так'Ий, так'Е*). Зрідка трапляється виміна *к-/г-* (*г'ирд/к'ирд овЕц*), слід якої зустрічається і в *гунд'Ір* (з новогр. kondári).

Подовжені м'які приголосні зчаста упрощуються (к'іс'А, кУшін'а, нас'Ін'а, жабурИн'а, плАт'ічко, вініч'я, МАжец'а, але: гил'л'Ач'ка).

В низці слів уподібнюється *с-, -с-* до *ш* (чи ж) в суміжних складах (*шУшлик'и, шерЕжк'и, шошА, корова пришУшуйи*).

Північно-українське підгрунття дунавецької говірки проявляється в інакших, ніж *і*, рефлексам голосних:

1) в нових закритих складах давніх *о* (воск, гной, год, довОлно, дрОжджі, запОр, гробк'И, клок, коМната, коПка, навОй, ношнА, пол'н'А, повОзка, покОйник, покОс, пол, пол'ноч, пол'тора, пОс'л'а, роботник, рой, прозОрн'иший, тол'к'и, трОйіц'а, чароўнИк, чернолОз, швОрка, шкодлИвий, голОўка // борІдка, йатрОўка — крім румунізмів (моЙна...), польонізмів (гвоз'дз'), русизмів (востОк...), префікси (од-, пид-), *е* (кОрен', мед, лебЕдка, весЕлка, клей // Ин'ій, поПіл' — але без дальшого чергування з

⁹⁾ У дальшому його палятальности не позначаємо окремо.

е: *Ин'ійу, нОпін'у*, як і в низці з і:о: *пх'ір, -ірА, дух'Ід, -Іду*; розвиднА «розведениця», *перЕпичка // перенІчка*) та

2) *ѣ* (*крЕпк'ий, д'Елат', кл'Ешч'і, л'еУшник, целинА, цеп, перЕшня* себто **порічня, ризнІк*),

3) в переході наголошеного е в 'о за певних умов (*сел'Одка, л'од, л'он, т'От'а, т'Орка*, крім русизмів *зйОска, клейОнка, біл'О*),

4) в появі акучних форм білорусько-російського походження (*калатА, калОна, кал'ідОр, наровІстий, нОкат'* з покуть «покуття», *правОрний, сапагІ*; при *колОварт'* ідеться про обнижену вимову е перед р),

5) в формах *з'імА, з'Імн'ій*.

Відмічуємо й західні форми *к'ирнИц'а, вІмн'а* та польонізми *гвоз'дз', коваАдло, фундамент // обічАт'*.

Наголос східньо-українського типу, що проявляється головно в деклінації (*тумАн, -Ану, мукАн, -Ана, молочАй, -Айу; перет'Ажк'и, шИшк'и, с'Ітк'и // писанк'И, висн'анк'И*), кон'югації (*борон'У, -Ониш // хрЕст'ус'а, нОст'у; вт'іклА // вз'Али*) й словотворі (*вповИвач, підкрИлок, дух'Ід, обрІз, насАд, питкАн'а, орАнка; нОвий, стАрий, мн'Ажк'й, вохк'ий, злАзит'*).

В деклінації відмічуємо форми: 1) спорадичні аналогічні вирівняння в основі жіночих на -ка в Л¹ у *мИск'і-сц'і*, 2) вплив твердого типу в відміні іменників на м'який: *ножОм, бугайОм/покОйим, ц'Ойу земн'Ойу, шинЕл'ойу*, 3) іменникові закінчення: *сол'йу, здоров'йам І¹, румунчен'Ати І¹, -Ат'і Д¹, у пол'у Л¹, йАблук'и Н³, табУн кОней, кОлос без устЕй І³*; перехід церковнослов'янських виразів на -іє в жіночий рід як -ія: *крешчЕнійа*; двоїнні форми типу *два, три, чотИри* *года* зокрема в мові чоловіків; 4) у присвійних відіменних прикметників на -ин, -ів у Н³ закінчення -и: *паўЛИн'іни д'Іти, йівАнови фійІни*; довгі форми прикметника чуються інколи й не в піснях: *безустАйа пшенИца* «безоста п-ця»; 5) в особових займенників 3-ої особи вживаються форми без приставного н-: *до йОго, у йіх // до нЕйі* (у піснях трапляються й давні енклітичні форми — у фальшивій функції: *поможИ мйа, бОже, шчо собі думАла*).

В кон'югації відмічуємо: 1) в 1-ій особі однини відміни *и/ї* аналогічні вирівняння до дальших осіб типу *нос'У, привОз'у, вод'У, хрЕст'у*, 2) в 3-ій особі одн. тієї ж відміни при накорінному наголосі закінчення -ит'/-е: *глУшит' // бАче, вдАре, але горИт', мирчИт', а в 3-ій ос. множ. тут -ут': кОс'ут', вОз'ут', вОд'ут', кОт'ут', рОбл'ут', колОт'ут', вАрут', мІс'ут', глАд'ут', хрЕст'ут', і навіть клАд'ут', зрідка розвОд'ат' і рост'Ат' «ростуть», 3) в 3-ій ос. одн. зрідка стягається -ає в -а: *обічА, помогА, немА нич'Ого // купл'Айе, намерзАйе л'од*, спорадично й: *фатАйит', 4) закінчення 1-ої ос. множ. не під наголосом -м: пидклАдем, пидгортАйим, клепАйим, кОсим*, а під наголосом -мо: *сидимО, йде-**

мо, 5) за аналогією до *дасИ, дас'т'* чується й *вонИ дасУт' // дадУт'*, 6) закінчення інфінітиву після голосного основи -т': *затаскАт', розк'идАт' покОс, точИт', мАйут' ховАт'*, але *нестИ, пектИ*, 7) суфікс -аний в пасивному дієприкметнику минулого часу: *вИпил'аний, заплЕт'аний тин, шчЕпл'ана // скуц'Орбена слИй'ка, прАд'ане, заквАс'ане т'Исто, рОбл'ана із земн'И цЕгла, закрУт'ана скОй'ка*, і навіть *зОгн'аний // зІгн'аний*, зрештою ще *порвАтий*, 8) дієслівна частка -ся зливається з попереднім -ть в -ц'ц'а (*рОбиц'ц'а, рОбл'уц'ц'а, робиц'ц'а*), а після голосного й -йь скорочується в -с' (*мИй'ус', здУлас' корОва, пидн'Ай'с'*). У пісні записано й південно-західну форму минулого часу *пока-м т'Исто замісИла*, зрештою незнану говірці.

У словотворі віднотовуємо утворення: *цЕркова, мОркова, румунчен'А, вік'Енце*, діминутивні суфікси (теж у піснях) -ечка, -ечок, -ечки (не -енька, -еньки): *рУчечка, ворожЕчк'и*, прислівниковий суфікс -ечки: *тАмечк'и, тАк'ечк'и, тУтечк'и*, дієслівні утворення: *купл'Ат', ступл'Ат', розбірАт', вивІршуват', помогАт', втопАт' // храмАт'*, -ся при дієсловах виражувати постійну прикмету (*гукАц'ц'а про льоху*), *мЕншен'к'ий* «малий», нахил усувати в іменників у парадигмах чергування і:о й рухоме е (*дух'Ід, -Іду, навОй, -Ойа, мертвЕц, -вец'А, облЕц, -лец'А*, пор. наддністр. *мерлЕц, -рц'И*), форми *нишчО, нийАк'ий*.

Серед місцевих назв зустрічаємо: *магалА* — до *горбк'Іў*, до *крімЕйї*; *стен* — до *карАбіл'у*, до *мурУгил'а*, до *дунаўц'А*; *плАўн'а* — й *Ашкова*, *парк'Ет*, *дранОў*, *гол'бин*, *рАзім*, *компл'Ес*; *лимАн* (озеро) — *крУглик*, *кАмйаний*, *рАзім* (рум. Razelm); інші води — *сагА*, *канАл*, *катерлЕз'к'ий дунаЙ*.

Серед прізвищ відмічуємо: *голодЕнко, йакобЕнко, мака-рЕнко, ткачЕнко, ткачУк, симйОноў, онИс'к'іў, андрЕй, артИм, афтЕн'ій, карпО, максІм, сівастійАн, стан'Аца*.

Найчастіші й мення й їх здрібнілі форми тут: (чоловічі) *йівАн* — *ван'Уша*, *спиридОн* — *шпІра*, *сАва*, *тУдор*, *аўрИле*, *петро* — *пЕт'а*, *паўло* — *паўлУша*, *мик'Ита*, *йармалАй*, *л'іОнтії* та румунські *фІл'ін* — *джІку*, *марчЕл*; (жіночі) *Анна* — *аннЕта*, *ал'ексАндра* — *н'Іна / сандІка*, *йУл'іа*, *катерИна* — *кАт'а*, *марііа* — *марУс'а / марІка*.

Коней звуть частково з румунська: *балАн, гарАн, квак, мал'Ук, мІчу, марчЕл, шпак*.

Подібно й корів: *балАйа* (біла), *галбйАна* (жовтава), *марчЕла*, *мургуца* (попеляста), *циганка* (чорна).

Наші помічення над говіркою й лексикою Вх. Дунавця стосуються 2-ої половини серпня 1967 р. Інформаторами послужила нам головно сім'я Ткачуків-Андрєїв. Помічення над говіркою сусіднього села Муругиля стосуються кінця серпня 1966 р.

- абАзія південно-східний вітер (под востОк іспод морйАни) названий так за Абхазією
- Ави, -іў велика рибальська сітка ловити шаранів (ногай. ав «сітка; матня»)
- ал'бітУра, билИзна рід риби (рум. albitură, babúşcă риба Abramis brama)
- аргАт, -а слуга, наймит (рум. argát, нгр. argátis «тс»)
- арнаУта сорт пшениці (рум. grâu argăut сорт ярої пшениці)
- аршИн, -а міра довжиною руки по плече (тюрк., осман. arşin «лікоть»)
- атАман, -а керівник мату́ли рибалок
- ашА отак, оце так (рум. aşá «так, таким чином»)
- баБа, -и бабуня; бабА, -И покіс
- бабАйка, -и весло гребти
- баГа, -и виноградник (осман. bağ «тс»)
- багнО, -А болото, болотяний ґрунт
- багОр, -рА гак підтягати зловленого сома
- баджАк, -А, димАр димар, бовдур у кузні; пид баджакОм «під димарем» (осман. баса «комин, димар; віконце в даху»)
- баД'о, -а старший брат (рум. báde «дядько (у звертанні до старших); любий, дорогий»)
- баклажАн, -а маленький помідор (осман. patlıcan «обержнія, Solanum melongena»)
- балАн, -А білий кінь (рум. bălân «білявий; білої масти»)
- балгАн, -а, попОва хАта приходство (пор. осман. balıkhane «уряд, що збирає мито перед продажем риби» дослівно «рибний дім»)
- балка, -и низина поміж горбками
- банит' полоскати вовну
- банка лава; парта (в школі) (рум. băncă «лавка»)
- бантина, поперЕчка поперечка крокви
- барабУл'а, -і сорт картоплі
- бАра, -и мочар, багно
- барАн, -а вал з корбою й ланцюгом над криницею тягти відро з водою
- баран'ц'І, -Іў рід якірців Tribulus terrestris
- барОс, -а великий молот (рум. barós «ковальський молот» з циган. barós «тс»)
- барсАт' вливатися
- бататУра, -и нагнітка, мозіль (рум. bătătură «тс»)
- батОза, -и молотілка (рум. batóză «тс» з франц. batteuse «тс»)
- бат'ушка, -и панотець, священик
- бахурн'Ага, -Ат (згідл.) дітвора
- бЕрдо, -а гребінка, блят у ляді ткацького верстату

билИзна, ал'бітУра рід риби
 бирІзка, -и повійка
 бистрА, -І бистрінь
 Биц'ц'а розАми (корова) колоти
 бізАн, -А, плАвенс'ка крИса, шо порОсиц'ц'а йак крИса рід пиж-
 мового щура в Дунаю
 білий тИжден' страсний тиждень
 бір, -у рід бур'яну з насінням як мак
 блИскалка, -и блискавиця
 бл'ін'ц'І, -Іў млинці
 бл'Ішка, -и металева рибка з гачком як примана на вудці
 бойАри, -іў дружби молодого; стАриший бойАрин старший дружба
 бомбАк, -У бавовна (рум. bumbác «тс»)
 бомбачОк, -чкА жилка вудки
 бомбОна, -и цукерка
 бОже дЕрево бур'ян, похожий на деревій
 бокАнчі, -іў черевики (рум. bocănci, bocăncă «тс» з угор. bakancs
 «тс»)
 бок'И, -Іў борти човна
 борІдка, -и вилишені стебла при кошенні
 боркАнец', -н'ц'а слоїчок (рум. bocăn банька, з болг. буркан
 «слоїк»)
 борознА, -И рівець за плугом при оранні
 боронА, -И залізна борона
 боронИт' боронОйу, -он'У, -Ониш скородити
 борунджАк, -У рідко тканина матерія з бавовни, шовку (рум. bo-
 gangic шовк-сирець, шовкова матерія, з осман. bürüncük легка,
 прозора матерія [з сирого шовку])
 ботУк, -А вал гарманувати, молотити на гармані (рум. butuc «ко-
 лода, пень, ковбан»); див. бУтУк
 боўтУн, -А запорток, зіпсоване яйце
 браВий, хорОший гарний
 брацАрка, -и перстень прикріплювати косу до кіссяти (рум.
 brățară браслет, втулка, гніздо)
 брик'Ета, -и зажигалка, запальничка (рум. brichetă «тс», франц.
 briquette «тс», «кресало»)
 брИндза, -и овечий сир (рум. brânză «тс»)
 брОсит', брОс'у, -сиш кинути, облишити
 брус, -а, брусОк, -скА брусок гострити косу, камінець
 бУбка, -и ягодаина винограду (рум. boabă «ягода» з сх. боба «тс»)
 бузАй, -йА плавньовий птах; гудило колядників на Різдво: гуде
 від потягання за пучок волосіння, зачеплений до барабанної
 шкіри, нап'ятої над гирлом посудини
 бузОк, -зкА бузок
 букатарйАса, -и куховарка (рум. bucătăreasă «тс»)

бУкша, -і вставна рурка на вісь возового колеса
 буЛаний кінь ясножовтої масти
 бурд'Ух, -А міхур риби (рум. *burdúf* «шкіряний мішок; висушений міхур, болонка»)
 буркАн, -А слоїк, бутля (рум. *borcán* «банька», болг. *буркán* «слоїк»)
 бурчАк, -У кормова горошкувата рослина для коней (осман. *burçak* горошок *Lathyrus*)
 бутЕл'ка, -и пляшка
 бутУк, -а/-А кущ винограду (рум. *butúc de vîță de vie* «виноградна лоза»); див. ботУк
 бУчка, мукАнка пастуша палиця, гирлига
 вагА, -И тягарець важити
 ваганИ, -Ії ночви
 валатУк, -А валець валкувати оранину (рум. *vălătúc, tăvălúc* «тс»)
 вал'Ок, -л'кА скрутель соломи обвалений у розроблений глині, уживаний при плетенні стін ліплянки
 варахУшка, -и, лихорАдка пропасниця (пор. рос. *ворогѣша* «тс»)
 васИл'ок, -л'ка васильки
 вд'івАц'ц'а одягатися
 вен'т'ір, -а, вентЕр, -А із бомбакУ в'ятір (пор. рум. *vintír* «тс»)
 верба свячена лоза на Цвітну неділю
 еРбна нед'Іл'а Цвітна неділя; верБУ с'вАг'ат' і нЕйу бйУт', кАжут': верба бйе не йа бйу, за тиждЕн' велиждЕн', нидалЕ-ко червОне йайЕчко
 весЕлка, -и веселка
 веслО, -А кермове весло (*веслОм правим*)
 вибрикАт' (кінь) вифиркувати ногами
 вис'н'анкИ, -нОк ластовиння
 вивіршуват' (скирту) вивершувати
 вИдивиц'ц'а (договАрач) оглянути хазяйство молоді перед сватанням
 вириИц'а, -і варениця для вареника (*вириИц'і ріжут'*)
 вирішкАн, -А двоюрідний брат (рум. *verișcán* «тс»)
 вирішОра, -и двоюрідна сестра (рум. *verișoară* «тс»)
 вйАзи, -ії сажавка на рибу (мабуть, перекручене аз, із)
 вййалка, -и млинок віяти зерно
 вік'Енце віконце
 вІмн'а, -а вим'я
 вІнниц'а, -і сівна рослина, схожа на кукурудзу; з її волотів виробляють мітли
 вірОўка, -и мотузка
 вІтрик, -а вітчим (рум. *vítreg* «тс»)
 вІўтар, -а престіл у церкві
 вІхор, -у повітряна труба, смерч

вічкО, -А кілець картоплини
 в.мЕст'і разом
 вОвад, -а овад, сліпак
 вОдвуд, -а, водвУдка одуд
 зОжи, -іў віжки
 вознесЕнійа, -і Вознесення
 волочИт' грАпойу заволочувати оранину драпою з терня
 волошЕбник, чароўнИк, калдУн знахар; характерник
 вОмна, вОўна вовна
 воск, -у вощина
 востОк, -у схід, східний вітер; востОк з'Імн'ій, востОк л'Ітн'ій ро-
 ди вітру східнього
 восА, -И оса
 воўчОк, -чкА гедзь
 вповИвач, -а вповивач пеленок, торок до пеленок
 врАта, -т царські й бічні врата в іконостасі
 врЕмн'а, -а погода (пор. і рум. *vréme* «час, пора, погода»); брАве
 врЕмн'а гарна погода, плОх'е врЕмн'а негода
 врОд'і ніби; врОд'і комУ йа кажУ? ніби до кого я говорю?
 втопАт' тонути, потопати
 ву! ц'Іба! вигук прогонювати собак
 вУгл'а, -а огарок, жаринка
 вуж, -А водяна гадюка (запримітивши її, діти примовляють:
 одпливИ, вода горИт'! чується й як: вУдпливи, вода гОре!
 від чого, мовляв, гадюка заверне в другий бік)
 вуздЕла, -іў ховстало
 вфатИт', -т'У, -Атиш схопити
 габа, -И пастуший плащ з грубої вовни (рум. *abá*, осман. *aba*
 «повстяна матерія; плащ з неї»)
 газмак'И, -Іў чагарник, хащі (осман. *asma* «виноград, зокрема при
 хаті»)
 гай! вперед! гайда! (пор. рум. *hai!* «тс»)
 гайворОна, -и гайворон
 гАйка, -и мутра на кінці возової осі
 ган'Ат' крЕпко даватися комусь в знаки, переслідувати, надо-
 їдати
 гарАга, -и тичка підпирати виноградну лозу, помідори (рум.
 (*h*)arác, harág «тс», з нгр. *charáki* «жердка»)
 гарбаджІйка сорт дрібної цибулі (рум. *apragíc* «тс»)
 гармАн (у дворІ) тік молотити бутуком (з тюрк.; осман. *harman*
 «молочення; тік»); гармАнит' молотити бутуком
 гас, -у нафта, керосин
 гий! вигук прогонювати корову
 гикАт', -Айу гикати
 гилцЕ квітка на короваї

гил'л'Ачка галузка
 гиндИк, -А індик; гиндИчка індичка; гиндичен'А індиченя
 гИра, -і тягарець на вагівному рамені безміна, кантара
 гИр'ка сорт пшениці (крАсний кОлос биз устЕй)
 гіс'! на гіс'! цаБЕ! праворуч! (вигук на коня, вола)
 глАдит', -д'у, -диш прасувати білизну
 глаз, -а кілець зразу виноградної лози
 глЕчик горщик на молоко
 глушИт', -иУ, -ишш (бурийАн пашн'У) заглушувати
 гной, -у гній, навіз
 гнуздАт' гнуздати, ховстати
 гн'іздо нора видри
 гн'ітИй гнідий, темночервонавий (кінь)
 год, -у рік; цЕйгод цього року; проШлого гОду торік; поЗапрош-
 лого гОду, два гОди назад позаторік; натОйгод зарік
 головИц'а, -і вінкоплетини, дівич-вечір
 голОдна кут'А щедрий вечір (перед Богоявленням)
 голОўка, -и колода колеса, голова колеса
 голоўн'А, -І снітій, сажка
 голубц'І варені завиванці з рижу й м'яса в капустяному чи ви-
 ноградному листку
 горА, -И (велика) гора
 горИше, -а стрих, під над стелею хати
 гостЕц' корчі шлунка (од кУшін'а — хто лАкомо зйіс'ц')
 гострАк, -А вістря, лезо
 градА, ластА висохле місце в плавні
 грядка, -и грядка
 град'Іл', -А гряділь, дишло плуга
 грат' (гуси, качки) паруватися; (вино) киснути після змустування
 гребішОк, -шка гребінка комишового даху хати
 гребтИ (бабайкою) веслувати; (кури) порпати землю
 гробк'И, -Іў кладовище
 громадИт', -д'У, -диш загромаджувати граблями
 грУша, -і груша; грушка (сорт: грУші весн'анІ, ~ ос'Іл'ні)
 гУбка, -и (при кресАл'і) губка
 гуд'Іт' воркувати (голубк'И гуд'Ат')
 гукАц'ц'а (свин'А) палитися до кнура
 гул'Ат' у коткА чокатися на Великдень крашанками, котячи їх
 по згористому місці
 гун'д'Ір, -д'Ер, Г'І-ерА дрючок, жердка (теж завішувати вітрило
 на човні); на гун'д'Ер пхАйем лОдку жердкою відштовхуємося
 на плиткому місці (мабуть, нгр. kondári «копіє, спис»)
 гУн'оватий гугнивий
 гурІх, -у огріх, вилишок при оранні
 гУс'у-гУс'у! приманка гусей

Галбена, -и жовта придорожня квітка (рум. gálben «жовтий», -eñă «-та»; gălbeneă «жовтець Ranunculus aureus, pedatus» і «Rovippa amphibia»)

Гата готово (рум. gáta «тс»)

Г(в)оз'дз', -а вужналь (поль. gwóźdz «цвях»)

ГрадІна, *ГорОд* город (рум. grădínă з болг. *градина* «тс»)

ГрАпа, -и рід борони з в'язки терня (рум. grăpă «борона», альб. ггер)

ГратАр, -А триніжок над вогнищем (рум. grătăr «решітка»)

ГроО грозно винограду

ГувІда, *ЙОржик* йорж

ГУл'ер, -а ковнір (рум. gúler з угор. gallér «тс»)

ГутУл'а, -і айва (рум. gutúie «тс»)

Г'е! вигук підгонювати коня, вйо!

Г'ерЕта, -и критий базар (де *продайУт'* зарзавАт), (рум. gheretă «сторожова будка; кіоск» з франц. guérite «вартова будка»)

Г'Игат', *КричАт'* (гуси) гегати

Г'урд, *К'урд*, -у овЕц отара овець (рум. cîrd «стадо» з сх. крд «тс»)

Г'ібАн, -А колючий окунь (пор. рум. ghiborț «йорж»)

Г'івЕч, -У бігос з городовини (рум. gîivécî «тс; ваза для цвітів» з осман. güveç «малий глиняний горщик для печення»)

Г'ірГ'Іна, -и жоржина (рум. ghe(o)rghînă «тс»)

да так

далАк, -А хвороба коня (рум. dalác «сибірка; вовча ягода» з осман. dalak «селезінка»)

далиЙАн, -а сталі морські рибальські сіті (пор. ниж.-дністр. *дель*, *дилъ* «полотно рибальської сітки», з голл. deel «частина пай»?)

данГА, -И знак власника на вівці у громадській гуртовій отарі (рум. dangă «тавро», осман. damga «печатка»)

дарАк, -А гребінь чесати вовну (рум. darác, осман. darak «гребінь»)

дАти с'Аму звернути увагу (рум. seámă «звіт, увага, рід, число»)

деревІна, -и яблуня

держАк, -А ручка лопати, граблище

держАц'ц'а триматися (дЕржиц'а «тримається»)

дернЕц, -ец'А колядка на Різдво (мабуть, з рум. dorință «побажання»)

джаМбАс, -а коняр, торгівець кіньми (осман. cambaz «тс; акробат; джигіт»)

джістокАр, *перекУпчик* крамар (до рум. vistiérnic «скарбник»?)

дзИга *спрАўжн'а* непосидюха (угор. csiga «слимак; фуркало, жук»)

дз'віринА, -И звірі, звірина

ДИка голУбка горлиця

ДИка кИц'ка дика кітка; *ДИкий к'іт* дикий кіт

дИка кАчка плавньовий птах
 дИка козА серна
 дИка кУрка, ~ кУрочка плавньовий птах
 дИка свин'А дик
 дИка собАчка плавньовий собака
 дил'Ани полотно рибальської сітки (пор. далийАн)
 дил'ібАша, -і мотилиця (осман. delibaş «самовільний, божевільний»)
 дил'іжАн плет'аний обплетена кошем бутля (рум. damigeală «тс» з італ. damigiana «тс»)
 димАр, -А, баджАк комин, бовдур (кузні)
 дишіл', -ел'а дишель воза
 дімійорІца, хризантІна хризантема (пор. рум. dimie «груба вовняна тканина»? i miorîță «ягня»)
 діфузОр, -а долучений до громадського радіопункту голосник (рум. difuzor «голосник»)
 довОл'но доволі
 договориТ' згодити, умовити; (д'Іўку) засватати
 доГа, -и клепка (бочки), (рум. doăgă «тс»)
 до пуг'А якслід
 доўбалка дятель
 драґАйк'и, -йка Різдво Івана Христителя (рум. dragăică «тс» з болг. драга́йка)
 драп', -і нечисть (у вині)
 драпЕли, -іў церковні хоругви (рум. drapel «стяг, хоругва», з італ. drappello «тс»)
 дрОжджі дріжджі
 дрофА, дрохва дрофа
 дрУга пречИста Різдво Богоматері
 друЖка, -и дружка молоді
 дручОк, -чка жердка з ключкою криничного журавля
 дубовИна, -и домовина
 думАт, -а помідор
 дурнЕ дерево вонючий кущ-дерево з листям, подібним до акації
 дусИт', -с'У м'яти виноград для мусту
 душІд, -Іду гостинець, подарок колядникам
 душЕк, -А сінник (осман. dōšek «матрац ліжко»)
 д'Адина, -и жінка материного / батькового брата
 д'Ад'ко, -а брат матері / батька
 д'Елат', робИт' робити
 д'івувАт' дівочитися (про підлітка)
 д'Ідо, -а дідусь (у звертанні: д'Іду!)
 д'Ірочка, -и вічко вулика
 д'Іўчина, -и дівчина; старА д'іўка; д'іўчУк, старий д'іўчУк старий парубок

жАба, вод'Ана жАба жаба; земн'анА жАба ропуха; жАба (ї ко-
 ровІї) прищія
 жАбра, -ії зяви риби
 жабуриИн'а, -а жабуриння
 жар, -у присок, грань
 жАрА, -и спека, горяч
 жарк'Ий гарячий, спекітливий; жаркОйе печене м'ясо з кар-
 топлею
 жердЕл'і рід персиків (осман. zerdali «мала жовта абрикоса, Pru-
 nus armeniaca»)
 жеребЕц, -бц'А огир
 жерсЕ рід трикотової матерії (рум. jerséu, франц. jersey «тс»)
 жИз'н'а, жИст'а життя
 жмИлА, мн. жИли храбусти в листках капусти
 жИст'а, жИз'н'а життя
 жмУрка, -и піжмурки, дитяча гра
 жоўтомн'Аска, -и рід риби
 жоўт'анИц'а, -і жовтачка недуга
 жук, -а плавньовий жук
 жукар'Ел'а, -і іграшка (рум. jucăg(e) «тс»)
 журавЕл', -аўл'А журавель (птах, криничний ж.); поперечка кри-
 ничного журавля
 завАлк'и, -ок, кАшел', -шл'у бронхіт
 зАвал'анк'и великі вальки
 заГИка, -и заїка, -уватий; заГИкувац'ц'а заїкуватися
 задЕржат' затримати
 зАдник, -а затула на заді воза
 зайаловИц'ц'а (корова) перестати доїтися
 закоц'Урбиц'ц'а закривитися, загнутися
 закУрувац'ц'а закоптіти, покритися сажею (скло лампи)
 зак'Исл'ані Очі капрові, з трахомою очі
 зал'Ізо ховстало, вудило
 замАрувац'ц'а забруднюватися, замащуватися
 зАпад, -у захід(ній вітер)
 зап(л)Утац'ц'а (нитка) заповстатися
 запОр, -у льодовий затор на річці
 зарзавАт, -у городовина, ярина (рум. zarzavát, осман. zertzavat
 «тс»)
 зарибАлит' стати рибалкою
 заснАд'иц'ц'а (сир) згливіти; стухнути
 затаскАт' занести (щось важке)
 затУлка, каллА кагла затикати отвір від печі до димаря
 збивАт' зіщипувати жердкою з дерева овочі
 зведен'ук'И, -Ії нерідні брати-сестри, приведені в подружжя
 звол'Айтес'а будьте ласка, прошу

згук, -а звук
 здвигнУц'у'а (ст'Іни) затрястися
 здурІт', сказИц'у'а сказитися
 здУфина, -и здуття; корОва здУлас' корову здуло
 земн'А, -І долівка з глини
 зззт! вигук прогонювати kota
 зимбІл'і, -іў рід городової квітки (рум. zimbil «корзина», осман. zembil «тс; трава трясучка *Briza media*»)
 зйОска вапно (рос. извѣстка «тс»); зйОску розвОд'ат' вапно розробляють
 злАзит' злізати
 зІдар, -а муляр (рум. zidár «тс», від zid «мур», пд.-слов. зидъ)
 зірнИц'а, -і ранішня зірка; зірка (зірнИц'а ўпАла зірка впала)
 зОнтик'и, -іў повійка, городова квітка
 зорА вечІрн'а вечірня зірка; зорА світовА ранішня зірка
 зуб, -а, зубИ зубець (граблів, борони), шип, гриф (підкови)
 зубОк, -бкА (часникУ) зубець
 з'імА, -И зима; з'імОйу взимку
 з'Імн'ій зимовий
 икрА, -И ікра (чОрна икрА з морУни)
 инАче інакше; зрештою
 Ин'ій, -у іней
 ирзАт' іржати (иржИт' к'ін')
 йАблуко, мн. йАблук'и яблуко
 йагнІйка картопляне пюре
 йапрАк, -А великий сом вагою від 2 кг (пор. осман. уаргак «лист(ок)»)
 йармА, -И великий сом вагою від 4 кг. (пор. осман. уагта «щілина; розколина; недотепа, бамбула»)
 йАсла, -іў жоліб коням, товарів
 йАструб, стрибИтел' ястріб
 йатрОўка, мн. йатроўк'И сестри одружені з двома братами
 йЕрик, -а рукав річки (з тюрк.; пор. осман. уагік «щілина»)
 йордан'а, -і хрест вирубаний на річці з льоду (на хрещчЕнійу, де свАт'ат' вОду)
 йОржик, гувІда йорж
 йузА, -И саяво, орунь довкруг місяця
 кабАк, -А гарбуз (білий і жоўтИй йес'т'), (осман. kabak «тс»)
 кабАна, -и вілля, хата на міський лад поставлена (рум. cabană «туристичний приют», франц. cabane «сільська хата»)
 кабИц'а -і літня піч надворі
 казАн, -А котел
 кайісА, -И рід айви персика (рум. caisă «овоч абрикоси», нгр. kaisi «абрикоса»)
 кайУк, -А великий човен (осман. кауік «човен»)

калатаА, -И коржик, завішуваний на сволоку на Андрея для спеціальної гри дівчат (мабуть, колотá, пор. ко́лот «спір, суматоха», Грінченко, Словарь; блр. калаціць «обтрясати; молотити, оббивати»; калатУ д'Елайут' на андрЕйа, так'Е т'Істо рОбл'ат' солОдк'е печУт', і тод'І вйАжут' до свОлока і скакАйут'; однА з коц'убОйу сидИт', а та, йак схОчеш ухонИт' той калАч, йак засмійАўс'а, а вонА коц'убОйу удАрила, ш'ш'об не смійАўс'а до тОго коржА)

калдУн, -А, чароўнИк, волошЕбник знахар, характерник (рос. колдун «чарівник»)

калкАн, -А рід морської риби (рум. calcán «риба Rhombus maenoticus», осман. kalkan «щит; риба Rhombus maximus»)

калкАнка рід плавнювого птаха

калОна, -и, мн. -Они стовпи уздовж ґанку хати, що підпирають піддашся

кал'ідОр, -а ґанок уздовж переду хати

камашЕйка, -и светер (пор. рум. cămașă «сорочка»)

кАмбула, -и рід риби (рум. cămbulă, calcán «камбала», ніби з осман. kal(kan) balık «риба калкан»)

кАмешок, -шка камінець зажигалки, запальнички

кАнтар, кантАр, -А ручна вага з одним рам'ям, вага (рум. cîntár «тс», осман. kantar «ручна вага»); кантАрчик звисна ручна вага на пружину

капАк, -А кружок накривати бочку (рум. sarác «покришка»)

капЕла, -и шапка священика (рум. sarélă «фуражка», нгр. kapela, італ. cappello «капелюх»)

карайЕл', -у північнозахідній вітер (пор. нижн.-дністр. каракáн «півн.-зах. вітер» і гарагóль «півн.-сх. частина Дністрового лиману між сс. Миколаївка-Францфельд/Надлиманське»; пор. ногай. кара коьл «чорне озеро»; з осман. kara yel «західний вітер»)

каракУда, -и рід риби (рум. caracúďă «карась; рід малої риби»)

кармАк, -А гачок на сома; сітка рибальська (кармакАми лОўл'ут' крАсну рИбу, білУгу і сОма)

кармАн, -а кишеня

кармАре сузір'я Великий віз (рум. Car-ul Máre «тс»)

картоплИн'н'а картоплиння; картОшка картопля (картОшка ў лушпАн'ках печена / варена картопля з лушпою)

картУз, -А, фураЖка кепка, кашкет (рос. картýз, з с.-дол.-нім. kartúse «паперова торбинка», франц. cartouche «картач, патрона»)

каУн, -А кавун (осман. kavun «тс»)

качАн, -А кочан капусти

качАц'ц'а (коні) качатися, тарятися

кАшел', -шл'у, завАлк'и бронхіт

квак, -А рід плавньового птаха
 квІтка цвітка
 квОчка з курчАтами сузір'я Плеяди
 киш! вигук прогонювати курчат
 клАка, -и толока, гуртова поміч сусідів при будові хати (рум. clăcă «тс», болг. тлакá «тс»)
 клАсти садити (рослини)
 клей, -у клей, що спливає з вишневого дерева; живиця сосни
 клейОнка цирата (рос. клеёнка «тс»)
 клепАт' (кОсу молоткОм на БАбц'і) клепати
 клишонОгий що йдучи тре колінами
 клок, -а (ловИт' сОма) калаталка, що наподібнює голос жаби як приманка при ловлі сомів, або лиш кручОк з жАбойу ловИт' сОма
 клОкат' кумкати (жаба)
 кл'Ешчі, -іґ кліщі коваля
 кл'увАт', фатАт' клювати (рИба кл'уйЕ, фатАйе на кручОк)
 кл'уґ, -ва, чок дзюбок
 кл'Учка грабки коси; зраз, щепи виноградної лози з 3-4 кільцями
 коБец, -бц'а кобець, рід хижого птаха
 коваДло, -а ковало
 ковертУра, -и покривало (пор. рум. covértă «палуба»)
 коЖа, -і шкіра, шкірка овоча, лушпа горіха
 колЕт, -а пакунок, посилка (рум. colét «тс», з франц. colis)
 коЛик, -а жердка (збивАт' йАблук'и)
 колОварт', -і вир
 коЛос, -а колос, колосся
 кол'Адка (на різдвО) колядка
 кол'ішчАта, -Ат колісничі для плуга
 комАшка, -и мурашка, муравель
 комБІна, -и комбайн (рум. combínă, з англ. combine «тс»)
 комИш, -У троща; комишИна, пАлка вудлице
 коМната кімната хати
 кондир чОрний, кондир білий сорти винограду
 копитА, -И копито
 копка, (о) полОнка проруб в льоду
 корБІнча, -і шчо дЕрже навОй деталь ткацького верстату
 коРда вітка виноградного куща (рум. coárdă «струна, тятива, сухожила, виноградна лоза»)
 корЕнт (велИк'ий) бистрина в річці (рум. curént «струя», з франц. courant)
 коРен', -а корінь; штурпак від зрубаної капусти
 корИто (пойИт' скотИну, давАт' свин'Ам йИсти) корито, жоліб
 кормА, -И зад човна

корОбка скринька з вікном (при будові хати)
 коровАлка плавньовий птах
 кОроп, -а риба короп вагою від 3 кг
 корОста (у коней) пархи
 корчитУра, -и покрака (людина, тварина), (рум. corcitură «гібрид, виродок»)
 косАр, -А плавньовий птах (з довгим клювом)
 кОсий скісний; зизуватий
 кОсир, -а ніж-серп для жаття комишу й рогози (болг. *кóсер* «кривий огородницький ніж»)
 косИт', -с'У, -сиш (к'ін' кОсит') штрихуватися, ранити підковою своєю другу ногу при вузькій ході; косИт' в бабУ косити впокіс
 косовИц'а, с'інокОса косовиця
 костил'І, -Ії милиці інваліда
 котлЕц, -ец'А «ганок», проміжок поміж розтягненими двома шарами ниток основи у верстаті, кудюю кидають човника
 котОрий котрий, який (с'Ітка, котОра не мАйє серЕку)
 кОчет', -а кілок зачіплювати весло в борті човна
 кошАра, -и кошара, загорода на вівці
 кражалк'И, -лОк крижівки, квашені головки капусти (Нж. Дунавець)
 крАкат' (крук) крякати
 красА дерев'яні прикраси (вирізані з дошки кінські голови) на причілку хати
 красИвий гарний
 крАсний червоний (теж масть коня); крАсний бурАк свекловий буряк; крАсний кол паля, на яку саджали смертника (наши-лили липовАна отО йак злОў'ут' а крАсний од крОви)
 крАтиц'а каструля (рум. *crătiță* «сковорода»)
 крАшанка на один колір закрашене великоднє яйце
 крЕпк'ий міцний
 кресАло кресало
 кресАт', -шУ, -шеш черкати сірника об коробку
 крилАш, -А один з-поміж 4 членів рибальської мату́ли
 криСа, -и щур, пацюк
 кричАт' (журавЕл') курликати
 криШа, -і дах
 криШка крихітка
 крін, -у лілея (пор. рум. *crin* «тс»)
 кришчЕнійє, хрешчЕнійа, -і Водохреща
 крОква, мн.-и кроква даху
 кропуА, -И кропива
 крр! вигук приманювати курчат
 кругл'Ак, -У орунь, сяйво довкруг місяця
 крУживо коронкове плетиво

крУжка горнятко
 крутИт', -т'У, -тиш (голубц'І) робити
 кручОк, -чкА гачок
 кублО на картОшку радом ямка в ряді при садженні картоплі
 кузА, -И ситник (пор. ногой. кога «осока»)
 кудЕл'а кужіль з вовною
 кУжба гак вішати казан над вогнищем надворі (рум. cújbă «тс»,
 що, може, з укр. (з)ужва?)
 кУжіл', -а кужилка
 куйЕр, -а вішак (рум. cuiér «тс»)
 кулАк, -А п'ястук
 кУлик, -а плавньовий птах
 купАйла івАна Різдво Івана Христителя
 купл'Ат' купувати
 кУрача лАба рід придорожного бур'яну
 кУрачий дощ дощ, коли одночасно сонце світить
 куржУн, -а купа складених 20—30 снопів (пор. каракірг. кор-
 жун «великий міх», Радлов: Опыт, т. II, с. 578); стАвит' снопИ
 до куржУна
 кУрса, -и автобус (рум. cúrsă «біг, хід, рейс; лінійний автобус»)
 кусОк, -скА кусень; штука
 кустомАш, -у дитяче вбрання (пор. рум. costumá «зодягати»,
 франц. costumer «тс»)
 кутовАрка жінка, що варить на весіллі
 кУца-кУца! приманка собаки
 кУшат', йІсти їсти; кУшін'а, -а їжа
 кушИн, -А дзбанок
 кушч, -А (картОшк'и) корч
 к'Ен'д'ух, -а шлунок корови (рум. pîntec(e) «живіт, нутрощі»;
 пор. і ногой. коънек «шкіряне відро»)
 к'еремиДа (пАл'ана) випалювана цегла (рум.-нгр. cǎrămídă «цег-
 ла»)
 к'Ете тудА покладіть онтам!
 к'ипл'Ача вода окріп, кип'яток
 к'ирашИк, -У мішанка з жита й пшениці (осман. karışık «зміша-
 ний»)
 к'иргАн, -а приймальний пункт риби, виловленої рибалками;
 часта місцева назва в дельті Дунаю (може, з тюрк. кыр «узгі-
 р'я, високий берег; поле» й осман.-персь. hap «заїзд; великий
 будинок»; пор. і рум. corhăpă «круча» з укр. кургáн)
 к'ирійАш, -А пасаджИр комірник (рум. chiriaş «квартирант», від
 chirie, болг. кирия, осман. -ar kira «чинш, комірне»)
 к'ирнИц'а криниця, колодязь
 к'ирпАч, -А челядник; ремісник-партач (рум. cîrpăci «полатай-
 ко; поганий робітник»)

к'ирпИта, -и настільник (рум. *șîrîță* «полатана», *șîrêț* «дешевизна»)
к'ирпИч, -А сушена цегла (осман. *kerpiç* «тс»)
к'ишманиИ, -Іў нутрощі (риби)
к'Іска заплетені сніпки на гребінці даху
к'Істочка кістка сливки
к'іс'А, -А кісся, ручка коси
к'ітЕц, -тц'А (*плЕт'аний* з *комишІў*) верша
лАда, -и вулик, скриня (рум. *lădă* «скриня»)
лАма, -и голильне вістря, жилетка (рум. *lămă* «вістря», франц. *lame* «тс, пластик»)
лАпат' щупати курей за яйцем
ластА, -И, *града* висохле місце у плавні (пор. рос. *ласта* «луг»)
лАсточка ласиця
лАўка крамниця
лАўрик, -а слимак (пор. покут.-гуц. *раўлик* «тс»)
лебЕдка лебідь; мн. *лЕбед'і*, -іў лебеді
леґУми, -іў городовина (рум. *legumă* «тс, зеленина»)
лежАнка, -и димопровід від печі до димаря (в тій самій кімнаті)
лей, -а (*дЕвйат' лей*) лей, лев, рум. грошова одиниця (рум. *leu*, мн. *lei*)
лемнАр, -А тесля, столяр (рум. *lemnăr* «торгівець деревом; тесля; рубач»)
лет'Уча мИша кажан
лЕхк'і, -их легені
лимАн, -у озерце (*рибАл'ут' він'т'ірАми і с'Етками*)
лин, -А рід риби
лин'Ат' (*птИц'а*) губити пір'я; *лин'іўк'И* випірені кури
липовАн, -а старовір, росіянин
лИсина, -и причілок хати
лИска, -и плавньовий птах
лИст'а, -а бурячиння, натина
лихорАдка, *варахУшка* пропасниця
лИчко полотно косової бляхи
лОдка малий човен
лОдус, -у південний вітер (осман. *Lodos* «півд. захід, пд.-зах. вітер», з новогр. *lótos* «південь, південний вітер»)
лОйтри, -іў драбини воза з дощок (рум. *lăitră* «возова драбина», може, з нім. *Leiter* «драбина»)
локАл, -а пасажирський пароплав (рум. *local* (*varoáre*) «місцевий (пароплав)»)
лопАта (бл'ашАна, *йе рІмна і кривА*) лопата, заступ
лОпнут' тріснути, розколотися (*копитА лОпнула конЕві*)
лУнтри, іў рід човна (рум. *lúntre* «барка»)
лупА, -И порплі

лУскат' нас'Ін'н'а лузати гарбузове, соняшникове насіння
лучЕрна, -и люцерна, кормова рослина (рум. lucérnă, luțérnă, нім.

Luzerne «тс»)

л'Адо, -а бердо, прибійка, ляда ткацького верстату

л'Аповиц'а сніг з дощем

л'еУшник лівак

л'ід'Ан, -а таз, мидниця, велика миска (рум. ligheán, осман.
liğen «тс»)

л'інИт' варЕник'и робити вареники

л'од, -у лід

л'он, -у лен

л'Утий (циБУл'а) їдкий, гострий

л'Ушн'а підпірка від осі воза до ручиці

магалА, -И частина села, кут, вулиця (рум. mahalá «передмістя»,
осман. mahallî «місце(вина)»)

магАр, -А осел (рум. măgăr, альбан. magar «тс»)

мАзац'ц'а (на лиц'І) шмінкуватися

мАйстер, -тра столяр

малАй, -А кукурудзяний хліб (рум. mălai «кукурудзяна мука;
просо»)

мал'Арник маляр (у пісні: *мал'Арник мал'уваЙе*)

мамІка, -и мама, матуся (рум. dîmînut. mămîcă «тс»)

мАна, -и перга, пилوک збираний бджолами (рум. mănă «манна»)

мАнура, -и ржа на листку винограду (рум. mănă «хвороба вино-
граду Plasmopara viticola»)

маратУри, -іџ (заквАс'ане з Оцтом) городовина заварена з оцтом
(рум. murături «засолена городовина»)

марАц'ц'а забруднюватися (*марАйіц'ц'а*)

маронАш, -А рід риби (рум. morunăș «лещ, Vimba vimba» від
morún «білуга»)

мартувац'ц'а (котИ) марцюватися, паруватися

мАрфа, -и товар, крам (рум. mărfă, угор. marha «скотина»)

марш! вигук прогонювати собаку

масамАри, -іџ велике прийняття на 2-ий день весілля (рум.
măză mare «великий стіл»)

мАтка, -и матка бджіл

матУла, -и велика рибальська сітка тягнена човнами; гурт ри-
балок з атáмана й 4' крилашів

мах'Ин'а, -і велика річ, будинок

машИна, -и праска гладити білизну, утюг, залізко

мАшта, -и щогла (поль. maszta, дл.-нім. mast «тс»)

мед, -у мед

медікамЕнт, -у лікарство (рум. medicament, франц. médicament
«тс»)

мелАнка переодягнутий за дівчину парубок у ніч під Новий
 рік
 мЕнший син наймолодший син
 мерл'Ац'ц'а (війц'А) паруватися (пор. рум. a se mîrlî «тс»)
 мертвЕц, -ец'А покійник (ще не похований)
 мигт'Іт' (зОрі) мерехтіти
 мИйка, грАнка ганчірка
 миколАйчик'и цикорій Cichorium
 мирчАт', хропІт' муркотіти (к'Иц'ка мирчИт', хропИт')
 міл', -і міль
 мІлка рід риби
 мінИц'ц'а проходити затьміння (мІс'ац', сОнце мІниц'ц'а)
 мін'Ац'ц'а (мІс'ац') бути на нові
 мІрка міра ваги сипких (чотирнАцат'-пйатнАцат' к'іл)
 мішОк, -шкА міра ваги сипких 25 кг
 мн'Асо м'якуш сливки
 мн'Ажк'ий м'який
 могИлка горбок
 мОйна, -и сніг з дощем (рум. mбiпă «відлига, вогка погода»)
 мокротА, -И мокляк, мокрий ґрунт
 молодА, -Ойі молода на весіллі (завОд'ут' молодУ, пОсл'і да-
 рУйут')
 молодИк, -А новий місяць
 молоднИк, -А паросток
 молотнИк, -А молотільник
 молочАй, -у рід вовчого молочка (рослина)
 мол'імЕнт, -у залізна гриангуляційна вишка (рум. monument
 «пам'ятник»)
 мОри (Вх. Дунавець; крижалк'И Нж. Дунавець) крижівки (рум.
 moáre «розсіл квашеної капусти»)
 морйАна, -и, пол'н'А південний вітер
 мОркова, -и морква
 морОзик, -а рід городової квітки
 морОка йіх знАйе лихо їх знає
 морУга, -и рід великої риби
 мОстик, -а кладка
 мостувАт' (виноград) видушувати грозна (пор. рум. mustí «виду-
 шувати муст»)
 мотовИл'ник, -а мотовило (на однУ мЕтру)
 мрАчка, -и мжить з дощиком, мжичка
 мужИк, -А свіжоодружений
 мужАн, -а волоський чабан (рум. moсăп «семигородський чабан;
 неотеса, простак»)
 мужАнка, бУчка пастуша гирлига

мурушчАйка (л'інИт' *мурОвану цЕглу*) глиняна розчина (пор. рум. *muguiă* «тинкування, штукатурка»)
мусАтик, -а брусок гострити косу
муст, -у муст з винограду (пор. рум. *must* «тс»)
мусувАт' (вино) прокисати, грати
навОй, -а навій, вал ткацького верстату з основою; *зАдн'ій на-вОй* вал з виробленим полотном у верстаті
надУх, -у астма (рум. *păduf* «задихування; спека; лють» з болг. *надѹхвам* «навіваю»)
налАўник хідничок, доріжка
намИсто нашпийний ланцюжок, гердан
нанАшка, -и весільна мати (пор. *нанАшул*)
нанАшул, -а весільний батько (рум. *păpăş-ul* «хресний, весільний батько»)
наровИстий (к'ін') норовистий
насАд, -а скрут (з ручицями) у возі
насОси, -іў зовзи, хвороба коней (к'ін'не *мОже кУшат'*: *вирІзуй-ут'* *піднебІн'а і сол'ут'*)
нас'Ін'а, -а зернята яблука, грушки; бамбульки картоплі на картоплинні
наУт, -у рід квасолі (рум. *păut* «тс», осман. *nohut* «горох Cicer»)
наўкОл'ішк'и на колінах
начИна, -и нитчаниці, ткацьке начиння
нашилИт' настромити (на вила), прогородити
нашиИл'ник, -а нашийльник, частина кінської упряжі
нашіІка, -и хресна мати (рум. *păşă*, дімін. *păşică* «тс, весільна мати»)
нишчО, *ничОго* ніщо
нір, Г¹ *норА* плавньовий птах
ніхот', -хт'а пазур, кіготь
ноги, *ніг* ракові клешні
ножниц'і (овЕчі) ножиці
нонча тепер, сьогодні (пор. пн.-рос. *ноньче* «тс»)
новий новий; *новий год* Новий рік
норка, -и нориця
носИлка мари
ношнА пахнотА рід городової квітки
н'Ан'а старша сестра
н'ігИч(к'и) ні трішки, ніраз (осман. *hiş* «жоден, ніщо, ніраз»)
н'н' -н'а! приманка корови
обертЕнійа, -і час на провесні (*вертАйец'у'а птИц'а до гн'Іздіў, а д'Іти до хл'Іба*)
Обід, -ода (*вИпил'аний*) дзвона у колесі воза
обІдат' обідати (в полудне)
обічАт' обіцяти

обк'идАт' обшивати петельку
 облЕц, -ец'А рід риби (пор. рум. oblét «уклійка Alburnus lucidus»)
 обОра, -и подвір'я зі стайнею; загорода для овець; відгородже-
 ний трикутний простір між трьома ятірами
 обрІз, -у берег підмулений і обірваний
 обрОт'ка, -и вузда
 обчИстит', -ст'у обстругати, обтеревити яблуко, грушку, картоплю
 одбивАт', одбИт' (корова) перестати доїтися отелівши; отелі-
 ти, ожеребити
 одбИт' зфотографувати
 oddАт' дочкУ видати заміж
 одрОстик, -а зраз щепити
 од'ійАло, -а ковдра; од'ійАл'це ковдерка
 од'Іц'ц'а одягнутися
 окрАйец, -йц'а цілушка, окраєць буханки
 ол'Іяа олій
 онУка, -и внук; онУчка внука
 ораґАн (метЕ) заметіль (пор. рум. orcán «буря» й ȕraȕán)
 орАнка (ос'Інна, весн'анА) орання
 орАт' кругОм орати в розгін; орАт' у склад орати в склад, до
 середини
 осЕл'н'а, -і гусениця, гусінь
 осетЕр, -тра осетр
 оскорбИц'ц'а образитися
 осокА, -И шувар
 острІшок, -шка навис стріхи над призьбою
 ост'Ук, -А остяк колоска
 ос'Іл'ний, ос'Інний осінній
 отрОба, -и кишки
 паламАр, -А доглядач церкви
 пАлка дрючок, жердка хоругви; пАлочка хлудець, шпеник у
 ткацькому човнику, на якому обертається цівка з пряжею
 пАл'а, -і кіл стіжка
 пал'тО, -А плащ (франц. paletot «тс»)
 пАл'чик, -а мізинний палець
 пан, -а великий сом (від 10 кг)
 паникадИло, -а жирандоль, павук у церкві (з сер.-гр. polykándēlon
 «тс»)
 пантОфи, -іґ черевики (рум. pantóf «пантофель, черевик», нім.
 Pantoffel)
 пАнора, -и роґіз (рум. rápură «тс, Typha angustifolia»)
 панушОйа, -і кукурудза (рум. răușoi «тс»); панушОйка іріс,
 городова квітка
 пАрас, -а вітрило (з грець. fáros «тканина»)
 парастАс, -а іконостас (сплутане з парастас!)

парк'Ета, -и кормова рослина для свиней (пор. рум. porc «свиня»)
 пасаджИр, -а, к'ирійАш комірник (пор. рум. pasagér, франц.
 passager «пасажир, подорожний»)
 пАска Великдень, великодній книш, бабка (грець. páscha з гебр.)
 пАсма, -и 30 ниток на мотовильнику
 пастУн, -А (скотИн'ачий) пастух товару
 патАшка, -и жердка-надточина над драбинами у збіжжовому
 возі (рум. ratășcă «мари»)
 пашн'А, -І збіжжя на пні
 пашунАт, -у обліг (шоб зацелен'Іла земн'А), (рум. rășunát «па-
 совище»)
 пЕрвий перший; пЕрва пречИста Успення Богородиці
 пЕрвиц'ок, -ц'ка маленьке яечко, перше від молодої курки
 перевЕсло перевесло
 перЕдник, -а затула на переді воза між драбинами
 перекУпчик, джістокАр крамар, продавець
 перЕпичка, калАч калач; перЕпІчка хліб з вишкрябків тіста
 перет'Ажк'и, -жок це вірОўка з кручкАми ловИт' рИбу
 перЕшн'а видра (пор. рос. порéчня «річкова видра»)
 перІстий біло-чорний (масть товару)
 пЕрст'ін', -тен'а перстень
 перцЕ, мн. пЕрц'а поплавок риби
 петЕл'ка кулька на гудзик
 пидбивАт' (комИш) вирівнювати найнижчий шар при покриван-
 ні даху комишем
 пидвечІркат' їсти підвечірок
 пидгортАт' (сапОйу, рАріцоюу) сапáти
 пидкрИлок од вЕнтера частина рибальської сітки, що веде рибу
 в обору в ятері
 пиднІжок, -жка поніж, жердка ткацького верстату натискати
 ногою, щоб розтягати нитченицею нитки основи
 пидн'Ац'ц'а дИбк'и (к'ін') стати дуба, дибки; пидн'імАйец'ц'а
 вода прибуває в річці вода після повеней
 пидпол'н'А передполуднем
 пидчин'Ат' поправляти
 пИсанка, мн. -И взористо розкрашене великоднє яйце
 пис'мО лист
 питкАн'а, -а паробок, поперечна нитка в полотні
 пірІйка, кУрача лАба рід бур'яну
 пІсвинок, -нка однорічний кабанець
 піс' -піс'! пс-пс! приманка kota
 пітОваний (хАта) розмальований, крашений (рум. pictá «рису-
 вати, малювати»)
 пітУна, -и рід городової квітки (рум. petúnie, франц. pétunia «пе-
 тунія»)

пiтУх, -А, пiвен', -їн'а півень
 пiшкОт, -а солодкий коржик, пряник (рум. pişcôt «тс», угор.
 piscota «бісквіт»)
 плакАж, -у форніра (рум. placăj, франц. placage «тс»)
 плАса, -и рибальська сітка (с'Ітка з бомбакУ), (рум. plăsă «сітка»
 з пд.-слов.)
 платОк, -ткА мала хустина
 плачИнда медяник, пляцок (рум. plăcintă «рід пирога»)
 племЕник, -а братанок, сестрінок; племЕниц'а братанка, сест-
 рінка
 плЕсо відкрите (без шУворі) дзеркало води на озері
 плимiтОр, -а урядник, що приймає від рибальської ланки рибу
 (рум. primitór «приймальник»)
 плИтка, -и кухонна плита
 плуг-двойАк, ~ -одинАк плуг на дві/одну полиці
 плугАтир, -а орач, хлібороб (у пісні: л'убИла йа плугАтира)
 пл'їґка шкірка, болонка на яйці
 пл'їшка клин у перстені коси
 побрИц'ц'а поголитися
 повертАт' обертати
 повОзка віз; бричка
 погрiбАч, -А ожіг, гак ворушити жар у вогнищі в кузні
 подАрок, -рка дар(унок)
 подоўбАт', пошпигАт' ножОм пошпитати
 подУшка подушка
 покАміст' поки, покищо
 пОкат': на пОкат'і місце в хаті під образами
 пОклад, -а покладок, яйце в гнізді, що на ньому кури несуться
 покОйник, -а мерлець, що вже похований, покійник
 покОс, -а покіс; розк'идАт' покОс розбивати граблями покіс
 пол, -у фундамент хати
 поламАт' стіл викликати сварку на ширшому прийнятті
 пОлик, -а ковдра
 пол'н'А південь, полудне
 полОва січка (дОшка рІзат' полОву)
 полОк, -лкА настінний килим
 полОнка ополонка
 полОпац'ц'а, потрІскац'ц'а потріскати
 полУднат' обідати
 получАт', одЕржуват' отримувати
 пол'Ана, -и галявина
 пОл'ноч, -і північ(ний вітер)
 пОл'тора мЕтра півтора кірця
 помогАт' помагати
 помпа, -и криниця на помпу

пОплавец, -аўц'а поплавок вудки
 попад'А, мАтушка паніматка
 попереЕчка поперечниця ткацького верстату
 пОпіл', -у попіл
 попоштувАт' почастувати
 порвАтий подертий
 пОртит', -т'у, -тиш псувати; пОрчені, червИві йАблук'и паданиці
 поскоўзнУц'ц'а поховзнутися
 постарІт' постаріти
 постаўнИк, станОк, -нкА місце в церкві, де стоять дяк і півчі
 пОстит', -ст'у, -стиш говіти
 посторОнок, -нка мотуз від брчика до хомута
 пОс'л'а опісля, згодом
 пос'л'Ід, -у відпадки при віянні зерна
 потрІскац'ц'а, полОпац'ц'а потріскати
 потушИт' погасити
 поўн'ак'И, -Іў чорнобривці, городова квітка Tagetes
 пофАл'на нед'Іл'а передцвітна неділя
 поцибракАт' почимчикувати, піти скорою ходою
 почОт, -у пошана (бут' у почОт'і)
 пошипИт'Ат', подоўбАт' ножОм пошпигати
 поштИ майже (пор. рос. почтї «тс»)
 прАвит' керувати (веслОм прАвим)
 правОрний кмітливий; порядколюбивий
 прАдка, -и коловороток для прядіння; прАд'ане пряжа
 прАточка супоня хомута
 привЕг'і -іў (нічне) сидіння біля мерця (рум. privéghi «чування»)
 прИз'ба, -и ганок уздовж переду хати
 прИЙми: у прИЙми прИЙшОў пристав на жінчин ґрунт, до жін-
 чиної хати
 причЕсіѧ, -і хресний хід, процесія (рум. procésie «тс»)
 пришУшуват' (корова) переставати доїтися
 прОва, -и перед човна (рум. grónǎ, gróǎ, італ. gròga «тс»)
 прОводи, -іў післявеликодній тиждень; проводнА нед'Іл'а Томи-
 на неділя
 промЕрзнут' (промЕрз) змерзнути
 прОпка, -и корок (дол.-нім. ror(ke) «тс» почерез рос. прóbка)
 проповІдуват' говорити проповідь (піп)
 простудИц'ц'а простудитися
 прУстин'а, -і простирано (пор. рос. простыня «тс»)
 пршІка-пршІка! приманка овець
 птИц'а -і домашня птиця
 пУгвичка гудзик
 пУголовок, -оўка пуголовиця
 пузИр, -А міхур (і на шкірі)

пУпа, -и зад човна (рум. рíрă, франц. роуре «тс»)
 пурійАз, -у північно-східний вітер (нгр. vorjás «північ(ний вітер)»)
 пухуАўка квич, сич
 пх'ір, -А дхір
 пшенИц'а з мАком кутя (на Різдво)
 рабИй червоно-білий, красий
 раднО рядно, верето накривати ліжко
 райк'И, -Іў покутяни з-під м. Серету (з осман. -ар. гауа «(християнські) піддані султана»)
 рАма, -и рямка в вулику
 рАріца, -и плужок підгортати (рум. ráriță «тс», болг. рáлица «верх сохи»)
 рЕпанка, -и сорт картоплі
 рЕпгух, -а рядно, торба кормити коней
 рибАлка, -и рибАк, -А рибалка
 рибЕц, -бц'А рід риби
 ризнИк, -А різник, м'ясар
 рИпа, -и яр, вимулений водою (рум. гірă «обрив, пропасть»)
 рис, -у риж (пор. рос. рис)
 рИсцЕйу підтюпцем (іхати)
 рІзат' (голоўк'И капУсти) зрубувати капусту; (грОна) збирати виноград
 робИт' хАту ставити хату
 робОтник, -а слуга
 рОги, -іў чепиги плуга
 рОжа, -і рожа
 розбірАт', пон'імАт' розуміти
 розвиднА, -Ойі розведениця; розвидн'Ук, -А розведенець
 розгоўл'Ац'ц'а їсти скоромне після посту
 розкачАт' (тісто) розтачати качалкою
 рОзовий рожевий (пор. рос. рóзовый «тс»)
 розпалИт' (вогОн') розкласти
 розсИпана солОма сузір'я Молочна дорога, Чумацький шлях
 роз'з'Аўка, -и рід риби
 рой, -А рій
 рубАха, -и рубАшка сорочка
 румеГАт' (скотИна) пережовувати (рум. gumeǵá «тс»)
 румунчен'А, -Ати малий румун, румунча
 рунА вовна нечесана ще(рунА це ўс'а острИжена воўна з віў-ц'І, а воўна це розбИта рунА)
 рУс'кий (місцевий) український (по рУс'к'ій, по-українськи)
 ручИц'а, -і одна з 4-ох підпірок для драбини воза
 рУчка, -и держак; черенок ножа; покіс

савУр, -у жорсттва, кАмішок з піскОм (рум. savúgă «баляст судна», нгр. savúga, з італ. zavorra до sabbia, лат. sabulum «пісок»)
сагА, -И протока від Дунаю до о. Разим (водА од дунайУ), (пор. каракалп. сага «початок, джерело, верхів'я річки, головна частина ерика»)

саж, -у свинюшник

салАр, -у заробітна плата (рум. salár(iu), франц. salaire «тс»)

салтАр, -А шухляда (рум. saltár, sertár, нгр. syrtári «тс»)

сапА, -И сапа, мотика (рум. sáră «тс»); сапИлнише держак сапи
сапагИ, -Ії, чОботи, -ії чоботи

сапОжник, -а швець

сарАй, -а хлів (ногай. сарай «тс»)

саранА, -И саранча

сАхар, -у цукор

сва́л'БА, -И весілля

свЕкор, -кра тесть; свекрУха, -и теща

свИн'А лъоха

свойАк, -А родич, кривний; швагер, шуряк (свойак'И рідня);
свойАчина, -ойі братова, зовиця

свОлок, -а балка стелі

сел'Одка, -и, оселЕдец, -дц'а (икрАний, молОшний) оселедец
(ікрЯк, молочак)

семанатОри, -ії сівалка (рум. semănătoáre «тс»)

серЕдн'ій (син) середущий

серЕк, -у рідк'І очкА с'Ітк'и з бамбакУ (пор. рум. şigét, осман.
şerit «шнурок; стьожка»)

сИл'но дуже

сиротА, -И напівсирота; сирІтка круглий сирота

сичАт' (гусАк) сичати, шипіти

сІг'ер напевно (рум. sígur «певно, безсумнівно, очевидно»)

сіл' вОтх'ий сіль вогка

сказИц'ц'а, здурІт' (собАка) встектисЯ, сказитисЯ

скалА, -И скеля на суходолі

скаМЕйка, -и стілець, крісло

скАтерка, -и скатерть

скло, -а циліндер нафтової лампи

сковородА, -И сковорода

скОйка, -и шкалька (пор. ру.-слов'ян. scóică «мушля»); закрУ-
т'ана скОйка слимакова хатка

скотИна, -и товар, коні й корови; скотИн'ачий пастУн пастух
товару

скрумбі́йА, оселЕдец оселедец (рум. scrumbie «риба Scomber», з
нгр. skumprí)

скУбтИ, -бУ скубати; чіхрати вовну

скУтик, -а пішва (рум. scútic «пеленка», болг. skut «подолок, припіл»)
 скуц'Орбена слИва коцюрубка, карбач
 ск'Ел'а, -і стрімкий камінь над водою (де пристайУт' лОдками)
 ск'Иба, -и відкидана плугом при оранці глиба землі; ск'Ибка крімка хліба
 ск'Ирта, -и скирта (велИка і мЕншен'ка)
 слАбіст', -ост'і хвороба
 слиж, -А жердина від муру до сволока у стелі (зі слижІў стЕл'а)
 слободА, -И село; слобод'Анин, мн. -Ани селянин
 сл'інА БАБа піжмурки (сл'інА БАБа не БАче, когО вдАре)
 сл'інЕц, -нц'А веретільниця
 смАлец, -л'ц'у смалець
 снИц'і пелюста воза, куди входить дишель
 сновАлка, -и прилад снувати з пряжі основу
 сОба, -и, піч, пЕчі піч у хаті (рум. sobă, осман. soba «піч»)
 собАча рОжа мальва
 собачен'А, -Ати щеня
 сОйашник, -а соняшник
 сокотАт' кокотати (кУрка сокОче)
 сок'ирк'И, -Ок рід городової квітки
 солдАтик, -а опуд, страхополох
 солонИй солоний
 сороковУсти, -іў пРазник так'Ий: сОрок стакАнчик'іў пйут' на сОрок с'ватИх (Муругиль: «40 блюдечок колива з проскуркою, даваних при панахиді в монастирі за спокій душі померлого «наглою смертю»)
 спас, -а Преображення Христове
 спіднИк, -А помостина, спідня дошка в возі
 спол'убИт', -бл'У, -биш сподобати собі
 спрагАц'ц'а спрягатися конем з кимсь для 2-кінного запрягу
 срАчка, -и мушка овоча (яблука, грушки)
 стакАн, -А склянка, чарка
 станОк, -нкА, постаўнИк місце в церкві, де стоять півчі й дяк
 старОста, -и сватач
 стаўновИк, -А козел пиляти дрова
 стЕл'а, -і стеля, повала
 степ, -У поле, поля; степ орАт' луццати стерню після жнив
 стерн'А, -І стерня; гузір снопа
 стирАт' біл'О прати білизну
 стОгуш, -у довга, рівна й товстоволоса вовна (рум. stógoș «тонко-й довгорунний, зі схрещення рас тонкорунної цигеї й довгорунної цурканки»)
 стОлик, -а шухляда
 стомАк, -А шлунок (рум.-нгр. stomác «тс»)

стОмбур, -а, цибуК стрілка, стовбур цибулі
 стоїп, -А паля посередині гарману
 страховиА, -И буря
 страшиА нед'Іл'а неділя перед Великим постом
 стретЕнійа, -і Стрітєння
 стрибИтел', -а, йАструб ястріб
 стрилА, -И белемніт, «громова стріла»
 стрівАц'ц'а зустрічатися
 стрІха, -и окап даху, що вистає поза стіну будинку
 ступАр, -А пасічник (рум. stupăr «тс» до stup «вулик»)
 ступл'Ат' натискати ногою на підніжок ткацького верстату
 ст'агАц'ц'а, спадаТ' (вода в річці) опадати, відступати
 судАк, -А рід риби (Lucioperca sandra)
 сУдорога фатАйє ревматизм мучить
 сундУк, -А, лада скриня (тюрк., пор. осман. sandik «тс»)
 сУра, -и сивий кінь, шпак (рум. sur «сірий, сивий»)
 сУслик, -а суслик
 сух'Ий четвЕр четвер Провідного тижня (після Великодня)
 сфат, -у сільрада (рум. sfat «рада» з болг.)
 схОжі на сЕбе подібні до себе
 с'ватИй іл'Ійа вОзит' калачІ і роздайЕ ледАчим л'Уд'ам кажуть,
 коли гримить
 с'ватИй вЕчір Свят-вечір
 с'іданИц'а, -і плавньовий птах
 с'ікАчка, -и сікач у формі літери S сікти капусту
 с'імн'А, -І родина, сім'я
 с'іножАт', -і дерев'яні вила, суховила (с'іножАт' деревІАна,
 вИла зал'Ізні)
 с'інокОса, -и, косовИц'а косовиця, сінокоси
 с'ітк'И бабошнІ мАйут' вУзен'к'і очкА; осел'Одкові — прозОрн'і-
 ши, судАшні — ше прозОрн'іші роди рибальських сітів
 с'іўрУга рід риби
 с'ічАс зараз
 с'півАт' співати, (півень) п'яти
 с'ц'ібабА, -И сорт картоплі
 табАк, -У тютюн
 тАбла, -и дошка, таблиця в школі (рум. tablă «тс»)
 табУн, -А (кОней) стадо
 тавА, -И бритванка (осман. tava «тс»; рум. távă «піднос, таця»)
 тагУн, -А ребро лодки (пор. рос. таг'ун «тс»; може, осман.-ар.
 tahkim «укріплення»?)
 тАкса, -и оплата
 тАк'ечк'и отак
 тАмечк'и онтам

тАпа, -и, **ўтОри** рiвець для дна в бочці, цебрі (рум. *tıră* «затин, заріз у дереві»)
тарАн'ка, -и рід риби, тараня
тас' -тас'! приманка качок
татІку! тату! батьку! (рум. *tătăică* «тато» у звертанні)
тАчка, -и скрут воза з колесами (тАчка зАдн'а зад воза)
темел'Іѡа, -і, **фундАмент**, -у підвалини, фундамент (рум. *temelie* «тс» з грець. *themélion* «тс»)
терахОна, -и лежух, димопровід від печі (ў **кОмнат'і** без **сОби**), що стоїть в іншій кімнаті, див. ще **лежАнка** (рум. *soba de terasota* «кафлева піч» з італ.)
тин (комишОвий заплЕт'аний) пліт з комишу
тИрло, -а стійло скоту в полі (рум. *tîrlă* «загін для овець» з сх. трло)
тирпужОк, -жкА пильник
тИрса, -и трачиня від пиляння дров
тіфОн, -у марля (рум. *tîfon* «тс», англ. *tiffany* «газа з шовку, муселіна»)
товАриш, -а супряжник
тОка, -и дерев'яне било біля церкви (пор. рум. *tos!* «трах!»)
токАна, -и, **ѡагнІѡка** рід каші (рум. *tosană* «м'ясо з цибулею й паприкою», угор. *tokány* «смажене м'ясо»)
тОл'к'и тільки
тОн'а, -і зігнана в одне місце для вилову риба
тоўкАч, -А макогін
тоўчЕник'и, -іў галушечки з риб'ячого м'яса півжареного і привареного
точИт' гострити косу
трАпка, -и, **мИѡка** ганчірка
трен, -а поїзд (рум. *tren*, франц. *train* «тс»)
трИнтор, -а трутень; галапас (рум.-слов. *trintor* «трутень»); **трин-торуВАт'** ледарювати
тріфОй, -у конюшина (рум. *trifoi* «тс», з лат. *trifolium*)
трОйіц'а, -і Зелені свята, Тройця
трОшча, -і тростина
трр! вигук спинювати коня; **трр! нОжку!** переступись! (вигук коневі, що заступив за посторонок)
труд'Ашчий наймит
трусИт' (ѡаблук'и) обтрясати; (сАжу) витирати, трусити; **трусИц'у**а дрижати від зима
трУхлий порохнявий; стухлий (трУхла мука, заснАд'іна)
тумАн, -у імла (з тюрк., пор. ногай. *туман* «тс»)
турпАк, -А рід риби білюги
тУтечк'и, -чка тут
тУча, -і (чОрна) темна хмара

тушИт' гасити
 т'Аска, -и виноградна праса (рум.-болг. teasc «тс»)
 т'Орка, -и терко (пор. рос. тёрка «тс»)
 т'От'а, -і тітка
 т'у-т'у!, ц'ін-ц'ін! приманка курей
 угірОк, -ркА огірок
 Удина, -и гудиння огірків, гарбузів
 удівЕц, -їц'А вдовець; їдоваА вдова
 уж, -А водяний вуж
 узнАт' довідатися
 (у)йУн, -А в'юн
 Ул'ка, -и сорт пшениці (біла безустАйа вазИма), мабуть, голька
 Усик'и, -ії п'яльця, вусики виноградної лози
 употребл'Ат' уживати
 ут' -ут'! приманка качок, індиків
 ушчербл'Ац'ц'а (мІс'ац') відбирати після повні
 ушчеркнУт' зайти в нів (мІс'ац' ушчЕрк)
 їтОри, -ії, тАпа рівець для дна в клепках бочки, цебра
 файАнса, -и терезка ваги (пор. рум.-франц. faianță «фаянс»)
 фал'Уш, -А млин вибивати сукно (поль. folusz «тс», до італ.
 follare «валкувати, прасувати»); фал'увАт' сукнО вибивати з
 повсти, вовни сукно в млині (поль. folować «тс»)
 фасонАтий гордий (рум. fasonát від a se fasoná «маніритися» до
 франц. façon «форма, постава»)
 фатАт' хватати
 финАр, -А ліхтар(ня), (рум. fînăr, fanăr, з нгр. fanári «тс»)
 фицАт' (корова, кінь) фиркати, копати
 фійІн, -а похресник (рум. fin «тс»); фІна похресниця (рум. fînă
 «тс»)
 фІрка, фІртка хвіртка (поль. furt(k)a, нім. Pforte «тс», з лат. porta
 «брама»)
 фіст, фостА хвіст
 фіт'Іл', -А гніт (пор. рум. fitil, з осман. fitil «тс; льонт»)
 фолОс, -у користь, зиск (рум. folós, нгр. ófelos «тс»)
 фОнда, -и, фУнта, -и стяжка (рум. fûndă «тс», нгр. fûnda «тс,
 чубок», з лат.)
 фОстик, -а хвостик овоча
 франзОла, -и булка (рум. franzélă, нгр. frantzóla, осман. francala
 «тс»)
 фрАнка, -и 1 лей (рум. franc «франк»)
 фронтОн, -у перед хати (рум.-франц. frontón «тс»)
 фудУл'ний гордовитий, загорділий (рум. fudúl, осман. fodul «тс»)
 фундамент, -у, темел'Ійа, -і фундамент (поль. fundament, рум.
 fundament)

фуртУна, -и, **бУра**, -і буря на морі (рум. furtună, нгр. furtúna, італ. fortuna «щастя, доля; шторм»)
фураАж, -а шуфелька (пор. нгр. ftyaǵákı «лопаточка»)
фураАжка, -и, **картУз** кепка, кашкет (рос. фура́жка «урядницька кругла шапка з козирком»)
хаз'Айін, -а господар; муж, чоловік; **хаз'Айка** господиня; дружина; **хаз'Айство** господарка, маєток
халАт, -а кітля, халат
халаштувАт' валашати (**бугайА**, **жеребиц'А**)
хамУт, -А хомут
хАта малА кімната; **хАта велИка** світлиця
халхУшка рід риби; **хахОл**, -**хлА**, **рУс'кий** (місцевий) українець; **халхАц'кий** (місцевий) український
хл'упот'Іт' плюскотіти (вода)
холодЕц, -**дц'У** драгли, студенець
холОднати, **холОднайе** холодніти
холОшн'а, -і штанка (штанів)
храмАт' кривати
хрестИ, -**Іў** копиця з 9 снопів ---
хрешчЕник, -а похресник; **хрешчЕниц'а** похресниця
хризантІна, -и, **дімійорІца** хризантема (пор. рум. crizantémă «тс»)
христувАц'ц'а, **ц'Окац'ц'а** розбивати взаємним чокненням крашанку при вітанні на Великдень
хронІт', **мирчАт'** муркотіти (кіт)
хУже гірше
хУтко, **хУтче** швидко, швидше
цабЕ! на **іС!** праворуч! **соб!** на **чА!** ліворуч! вигуки на волів і коней
цап, -а сернюк (рум. țar «козел»)
цебрО, -А цебер
цЕгла, -и сушена цегла (**рОбл'ана** із **земн'І**); **цеглОва хАта** мурованка з цегли
целинА, -И новина, нове поле
цеп, -А ланцюг
цЕркова, -и церква
циБУк, -А, **стОмбур**, -а стрілка, стовбур цибулі
циБУл'ка рід городових квітів
циц'ка, -и дійка; жіноча груди; **пОрчена цИц'ка** дійка, що не доїться; **циц'кОве порОс'А** кількатижнєве поросля
цігАйа, -і найкраща вовна; **раса вівці** (рум. țigăie «раса тонкорунних овець»)
цуркАна, -и рід вовни; **раса овець** (рум. țurcănă «раса довгорунних овець»)
цца! вигук проганяти козу
ц'Аўкат' ціпати (курча)

ц'віт, -у багнітки на іві
 ц'ін-ц'ін! т'у-т'у! приманка курей
 ц'ок-ц'ок! приманка свиней
 ц'Окац'ц'а, христувАц'ц'а розбивати взаємним чокненням кра-
 шанку при вітанні на Великдень
 ц'уц'У! вигук проганяти свиней
 ча: на чА! соб! ліворуч! вигук на волів, коней (пор. рум. sea!
 «тс»)
 чабАк, -А рід риби
 чабАн, -А вівчар (тюрк., пор. осман. çoban «тс»)
 чамУр, -У розмішана глина для будови хати (тюрк., пор. осман.
 çamur «болото, грязюка»)
 чардАк, -А перед човна; чердАк, -А альтана з насадженої вино-
 градної лози (рум. cerdac «тс; балькон-ганок хати», осман. çardak
 «альтана»)
 чароўнИк, -А, калдУн, волошЕбник знахар; характерник
 чАрочка, мн. чАрочк'и чарка
 час годинник; година (пор. рум. seas «тс»)
 червАк, -А дощівниця; приманка на гачку вудки; червак'И черва
 бджіл
 чередА скотИни стадо корів
 черепИц'а, -і дахівка
 черІн', -і дно хлібної печі
 чЕрок, -рка перстень, рихва (в колесі), (рум. cerc «округа, обруч,
 круг, кружок, гурток»)
 чЕрстик, -а персик (рум. piérsic «тс»)
 чЕтверт', -і (мІс'ац'а) чвертка, квадра; (мІрк'и) чвертка
 чимбАра, -и ручна вага (пор. рум. cîmpără «вага; журавель;
 коромесло»)
 чирАк, -А боляк, чиряк
 чИстий четвЕр Страсний четвер; чИсте зЕрно найкраще зерно
 (при віянні)
 чИстит', -ст'у, -иш валашати (кнурА)
 чихОтка, -и сухоти
 чіпл'Ат' чіпати
 чок, -а, кл'уў клюв (рум. cioc «тс»)
 чопУрка біла плавньовий птах
 чорноЛоз, -у рід лісового дерева
 чортокрАп, -а короп вагою в 2 кг
 чОўник, -а ткацький човник
 чудАк, -А вино, що при відкритті пляшки міняє колір
 чут' -чут' от-от, дрібку
 чУшка, -и гостра, їдка паприка (болг. чўшка «стручок паприки»)
 шАпка, -и (з'імОйу) кучма
 шаплИк, -А цебер (поль. szaflik, с.-вис.-нім. scheffel)

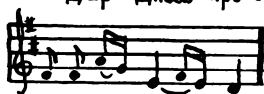


1. Дернаць

с. Вх. Дунавецъ



Дар днесь пре-бо-гатий із не — ба сойде, Я-ко кап-ля каплюча



на Землю спа — де.

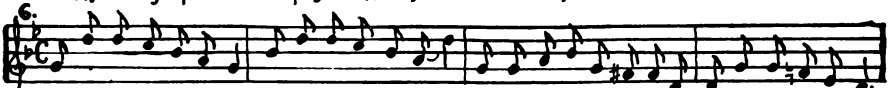


Мі - ся - цю го - ріш ку , присвіти нам до ріж - ку .

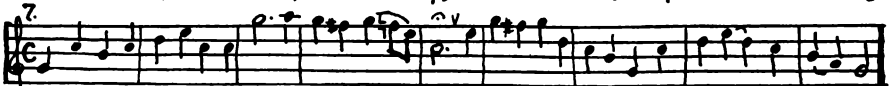
5.



На дубочку прала, на вербускладала, По можи м'я, Боже, що со-бі ду-ма-ла.



Не щасна я родилась, нещасна я й по-мру: Любила я плугатира, я жизнь свою клену.



По-са-дила о-гі-ротки та й пішла до до- му, виглядаю крізь вікно, йде ми-лий з ку-мо-ю.



Гли-бо-ка-я до-ли-на, зе-ле-ная тра-ва, кра-си-ва дівчи-на, бо ще є мо-ло-да.



Мене мати сплюбила, Мене мати сплюбила, три городи подарила, гуляю я, Гей,



ГҮ-ЯЯ-Ю Я.

шапрОн, -у накриття над кабицею (рум. șorpon «повітка, шопа», з нім. Schuppen «шопа»)
 шарАн, -А короп вагою в 1—2 кг.
 швал', -А кравець; швАл'а, -і кравчиня
 швЕршун, -а шершень
 швОрін', -а сворінь
 швОрка, -и шнурок; жилка вудки
 шевЕц, шейц'А швець
 шерЕжк'и, -жок сережки, ковтки
 шерЕт, -а шнурівка до черевики (рум. șirét «шнурок, стрічка», осман. şerit «стрічка, пояс»)
 шИна, -и залізний обруч вазового колеса (поль. szyna, нім. Schiene)
 шИпка, -и штифт завіси в віконній рамі
 шИшк'И, -ок весільні калачики дарувати гостям
 шір, -у ключ журавлів (жураїл'І шІрами лет'Ат') (рум. șir «ряд, ланцюг, стрічка»)
 шкандибАт' нахрамувати на ногу
 шкаралУна, -и шкаралуца яйця
 шкодлИвий шкідливий
 шкорбанИ, -Ії старі чоботи
 шл'Апа, -и капелюх
 шошА, -І шоса, битий шлях
 шпИц'і, -ії спиці вазового колеса
 шубОй, -у рід городової квітки
 шул'Іка, -и ястріб
 шураК, -А брат чоловіка, дівер
 шУшлик'и узвар з сушених овочів
 шчедруВАТ' на нОвий год з бугайОм щедрувати
 шченИт', -пл'У, -пиш щепити, прививати; шчЕпл'аний щеплений
 шчитАт' числити (пор. рос. считать «тс»)
 шчУка, -и щупак
 шшІтка, -и щітка

ПІСНІ З ВЕРХНЬОГО ДУНАВЦЯ

1. Віншування на Різдво

поздороўл'Айу вас брАт'а мІром-покОйим з різдвОм христО-
 вим з прАзником. бУд'те здорові брАт'а, рАді слУхайте. дарУїе
 нас хаз'Айін хл'їбом та сол'їу. а ми вас пчАст'ам-здорОўїам.
 йак'Ий це хл'їб? житний та пшенИшний. так'Ий щоб буў наш
 хаз'Айін чЕсний та велИчний. перед панАми, перед сударАми,
 перед вОс'ком козАц'к'им, перед мІром христїянс'к'им. а ви
 кол'адничк'И скїдаЙте шапочк'И та кричїт' — даЙ боже (сАла)!

2. Весільні

1. прОсим бойАріў до хАти, довОл'но надвОрі стойАти,
сирУ зЕмн'у топтАти, червОними чобіткАми, золотИми
пидковкАми.
2. здвигнУлис'а ст'Іни, йак бойАри с'Іли,
щче хУже здвигнУц'ц'а, йак горІлочк'и напйУц'ц'а.
3. слобод'Ани-город'Ани, прОсимо вас
пропустИт' нам дорожИну задл'а нас,
шоб дорожЕчка вол'на була.
4. нема дитИнк'и дОма, пойІхала ў л'іс по калИну,
йак прийІде з калинОчку, побАчиц'ц'а з родинОчку.
мІс'ац'у-горІшку, присвітИ нам дорІжку,
шоб ми не зблудИли, шоби тИку не загубИли;
й од когО нам бУде? Од ТрайАна молодОго бУде.

3. Побутові, любовні, жаргівливи

5. на дубОчку прАла, на вербУ складАла,
поможИ мйа, бОже, шчо собі думАла.
йа собі думАла пАрн'а молодОго,
а менЕ оддали за д'Іда старОго.
а йак оддавали щче й наКазували:
«дивИс', мойА дОн'у, д'Іда б шанувАла».
а йа шанувАла, шанувАти бУду,
поможИ мйа, бОже, вИрват' з д'Іда дУшу.
вИрват' з д'Іда дУшу, повІшат' на грУшу,
нехай старІ знаЙут', йак молодИх мАйут'.
6. нешчАсна йа ўродИлас', нешчАсна йа й помрУ,
л'убИла йа рибАлку, йа жист' свойУ клинУ.
рибАлка пйе-гул'Айе, у лОдку іДЕ спат',
клейОнкойу ўкривАйец'ц'а, бабАйка ў головАх.
нешчАсна йа ўродИлас', нешчАсна йа й помрУ,
л'убИла йа плугАтира, йа жист' свойУ клинУ.
плугАтир пйе-гул'Айе, ў кон'Ушн'у іДЕ спат',
габОйу укривАйец'ц'а, а плуг у головАх.
нешчАсна йа ўродИлас', нешчАсна йа й помрУ,
л'убИла йа матрОсика, йа жист' свойУ клинУ.
матрОсик пйе-гул'Айе, ў каЗАрму іДЕ спат',
шинЕл'ойу ўкривАйец'ц'а, гвинтОўка ў головАх.
нешчАсна йа ўродИлас', нешчАсна йа й помрУ,
л'убИла йа мукАна, йа жист' свойУ клинУ.
мукАн же пйе-гул'Айе, у тИрло іДЕ спат',

- кожУхом укривАйец'ц'а, а бУчка ў головАх.
 нешчАсна йа ўродИлас', нешчАсна йа й помрУ,
 л'убИла йа мал'Арника, но жист' свойУ фал'У.
 мал'Арник мал'увАйе, а потім ц'ілуВА,
 мал'Арник мал'увАйе, пид вЕчір пригорта.
7. посадиЛА йа цибул'ку та й пішЛА додОму,
 йак загл'Ану йа ў вік'Енце, йде мИлий з кумОйу.
 «жІнко мойА, л'Убко мойА, ти біжи додОму,
 наварИ нам вечерАти, йак прийдУ з кумОйу».
 наварИла вечерАти самА з дитИноюу,
 йак загл'Ану йа ў вік'Енце, йде мИлий з кумОйу.
 «жІнко мойА, л'Убко мойА, дай же вечерАти,
 постели нам білу пост'іл', самА вИйди з хАти».
 постелиЛА білу пост'іл', самА вИйшла з хАти,
 х'ил'к'И-х'ил'к'И попид тИни, стала пАна ждАти.
 ой, ви пАне-розкохАне, ви пАНс'кого рОду,
 ой, йак жиТИ-розводиТИ недОлечку мойУ?
 «жІнко мойА, л'Убко мойА, чи бУдеш ти ждАти?
 пройде л'Іто, прийдЕ Ос'ін', йа прийдУ до хАти».
8. глибокайа долиНА, зелЕнайа травА,
 красивайа д'іўчиНА, бо шче молода.
 красивайа, красива, до нЕйі йа іду,
 через ворожЕчк'и йа йейі не воз'му.
 через ворожЕчк'и, через вороги
 не можУ, д'іўчиНО, до тЕбе йа прийти.
 не можУ, діўчиНО, до тЕбе йа прийти,
 пойЕду ў рас'Ейу крашчуйу шукАти.
 пройЕхаў йа рас'Ейу, пройЕхаў йа ус'У,
 не найшоў йа крашчу, йак тебЕ, марУс'у.
9. менЕ мАти спол'убИла, три горОди подарИла, гей гул'Айу йа!
 три горОди обробиЛА, одна дИн'а уродИла, гей гул'Айу йа!
 та й повЕзла продаВАти та й не знаЛА ц'інУ дАти,
 гей, гул'Айу йа!
 пока л'Уди ц'інУ клали, то й цигАни дИн'у ўкрали,
 гей, гул'Айу йа!
 ой, цигАни, добрі л'Уди, а шчо мен'І доМа бУде, гей, гул'Айу йа!
 прийіжджайу йа до хАти, не відайу, шчо й казАти,
 гей, гул'Айу йа!
 покам т'Істо заміСИла, свин'А дИн'у розкусИла, гей, гул'Айу йа!
 покам т'Істо собіРАла, а дитИНА з пЕчі упАла, гей, гул'Айу йа!

DAS WÖRTERVERZEICHNIS DER UKRAINISCHEN MUNDART VON
VERCHNIJ DUNAVEĆ BEI TULCEA IN NORDDOBRUDSCHA.

(Zusammenfassung)

Das Dorf Verchnij Dunaveć (rum. Dunavăț de Sus) etwa 45 km SÖ. von Tulcea an der Donaudelta, im 18. Jh. von russischen altgläubigen Nekrasov-Donkosaken besiedelt, wurde im Laufe der Kämpfe von 1812—15 von den ukr. Donaukosaken, die sich nach 1775 der Türkei unterworfen hatten, erobert und zu ihrem Militärverwaltungszentrum Sič in den JJ. 1815—28 ausgebaut. Nach dem Überlauf eines Teiles der Donaukosaken 1828 auf die russische Seite (sie wurden später am unteren Lauf des Kubań-Flusses angesiedelt) wurde Dunaveć zu einer Bauern- und Fischersiedlung, deren Einwohnerschaft sich durch flüchtige Fronbauern aus der Ukraine im 19. Jh. auffüllte.

Die Hauptbeschäftigung bleibt bis heute Acker- und Weinbau sowie Gärtnerei und Donaufischfang ähnlich den anderen ukr. Ansiedlungen in der Donaudelta.

Die phonetischen und morphologischen Merkmale der beschriebenen Mundart lassen sie als einen südostukr. Dialekt mit Einschlägen der östlichen nordukr.—südostukr. Übergangsmundarten bestimmen. In der reichen Terminologie des Fischfanges und der Winzerei kommen mehrere rumänische, türkische, neugriechische sowie russische Lehnwörter vor. Das mundartliche Vokabular umfaßt über 1000 Stichwörter. Dem Beitrag sind topo- und anthroponymes Material sowie Volksliederaufzeichnungen vom August 1967 beigelegt.

ПОЕТИЧНІ ОБРАЗИ ТА МІТОЛОГІЧНІ СЛІДИ В КОЛЯДКАХ І ЩЕДРІВКАХ ГУЦУЛЬЩИНИ

Звуки та звукосполучення в поетичній образності

Основна особливість поетичної творчості — це відтворення реального світу в мистецьких образах, які порушують уяву читача чи слухача своїм кольоритом. Слововжиток — це багатий скарб мови, в якому, як каже А. Матвієнко, «часом криється ціла багатовічна його історія».¹ Народня мова з наявними діалектами має дві стильові розгалуженості: розмовно-побутову й усно-поетичну або фолклорну, завдяки якій збереглася найдавніша народня пісенна та розповідна творчість — ціла енциклопедія життя народу з усіми проявами людської душі.² Усно-поетична або фолклорна мова стала основним засобом творчості в гуцульських колядках та щедрівках і цілим діапазоном діалектичної евфоніки зберегла їхні окремі риси обряду, зв'язаного з релігійним культом, з життям природи, з порами року та життям сім'ї.

Мовники відводять окреме важливе місце мовним звукам, фонетично досліджують і установляють місце творення звуку та його акустичні явища. Звуки або поодинокі жмутки звуків творять фонемі, які й відрізняють слова за їхнім значенням.³ Дослідження звукових явищ у колядках і щедрівках допомагає розкрити поетичну душу гуцула, його прагнення до милозвучності, гармонійності своїх творень з добором слів за ступнем смисловості та музикальності. Колядки чи щедрівки — це простонародний витвір, що затримався в Гуцульщині ще в повній первісній арха-

¹ А. Матвієнко: *Живе слово*. Державне Видавництво Дитячої Літератури, УРСР, Київ, 1964, стор. 3.

² В. Гнатюк: *Етнографічний Збірник*. Том I, Наук. Тов. ім. Шевченка, Львів, 1914.

³ G. Schaarschmidt: *A Manual in Contrastive Linguistics: The Structures of Russian and English. Part I, Phonemics and Morphophonemics*. Department of Slavonic Languages and Literatures. University of Alberta, 1966, стор. 4.

їчності⁴ й тому він цікавий своєю звукописною, чи евфонічною побудовою поруч інших поетичних форм.

Звукові повторення є природним явищем живої мови й тому в різних словах одного речення, чи віршового рядка, часто трапляються однородні голосні або приголосні звуки. Звукові повторення, що виступають в виді асонансів чи алітерацій, є засобом мовної виразистості й подібуються майже в кожній гуцульській колядці.

Асонанс займає окреме місце в звуковій організації поетичної мови, в її фоніці.

Приклад ч. 1

... В святого Юра труба іс тура
[в с'в'атого йура труба іс тура] [-у-а-у-а-у-а]
А в Господа Бога труба з однорога...⁵
[а в господа бога труба з однорога], [-а-а-у-а-а]

Група звуків [у] та [а] підказує цікаві помічення. В першому рядочку нашого прикладу в чотирьох останніх словах начислюємо по черзі три [у] та три [а]. У другому рядкові звук [у] урівноважив [а] діаметрально. Складені рядки за добром слів відповідної звуковості надають особливої вагомості змістові та служать своєрідній градації: святий Юрій із трубою з турового рога, а Господь Бог — завершення сили й величі — примат з трубою однорога. Обі труби неабияких звірів творять окрему зорову образність та підготовляють слух до виїмково голосного трубіння.

Асонанси та алітерації, крім мовної виразистості, якщо вони не випадкові, допомагають підсилити настрій в ліричному творі. Організовані піснетворцем повторення звуків у певну систему є ефективним способом для підсилення емоційності й відчутності поетичного зображення, от хочби в «Парубкова сорочка».

Приклад ч. 2

... На нїм сукмана облясована,
[на н'їм сукмана обл'асована], [-а-а-а-а-а-а]
На нїм шапочка із бараночка,
[на н'їм шапочка із бараночка], [-а-а-а-а-а-а]
На нїм кошуля як біл біленька,
[на н'їм кошул'а йак б'їл б'їлен'ка] [-а-а-а-а]

⁴ В. Гнатюк: *Етнографічний збірник*. Том I, Наукове Товариство ім. Шевченка, Львів, 1914, стор. IV і V.

⁵ Там же, т. I, стор. 209.

Як біл біленька, як лист тоненька.⁶
[йак б'іл б'ілен'ка, йак лист тонен'ка]. [-а-а-а-а]

Голосні звуки [а] в перших двох рядках нашого прикладу перевищують 33,3 відсотками звуки [а] в останніх двох рядках. Таким прийомом звукоукладу підкреслено багатство зовнішнього одягу та відмічено властивості спіднього одягу, не переочивши його гігієнічної повсякденної естетики.

Дуже часто в ліричному образі колядки відображуються думки й почуття, досвід і нахили тієї особи, про яку піснетворець складає рядки, залишаючи при тому яскравість, самотність та неповторність власної індивідуальності. В гуцульських колядках це відображення здійснюється особливим шляхом через розкриття внутрішніх переживань піснетворця, зумовлених участю його в житті тієї громади, до якої він належить. Слова співця — відгомін народного життя, а душа його — сумління народу, що з ритмікою та мелодією колядки творить не що інше, як «народну оперу Гуцульщини».⁷

Приклад ч. 3

Ой сиди, сиди, йиблучко держи,
[ой сиди, сиди, йиблучко держи] [-и-и-и]
Йиблучко держи тай ш'иро злотне.
[йиблучко держи тай ш'иро злотне]
А пришла ид ній йії мамочка:
Параско душко, верж ми йиблучко!
[параско душко, вержми йиблучко] [-о-о-о]
Я вам ни вержу, милому держу...⁸
[йа вам ни вержу, милому держу]. [-у-у-у]

За допомогою голосних звуків [и], [о] та [у] відповідно організованих, народній поет розкрив зоровий образ в невідступній сполучі настрою дійових осіб про щось питоменне: звернене прохання матері до дочки не знаходить сподіваного послуху, а дочка не повинується волі матері не зі злоби — у душі дочки криється інша мотивація. Молода гуцулка держить яблучко для милого-чорнобривого. За яблучком криється мотивація кохання.

Розглянемо ще асонанс в іншій композиції голосних звуків, без яких образ набрав би іншого кольориту.

⁶ Там же, т. II, стор. 6.

⁷ Там же, т. I, стор. V.

⁸ Там же, т. II, стор. 202.

Приклад ч. 4

Виросла сосна тонка, висока,
[виросла сосна тонка висока] [-о-а-о-а-о-а-о-а]
Тонка, висока, у корінь глібока...⁹
[тонка висока ў кор'ін' гл'ібока]. [-о-а-о-а-о-а]

Чергування голосних звуків [о] з [а] допомогли створити зорову картину з осамітненою сосною, а наш зір наче вимірює вертикальність, стрункість і простір.

Засоби мовної виразистості в гуцульських колядках, побіч показаних асонансів, поширимо тепер на алітерації, які в мереживі звукосполучень підсилюють не лише мовну прикрасу, а й служать доповнюючим засобам вислову.

Приклад ч. 5

По горі, горі павоньки хог'и,
[по гор'і, гор'і павон'к'и хог'и] [п г р' г р' п н' к']
Зор'или! Зор'или зорі дуже
[зор'или зор'или зор'і дуже
раненько по горі!
ранен'ко по гор'і] [з р' л з р' л з р' р н н' к' р']
Павоньки ход'ят, пір'инько рон'ят...¹⁰
[павон'к'и ход'ит п'ір'ин'ко рон'ит]. [п н' к' п' р' н' к р н']

Три рядки нашого прикладу показують, що у свідомості й душі народного співця переломилось і вилилось досить оригінальне поєднання алітерації при зіставленні значення трьох різних світів: гора, як частина мертвої природи; зорі, небесні світила темної ночі, які безперерійно мучили думки прадавньої людини і яким приписували окрему, надприродну силу впливу на життя земське; пав-птиця живучого світу, якої чудово-барвисте пір'я з візерунками серця, підкови та коліщат символізувало «соняшне проміння»¹¹ Дажбога.

Лябіяльні [п] в першому рядку урівноважено горловими дзвінкими щілинними [г], вібрантними язовими палятальними [р'] і замкнуто палятальними — передньоязовим [м'] та задньоязовим [к']. В алітераційну тканину другого рядка густо вплетено язовий палятальний вібрант [р'] поруч передньоязового [з], велярнозубного [л] та палятальних — передньоязового [н'] і задньоязового [к']. Третій рядок підсилено палятальними [н'],

⁹ Там же, т. II, стор. 173.

¹⁰ Там же, т. II, стор. 172.

¹¹ В. Андрієвський: *Звичай і обряди українського народу*. Українське Видавництво, Краків, 1941, стор. 14.

[к’], які допомагають унаочнити символізовану силу променів сонця — «пiрiнькo роньит».

В багатьох колядкових строфах бувають алітерації випадкові. Однак зазначимо, що для вираження особливішої думки, сильнішого внутрішнього почуття, ефективнішого зорового образу чи слухового настрою творці колядок, для деяких рядків чи строф, підшукували слова з народнього словника з такими повтореннями голосних чи приголосних, якими можна було підсилити звукову чи інтонаційну виразистість. В цьому переконують нас ще такі приклади:

Приклад ч. 6

...Ци бис ми сковаў кований пояс?
[цибис ми сковаў кований поiас] [с-с-кова-кова]
Та из останку золоту тканку...¹²
[та из останку золоту тканку]. [-танку тканку]

Приклад ч. 7

Єк лусло, трісло з вишного неба,
[йек лусло тр’ісло з вишного неба] [-сло-сло]
Вси тоти гати попирирвало...¹³
[ўси тоти гати попирирвало]. [-ти-ти-п-п-р-р]

Приклад ч. 8

Ци громи громе, ци дзвони дзвоне?
[ци громи гром’е ци дзвони дзвон’е] [гром-гром-дзвон-дзвон]
Громи ни громе, дзвони ни дзвоне...¹⁴
[громи ни гром’е дзвони ни дзвон’е]. [гром-гром-дзвон-дзвон-]

Зупинимось ще над ономотопейним рядком — у нашому прикладі ч. 7 — «Єк лусло, трісло з вишного неба». Цей вдалий, прекрасний поетичний вислів своїм змістом сягає до спільних поглядів індоевропейської родини на природу та її явища. В давній мітології народів германських, в древніх литовців, у віруванні народів іранських та індійських погідне небо, захмарене чи в громі і блискавицях почитувано за найвищу світову силу — за володаря всього живучого.¹⁵ Грецький історик Прокопій так

¹² В. Гнатюк: *Етнографічний збірник*. Том II, Наукове Товариство ім. Шевченка, Львів, 1914, стор. 164.

¹³ Там же, т. I, стор. 79.

¹⁴ Там же, т. I, стор. 192.

¹⁵ М. Грушевський: *З історії релігійної думки на Україні*. Ukrainian Sociological Institute, Львів, 1925, стор. 2.

характеризує віру причорноморських жителів: «Вони признають владикою єдиного бога, що посилає блискавку».¹⁶

Приклад ч. 9

... Золотим кубком мут попи пити,
[золотим купком мут попи пити] [-м-м-м-п-п-п]
Золотим чільцем меш си вінчяти...¹⁷
[золотим ч'іл'цем меш си в'ін'ч'ити]. [-м-м-м]

В прикладі ч. 9 зоровий образ та діяльність персонажів підкреслено алітераційними [м], які збігаються поруч у першому й другому рядкові: [...купкоМ Мут...], [...ч'іл'циМ Меш...]. В мистецькій мові такий збіг звуків вражає вухо й він важкий для вимови. Невміле вживання письменником звукопису є одним з недомагань літературного твору. Вимогу, яку ставлять вправним письменникам, не годиться відносити до народніх творців колядкової лірики, яка своєю щирістю вислову зберегла загальнолюдське звучання та нев'янучу красу духовного надбання в фольклорі.

В гуцульських колядках досить важко визначити перевагу тих або інших звуків в алітераціях і асонансах. Підбором слів за певною звуковістю досягнуто часом бажаних ефектів. І коли ця інструментація, в певних випадках, допомагає народнім поетам викликати в слухача бажаний настрій, то іноді звуків вживали так, що вони, крім настрою, завершують певну картину.

Приклад ч. 10

По підгірічку коником грайут,
[по п'ідг'ір'ичку коником грайут], [п-п-г-р-ко-ко-г-р]
Ой грайут, грайут тай вігравайут...¹⁸
[ой грайут, грайут тай в'ігравайут]. [ой-гр-ай-ут-гр-ай
-ут-ай-гр-й-ут]

Приклад ч. 11

Віяви ж личко на оконічко,
[в'ійавиш личко на окон'ічко], [-чко-око-чко]
А з оконічка на подвірічко...¹⁹
[а зокон'ічка на подв'ір'ічко]. [-око-чка-чко]

¹⁶ Там же, стор. 8—9.

Jan Máchal: *The Mythology of All Races*. New York, Cooper Square Publishers Inc., 1964. Vol. III, стор. 222.

¹⁷ В. Гнатюк: *Етнографічний збірник*, т. II, Наукове Товариство ім. Шевченка, Львів, 1914, стор. 166.

¹⁸ Там же, т. II, стор. 6.

¹⁹ Там же, т. II, стор. 62.

Відмінною інструментацією надано похмурого забарвлення давньому лихоліттю, яке не затерлось у віках безслідно.

Приклад ч. 12

Твое подвіре орда забрала,
[твое подв'ір'и орда забрала], [-од-ір-ор-да-ра]
Орда забрала, татаре взели,
[орда забрала татари вз'или], [-ор-ра-ла-ар-ли]
Татаре взели, в полон займили...²⁰
[татари вз'или ў полон займили]. [-ар-ли-ол-ли]

Народній майстер часом суґестивно, ніби непомітно, буде довші або коротші строфи на постійних повтореннях і рівночасно користується іншим засобом звуковості — ономапопеею і таким чином звуки людської мови нагадують зображуване явище. Нам ідеться про те, щоб відшифрувати в душі гуцульських піснетворців ту щирю простоту вислову, на яку їх душевна потреба була спроможна для мелодійного світовідчування.

Приклад ч. 13

...Зйідеши на мости, задзвенят мости,
Задзвенят мости дорогим каменем;
Зйідеши на гати, зашумят гати,
Зашумят гати льацькими шати;
Зйідеши на льіса, зашумят льіса,
Зашумят льіса паволоками;²¹
... Ой шумит, шумит, гей дубровонька, ...
Чогож ти шумиш гей дубровонька...²²
... Ой десь се взели буйні вітрове,
Буйні вітрове, шарті дожджове,
Тай зашуміли в жемчужній траві,
Та задзвеніли в золотій рясі...²³

В гуцульській говірці для підсилення настрою достосовували такі поетичні слова, які своїм звучанням передають зображуване явище. Зелена діброва шумить і перекликається шумом з буйними вітрами й «шартими» дощами в «жемчужній» траві. Все дзвенить в золотій рясі, а мости дзвенять сріблом, золотом. Такий засіб поетичної ономапопеї підсилює ту співзвучність, яку втрачено через неповну риму або риму досить монотонну.

²⁰ Там же, т. II, стор. 62.

²¹ Там же, т. II, стор. 24.

²² Там же, т. II, стор. 29—30.

²³ Там же, т. II, стор. 31.

Приклад ч. 14

... *Зашуміт*, гати, ружними сукни...

Задзвиніт, мости, сріблом, золотом.

Зашуміт, ліси, самов кідринов...²⁴

Гуцульські майстри радо й дуже часто переплітали поетичні колядкові образи сріблом і золотом, а це в давніх русичів мало неабияку магічну силу закляття: «Нехай підпадем під клятву від Бога, котрому віримо, Перуна і Волоса... нехай будемо золоті, як золото (так пожовкнемо), і своєю зброєю нехай будемо посічені (присяга складалась на золотих окрасах зброї)»²⁵ — записано в умові Руси з греками 971 р. Спільний мотив повір'я в незвичайну силу золота серед гуцулів та давніх русичів підсилює, на нашу думку, твердження про пересування давнього розселення. В VI віку «подністрянська, тиверсько-улицька людність, правдоподібно, пустилася горі Дністром і Прутом до карпатських та закарпатських країв»,²⁶ а з IX віку степова людність повторною хвилею «зміцнила кольонізацію» і «мабуть на її рахунок треба покласти залюднення гірських карпатських країв».²⁷

Образ набирає живучої яскравості також тоді, коли слова за уявленнями пов'язуються в струнку думку так, щоб вона хвилювала наші почуття. Зв'язок між уявленнями, — при якому одне уявлення в свідомості людини викликає інші — зумовлений або подібністю, або контрастом, або суміжністю в часі чи просторі. Все це допомагає найлегшій сполучі ідей в асоціативній образності під час творчого натхнення. В прикладах ч. 12, 13 і 14 народний поет вдався до зіставлення явищ, здавалося б, далеких, контрастних, незвичайних, ніби нехотя зачеплених. Цим він досягає окремого емоційного впливу на слухача.

В деяких колядках можна запитити, що гуцульські віршотворці дбали, щоб внутрішній спів передався слухачеві душевним забарвленням, щоб те, що звучить у серці, втілилось у музиці слова за допомогою анафоричних побудов:

Приклад ч. 15

... У тебе воли все половії,

У тебе плуги все золотії.

У тебе двори все кидровії,

²⁴ Там же, т. II, стор. 246.

²⁵ М. Грушевський: *З історії релігійної думки на Україні*. Ukrainian Sociological Institute. Львів, 1925, стор. 10.

²⁶ М. Грушевський: *Історія української літератури*. Т. I, Книгоспілка, Нью-Йорк, 1959, стор. 63.

²⁷ Там же, стор. 64.

У тебе столи калиновії...
У тебе лани, як загаї,
У тебе хліби, як тихий Дунай...²⁸

Звукову анафору (в прикладі ч. 15) побудовано на осамітненому початковому звукові [y], який пов'язано з особово-присвійним прикметником, надаючи таким чином окремого значення змістові твору. На тридцять дев'ять колядкових рядків начисляємо аж двадцять зі звуковою анафорою [y] або 51,3 відсотків.

Прекрасно звучить у гуцульській колядці анафора, побудована початковим звуком дієслів:

Приклад ч. 16

...Загачу гати льацькими шати,
Зволочу лыса паволоками,
Засьйу польа дрібноў жемчугоў...
Зйідеш на польа, засьвітът польа,
Засьвітът...²⁹

В іншій же колядці, застосовуючи звукову анафору, побудовану на початковому звукові [в], в поєднанні з анафорою словесною — числівника та іменника — розмальовано трьома рядочками аж три окремі образи в контрасті кольорів:

Приклад ч. 17

...В перше віконце — зорі зореют,
В друге віконце — сонечко сходить,
В третє віконце — місяць заходить...³⁰

Ці три чудові образи зорових вражень — три окремі символи, мають свій глибокий корінь у давній мітології та мітах. Гуцули, як і інші давні племена, сприймали явища природи за допомогою змислів.³¹ Коли ж природні явища не можна було пояснити за допомогою змислів, первісна людина вдавалася до фантазії і створювала початки мітичного мислення,^{32, 33} яке вкла-

²⁸ В. Гнатюк: *Етнографічний збірник*, т. I, Наукове Товариство ім. Шевченка, Львів, 1914, стор. 157.

²⁹ Там же, т. II, стор. 24.

³⁰ Там же, т. I, стор. 66.

³¹ І. Свенціцький: *Образ міжнародного походу колядочної словесности*. Наукове Товариство ім. Шевченка, Львів, 1925, стор. 1 і 3.

³² О. Колесса: *Люнарно-астральний мітологічний сюжет у старинній українській колядці*. Львів, 1930, стор. 3.

³³ A. W. Person: *The Religion of Greece in Prehistoric Times*. University of California Press, Berkeley, 1942, стор. 8.

далося в народне вірування. В прикладі ч. 17 звуково словесною анафорою відведено місце для сонця, зірок та місяця, себто небесних світил, які опісля пов'язано з календарем первісної християнської Церкви.³⁴ Ці небесні світила, прославлені в колядках, знайшли своє окреме місце також «у весільних відправах, дуже архаїчних», в яких «сонце, місяць і зорі покликуються на промоторів родового свята».³⁵

В лірично-символічному мотиві, побудованому скромною прислівниковою анафорою, віддав народній співець честь солов'єві, зазуленьці, ластівочці, як знакам доброї ворожби.

Приклад ч. 18

... Що ми так тобі прищєбетали,
Єк соловія я в тузі в лузі,
Єк зазулечка в вишневим саду,
Єк ластивочка тай при цим дому.³⁶

В іншій колядці автор, роблячи екскурсію у минуле, розкриває риси волелюбства й непокірності перед наїзниками. Оборона рідної землі за допомогою наємного воїна відтворена свіжо й поетично, де брак кінцевої рими заступлений прийомом синтаксичної анафори — довшої словесної конструкції на початку рядків:

Приклад ч. 19

... *Шо то я вам дам по коникови,
Шо то я вам дам по одні шабли,
Шо то я вам дам по одні стрільбі...*³⁷

Іншим поетично-фонічним засобом поруч анафори є епіфора. Різноманітні епіфоричні прийоми надають віршеві окремого чуттєвого забарвлення. При стрункій системі зображення образів словами з підібраними звуками вірш набирає ширшого поетичного втілення, при чому ритм укладається більше плавно. Підбір слів звукосполучень служить теж, так би мовити, магичній силі вислову.

³⁴ І. Свенціцький: *Образ міжнародного походу колядочної словесности*. Наукове Товариство ім. Шевченка, Львів, 1925, стор. 1.

³⁵ М. Грушевський: *З історії релігійної думки на Україні*. Ukrainian Sociological Institute, 1925, стор. 20.

³⁶ В. Гнатюк: *Етнографічний збірник*, т. I, Наукове Товариство ім. Шевченка, Львів, 1914, стор. 3—4.

³⁷ Там же, т. II, стор. 33.

Пісенною безпосередністю та щирою простотою висловлено почуття-побажання голові родини, пов'язавши рядки кінцевою епіфорою зі звукоповтореннями в прикладі ч. 20.

1. ... гречному пану, пану Івану.
[гречному *пану пану ивану*] [-ану -ану -ану]
2. Ой дай вам, Боже, що ў поли ўроже,
[ой дай вам *божи* що ў поли *ўрожи*] [-ожи -ожи]
3. А ў поли ўроже, а ў току буйно,
[а ў поли ўроже *аў* току *буйно*] [-йно]
4. А ў току буйно, ў пасіці рійно,
[а ў току *буйно* ўпас'іц'і *р'ійно*] [-йно -йно]
5. Ў пасіці рійно, ў коморі поўно...³⁸
[ў пас'іц'і *р'ійно* ўкомор'і *поўно*]. [-йно-ўно]

Крім епіфори помічуємо теж звукову анафору [а у] в третьому й четвертому рядку нашого прикладу, тобто симплоку — звукове повторення двох прийомів по сусідству.

Не тільки небесним світилам, звірям, птицям, деревам, рослинам, воді, вогневі і явищам природи, а й різним числам приписували гуцули, окрему силу впливу на земське життя. Побіч числа 700 окреме значення в колядках мають числа три і дев'ять, сім і дванадцять та інші.³⁹ Мотивам повір'я в гуцулів у магію чисел та в силу дерева і місяця відведемо видні місця серед епіфоричної композиції прикладу ч. 21.

- Йа ў лісі, ў лісі, йа ў медоборі,
[йа у л'іс'і ў л'іс'і йа ў медобор'і] [л'іс'і л'іс'і]
Блудили блудці сімсот молодціу...⁴⁰
[блудили блуц'і с'імсот молоц'іў] [-луц'і -лоц'і]
Ой садом, садом, тай виноградом...⁴¹
[ой садом садом тай виноградом] [-адом -адом -адом]
Вой забарив си місець у крузі,
[вой забарив си м'іс'ец' у круз'і] [-руз'і]
Місець у крузі, гість у дорозі.
[м'іс'ец' у круз'і г'іс'т' у дороз'і]. [-руз'і, -роз'і]
Ой ишло ж тудав бай дев'ять купців,
[ой ишлош тудаў бай дев'ит' купц'іў] [-ц'іу]

³⁸ Там же, т. I, стор. 47.

³⁹ О. Колесса: *Люнарно-астральний мітологічний сюжет у старинній українській колядці*, Львів, 1930, стор. 10.

⁴⁰ В. Гнатюк: *Етнографічний збірник*, т. I, Наукове Товариство ім. Шевченка, Львів, 1914, стор. 19.

⁴¹ Там же, т. II, стор. 16.

Бай дев'ять купців, хлопців-молодців...⁴²

[бай дев'ит' купц'іў хлопц'іў молодц'іў]. [-ц'іў, -ц'іў, -ц'іў]

Дотепер ми зупинялися над милозвучністю або на окремих мовних елементах. Окрему функцію відводиться в гуцульських колядках тропам, які розглянемо в слідуючому розділі.

Тропи

В гуцульських колядках і щедрівках подибуємо два види тропів: прості — епітети та порівняння, і складні — метафору, гіперболу та метонімію. В українській усній народній творчості епітети набрали постійної характеристики та стали невідступними рисами для деяких іменників: *білий* молодчик, *золота* грива, *золоте* сіделечко, *срібні* підківки, *чорноброва* дівчинонька, *вороний* коник, *ясне* сонечко і т. п. Часто використовувані епітети в колядках сповняють окреме завдання. Ними висловлюють глибше почуття любови й пошани до того, кого прославляють. Таким чином основні риси оспівуваного предмета чи явища виступають більше підсилено. Розглянемо епітети в колядці «Лови на тура», яка пов'язана з люнарно-астральними подіями й належить до старинних українських гуцульських колядок.⁴³

Приклад ч. 22

... *Гордий* молодец в тім прохопив се...

Коня сїдлає, гадку гадає:

«Коню ж мій *сивий*, будь ми *щестливий*,

Поїдемо ж ми в *чистое* поле,

В *чистое* поле, під *темний* лісок,

За *чорним* туром, за *грубим* звіром...».⁴⁴

Між двадцяти двома словами останніх чотирьох рядків нашого прикладу ми підкреслили сім епітетів, які становлять 31,5 відсотка загального числа слів. В останньому рядку двома гіперболічними епітетами відзначено «грубого, чорного» тура.

Рогатим звірям приписувала людина, у давніх мітах, надприродну силу, а при тому й таємну. В індо-європейських мітах тератоморфічні атрибути місяця пов'язували з рогатими звірятами.

⁴² Там же, т. I, стор. 3.

⁴³ О. Колесса: *Люнарно-астральний мітологічний сюжет у старинній українській колядці*. Львів, 1930, стор. 4.

⁴⁴ В. Гнатюк: *Етнографічний збірник*, т. II, Наукове Товариство ім. Шевченка, Львів, 1914, стор. 31.

З чорним туром — темною частиною місяця в одній з фаз — зводить бій гордий молодець, ясний півмісяць, щойно в початковій фазі своєї сили сяйва:

Приклад ч. 23

... І сніпок стрілок не долітає,
І тупий лучок не достріляє,
Ясна шабелька не дорубає,
Тай сивий коник із ніг спадає,
Гордий молодець з страху вмлїває,
А чорний турець до него промовляє...⁴⁵

Автор колядки «Лови на тура» користувався п'ятиродними епітетами: постійними — *гордий* молодець, *сира* земля, *буйні* вітрове, *шарті* дожджове, *сивий* кінь; гоплічними — *ясна* шабелька; гіперболічними — *чорная* гора, *жемчужна* трава, *золота* роса, *щестливий* кінь, *чорний* тур, *грубий* звір; метафоричними — *чистое* поле; метафорично-гоплічними — *тупий* лучок. Для емоційності і барвистості образу підібрано такі епітети, що дають зорове відчуття за зіставленням від найясніших до найтемніших кольорів: золотий, жемчужний (перлинний), ясний, сивий, темний, чорний. Ясні і темні кольори в мітичному понятті зображають певну символіку: ясні — добрі істоти чи явища, а темні — злі, ворожі сили.

«Сніпок стрілок», який можна б утотожити з метафорично-гоплічним епітетом двох іменників, символізує місячні проміння, а «тупий лучок», і «ясна шабелька» за своїм видом нагадують форму півмісяця. В останній своїй фазі він зростає в силу й у тяжкій боротьбі, з «чорним турцем» — затемненим місяцем, знову засяє переможно на небозводі.

Високе число іменників в гуцульських колядках відзначається своєрідним забарвленням, себто перевагою іменниково-здрібнілої форми над прикметником-епітетом. Таким прийомом висловлена ніжність, щирість та ласкавість і це заставляє думати, що складачі колядок глибоко розвинули в своїй душі любов до людини, до природи, до предметів оточення та до рідного краю. В колядці «Лови на тура» іменниково-здрібніла форма «стріла — стрілка, лук — лучок, шабля — шабелька, кінь — коник, тур — турець, слава — славонька» в своєму забарвленні дещо блідіша за форми в багатьох інших гуцульських колядках, наприклад: «жовті стіноньки, ясні стрілоньки, бистрі річеньки, червона кровця, ясна свіченька, сив соколونько, пишні дітоньки, свята днинка, теплий вітрик» і т. п.

⁴⁵ Там же, т. II, стор. 31.

В колядках окреме місце займає гносеологія, якої корені вросли глибоко в вірування. Мотив створення світу звірем або птахом виявляє одну з гносеологічних причин мислення давньої людини.⁴⁶ Гуцульську гносеологію про сотворення світу бачимо в колядці, в якій лише два епітети надають предметам виїмкового значення.

Приклад ч. 24

А йак то було с почітку сьвіта,
Не було тогдї неба, нї земльї,
А лишень було синее море,
А на тьїм мори ой два дубочки,
На тих дубоньках два голубоньки...
Стали радити, йак сьвіт сотворити:
Спустьїм сьа ў море до самого дна,
Вїберїм собі синий каменець,
Синий каменець, синее небо.
Вїберїм собі жоўтий каменець,
Жоўтий каменець, жоўтайа земльа.⁴⁷

Деякі колядки зображують активну боротьбу під час татарських наскоків. В колядці «Цар у полоні» піснетворець виминув довго-описову розповідь про бій завдяки лише кільком образним епітетам, яким надав колядці-мін'ятюрці закраски епосу.

Приклад ч. 25

... Коником граєш, царе візиваєш.
Скоро ж го уздрів, тай мечем ізвив...
Ой цар невірний красно се просит:
«Вїте, пусти мнє, вїте, зотни мнє!»
«Нїт, не пуцу те, нїт, не зотну те.
Ой повезу ж те в руску землю...
Ой поведу ж те чорним пожаром,
Ой чорний пожар нїжки підпалив...
А чорний ворон бай залїтає...⁴⁸

В образах, що зображують заможне життя господаря, пісенний ідеалізм прикрашено такими епітетами, які, наче силою магії,

⁴⁶ М. Грушевський: *З історії релігійної думки на Україні*. Ukrainian Sociological Institute, Львів, 1925, стор. 3.

⁴⁷ В. Гнатюк: *Етнографічний збірник*, т. I, Наукове Товариство ім. Шевченка, Львів, 1914, стор. 112.

⁴⁸ Там же, т. II, стор. 60.

показують дійсність уявленим бажанням величі та достатку в піднесеній красі.

Приклад ч. 26

... У тебе воли все *половій*,
У тебе плуги все *золотії*,
У тебе двори все *кидровії* ...
У тебе ячмені *золотії* ...
У тебе скрині все *кованії* ...
У тебе шуби *соболевії* ...⁴⁹

Однозначними іменниками або плеонастичними епітетами сильніше підкреслено рису предметів та персонажу в нашому прикладі ч. 27.

... Дай же ми, Боже, *солодку медку* ...
... У *криници* — *студни* понапувайте ...⁵⁰
... А *гречний панич*, *хлопец* — *молодец* ...⁵¹

О. Дей висловив думку, що жанри колядок — «це спадщина, яку перенесли наші далекі предки із вищого ступеня варварства в цивілізацію».⁵² Він згадує про порівняння жінки з сонцем, але не вияснює цього поетичного прийому.⁵³ Становище О. Дея набирає відмінної риси серед інших дослідників. І. Свенціцький стверджує, що «усі досліди побуту, зв'язаного з обрядним часом колядної пісні, доводять нас до передхристиянських Сатурналіїв, Календ і Діонісіїв — свят у честь плодючої Матері-Землі і Природи» і «все те в'яжеться з давнім людським побутом Єллади і Риму».⁵⁴ В віруваннях Близького Сходу була подібна богиня — Велика Мати.⁵⁵ Усім цим богиням повір'я приписувало специфічне втілення потенціальної сили запліднювання та розмноження. В старокитайському віруванні знаходимо схожі риси двох космічних сил — чоловічої та жіночої статі, які формували життя та кермували його змінами.⁵⁶

⁴⁹ Там же, т. I, стор. 157.

⁵⁰ Там же, т. II, стор. 35.

⁵¹ Там же, т. II, стор. 37.

⁵² О. Дей: «Величальні пісні українського народу», *Колядки та щедрівки*, Академія Наук Української РСР, Київ, 1965, стор. 13 і 14.

⁵³ Там же, стор. 13 і 14.

⁵⁴ І. Свенціцький: *Образ міжнародного походу колядочної словесности*, Наукове Товариство ім. Шевченка, Львів, 1925, стор. 1.

⁵⁵ A. W. Person: *The Religion of Greece in Prehistoric Times*. University of California Press, Berkeley, 1942, стор. 106—107.

⁵⁶ Nilson P. Martini: *Opuscula Selecta*. Vol. III. Lund, 1960, стор. 434.

Вище наведені піддає думку, що Мати-Земля і Велика Мати в їхній діяльності, подібно сонцю, обдаровували все життя теплом сонячних променів. Тепло й проміння сонця своєю силою далеко відмінніші за сяйво місяця. В українській мові місяць є іменником чоловічого роду, що й підходить мітичним рисам батька або господаря в протилежність рисам жінки, як джерела теплоти, ніжності і розмножування роду.

Приклад ч. 28

... Ой ци є в тебе в Руси батенько?

В мене батенько гей ясний місяць!..

Ой ци є в тебе в Руси матінька?

В мене матінька ясне сонінько!⁵⁷

В усній народній творчості складачі віршів користуються порівняннями. Психічний процес мислення та сприймання уявлених предметів буває менше ускладнений, якщо предмети, для повноти образу, порівнюються наочно з підкресленням подібних або спільних рис характеру, кольору, розміру місця, часу тощо. Сполучники — *як, ніби, наче, неначе, мов, немов* — часто служать вислову порівняння. Однак найпростішою формою порівняння буває сама підкреслена подібність.

В прикладі ч. 28 чудове постійне порівняння збагачено ще й епітетом: *батенько гей ясний місяць*; *матінька ясне сонінько*. Вдалим порівнянням за допомогою заперечного вислову гуцульського говору відображено отару овець:

Приклад ч. 29.

Зачорніла се Чорная гора,

Вийшла з за неї чорная хмара.

Але не є то чорная хмара,

Але но є то овец турмонька...⁵⁸

Кінь для гуцула в щоденному житті є необхідним приятелем і за повір'ям, як і інші домашні звірята, може розмовляти вночі Святвечора або Нового Року. Череп кіньської голови застромлений на дрючині в городі магічним впливом може охороняти капусту від гусениць. Гуцульський віршотворець заставляє коня говорити порівняннями:

⁵⁷ В. Гнатюк: *Етнографічний збірник*, т. II, Наукове Товариство ім. Шевченка, Львів, 1914, стор. 17.

⁵⁸ Там же, стор. 81.

Приклад ч. 30.

Ой пане, пане, розгадай собі,
Я тебе ви́кїс а з трох побоїв.
Колим те винїс а з німецького,
За нами стріли землю пороли.
Колим те винїс а з турецького,
За нами стріли, як дробен дожджик.
Колим те винїс а з татарского,
Блиснули мечі, як сонце в хмарі.⁵⁹

Метафорично — заперечним порівняння з допомогою золота та епітетів намальовано портрет дівчини в щасливому настрої спокою та чарівної величі:

Приклад ч. 31

Ой за стіною за золотою
Не червон мачок все процвітає,—
Дороге паннїи шубу вбирає,
Дорогу шубу під самим злотом.
Виходит на двір, двір ся лелїє.
Входить до сїний, сїни сніяют,
*Сїни сніяют, лиш не палают...*⁶⁰

Типи порівнянь у гуцульських колядках різноманітні часом, дуже яскраві й доречні. В залежності від того, що з чим порівнюється, відкривається якість сприйняття.

Приклад ч. 32

... Що ми так красно защебетали,
Як соловійко в лузі в галузі,
Як зазулечка в вишневім садку,
Як ластівочка...⁶¹
... Яру пшеницю ми бо зіжнемо...
Ї кіпки складемо, як зізд на небі,
Як зізд на небі, так кіп у ни́йці.
Господаренько межі копами,
Як ясен місьиць межі зіздами...⁶²

У гуцульських колядках досить важко відмежувати метафору від порівнянь. Метафора, звичайно, викликає окремі асо-

⁵⁹ Там же, стор. 108.

⁶⁰ Там же, стор. 147.

⁶¹ Там же, стор. 297.

⁶² Там же, т. I, стор. 128.

ціяції й цим уникається штучності вислову або монотонності, щоб глибше розбудити почуття людини, підхопивши особливості одного явища та перенісши на нього схожі ознаки другого явища.

Приклад ч. 33

...Видтиў димове стоўпами стали:
То ни димове, кінські дугове,
А у тім димі два люди слаўні:
Одно ми слаўний коню вороний,
Ишьи слаўніший та гречний пане...⁶³
...Вийшла під гору чорнуїов хмаров,
А зійшла ў село дробен дощиком,
Увійшла до сьінний йасним соньичком...⁶⁴

Гуцульські співці спромоглися на окремі метафори з мітичним символізмом, надавши їм індивідуальної закраски, ліричної своєрідності.

Приклад ч. 34'

... Скличемо женьцьів — сьїмсот молодцьів;
До уїзаночок — сьїмсот дьївочок.
Ой звеземо ж ми на край Дунайя,
Складемо же ми ў велику стирту,
Тай завершимо сивим соколом...⁶⁵
... Упала з неба біла доріжка,
Ой тов доріжков ґаздиня ішла...⁶⁶

В гуцульських колядках гарними поетичними образами відзначено «Дунай» — ріку рік, символ води, що поруч дерева, каменя, птиці тощо має в космогонії своє мітичне значення.

Мислення про персоніфікацію явищ природи перетворилося на уособлення або прозопопею — поетичний засіб яскравішого забарвлення картин життя. Уособлення в гуцульських колядках часто буває різновидом метафори. Наведемо поетичний образ, в якому природа з психічними познаками людини турбується урожаєм.

⁶³ Там же, т. II, стор. 115—116.

⁶⁴ Там же, стор. 214.

⁶⁵ Там же, т. I, стор. 131.

⁶⁶ Там же, стор. 227.

Приклад ч. 35

...Зажурили си гори, долини,
Гори, долини, всієї полонини,
Шьо не зродило жито, пшениця...⁶⁷

Гуцульські поети вміють різно застосовувати відповідні уособлення. Об'єкт, про який говорять, відзначають певним душевним станом людини, який викликає окремий настрій.

Приклад ч. 36

Місяць шукає поради в ясної зорі:

... Та місяць ясен по небі сьвітит,
Та сходить він сі з ясною зоренькою
И пита місяць ясної зорі:
Ясна зоренько, ти сьвітовая...⁶⁸;

дикий вепр говорить про свою войовничість:

... У мене зброя — золотії кла...⁶⁹;

дуброва сповнена радістю шуму про мітичне число дев'ять:

... Чо-ж ти, дуброво, так зашуміла?
Ой есть бо міні чого шуміти!
Ой я дуброва з девять горам...⁷⁰;

кінь гордиться своїми прикметами:

... Золота грива коня окрила,
Срібні підківки землицю пишут,
Кленові ушка ради слухают,
Шовковий хвостик сліда замітат...⁷¹

Іншим видом складних тропів бувають алегорії та символи. Алегорії своїм часто прихованим змістом становлять абстрактне поняття, зодягнене в поетичний образ. Казки, звичайно, побудовані на алегоріях, якими наділяється звірів окремими прикметами характеру людини. В гуцульських колядках, натомість, алегорії, за способом побудови, можна б розглядати як різновид метафори з широкою символікою, часто з переносним значенням, на основі подібностей.

⁶⁷ Там же, т. II, стор. 193.

⁶⁸ Там же, стор. 35.

⁶⁹ Там же, стор. 29.

⁷⁰ Там же, стор. 237.

⁷¹ Там же, стор. 95.

Гуцульське плем'я під впливом темних борів та зелених полонин надало своєму культові своєрідного мітичного забарвлення. Нечисті сили вважалися причиною нещастя чи неуспіху, а чисті сили дружньо допомагали в щоденному житті гуцула. Пов'язані символи в примітивну космогонію, медитації про люнарно-астральні сили впливу на життя земське; уява надземного щастя та субституція нужденного життя фантастичними статками; діяльність співчутливого божества в земському житті та його відповідальність за долю людини; довколишність природи, таємниця запліднювання, розмножування, замирання та відживання; зміни в сонцестоянні; сила, як окремий чинник у життєвій діяльності — все це втілювалось у поетичних образах дохристиянських колядок яскравішими або слабшими алегоричними поняттями з метафорично-символічною закруткою.

Дохристиянські мітичні поняття в формі алегоричних символів знайшли своє місце також в окремому циклі гуцульських колядок з жанром та символікою християнською.

Приклад ч. 37

... Бере цвітеньки, дві галузоньки:

Одна галузка калиновая,

Друга галузка малиновая.

А при вершечку два сиві пташки.

У малинові сиї зазуленька,

У калинові сиї соловійок...⁷²

... Все в рік гостеве, все ни простії...

Старше колідник — світле сонце,

Друге колідник — єсний місяць,

Трете колідник — з дробен дошьюку...⁷³

... На першій хресті — сонце у весні,

На другій хресті — місяць у креслі,

На третій хресті — зоря зза моря,

Зоря зза моря — два-три пристоли...⁷⁴

Гуцульські віршотворці в образності колядок залюбки користувалися перебільшенням. Ознаки предмету, явищ природи чи звукових явищ зображували такою гіперболою, яка своєю силою підбору слів надавала окремій виразистості і глибшій образності, поглиблювала вияв захоплення й унаочнювала загостреність. Колядкові гіперболи надали діалектичній мові окремій типічній урочистості та забарвлення.

⁷² Там же, т. I, стор. 231.

⁷³ Там же, стор. 178—179.

⁷⁴ Там же, т. II, стор. 99.

Приклад ч. 38

... Ой як затрубит я в роговую,
То чути ж було я в Московщину;
Ой як затрубит я в костеную,
То чути ж було я в Угерщину:
Ой як затрубит я в золотую,
То чути ж було попід небеса,
Попід небеса, аж на небеса.⁷⁵

Римський історик Тацит згадує, що слов'яни на пограниччях з фінами й німцями мали познаку «забіяк». Вони нападали, розбивали й зникали в лісах та горах.⁷⁶ Наводимо уривок з колядки, в якому гарними гіперболічними порівняннями, епітетами та метафорами наближено час до записок Тацита.

Приклад ч. 39

... Зорьют зорі, ловіте коні,
Срібні зубеліці позакладайте ...
Гр'їнемо кіньми, як грім на небі,
Лиснемо мечем, як ясен місяць,
Пустимо стріли, як дробен дожджик,
Пустимо стріли у німецьку землю.
Німецьку землю та звоюємо,
Ой звоюємо та зрабуємо,
Та наберемо усе здобиченьки:
Злата не міру, срібла не ліку ...⁷⁷

В роздумах про створення світу гуцульський народній поет підкреслив діяльність Господа та св. Петра гіперболічним висловом і надав прикмет людського характеру.

Приклад ч. 40

... На стіў си склониў, слезку йурониў.
Йа з тої слезки стала кирничка,
А ў тій кирничци Христос си купав,
Христос си купаў йиз сйитим Петром.
Купаючі си сперічили си.
Ой Господь каже, шо земля шьирша,

⁷⁵ Там же, стор. 81.

⁷⁶ М. Грушевський: *Історія Української літератури*. Книгоспілка, Нью-Йорк, 1959, стор. 52.

⁷⁷ В. Гнатюк: *Етнографічний збірник*. Т. II, Наукове Товариство ім. Шевченка, Львів, 1914, стор. 35.

А Петро каже, що небо ширше...
Шо ширша земля, йик божє небо.
Небо меншеньке, бо ўсе ріўненьке...⁷⁸

У древніх слов'ян мед та вино наділювали чудодійною, життєдайною силою (мед — ущільнена субстанція і вона не горить) і цей мотив повір'я занесено гіперболізованим висловом у гуцульську колядку.

Приклад ч. 41

...Навчила мене рідная мати...
Три рази — рази в ночі встаючи,
А в винї, в меду все купаючи...⁷⁹

Багатозначність слова часто допомагає укладати думку так, щоб затримати дещо довше увагу на сказаному, більше увиразнити його і посилити емоційність, а при цьому й ритмічність мови. Такому прийомові побудови думки в гуцульських колядках і щедрівках служать слова, вирази чи довші вислови, які можна відвести до тавтології.

Приклад ч. 42

Ой рано, рано зор-і зор-ьили...
Ўставайти д'горі зор-ьикот зор-і...⁸⁰
...Коня сїдлає, гад-ку гад-ає...⁸¹
Ой торг-ом торг-ом торг-овицею...⁸²
Мост-ила мост-и жуковинами...
Гат-їт се гат-и дрогоми шати...
Сад-їт се сад-и все виногради...⁸³

Гуцульські віршотворці в своїй стилістиці часом в'язали думки так, що висловлювали ціле за допомогою однієї з найвиразніших прикмет предмета і його відношення чи якості. Часом якась подробиця предмета, явища чи події звертає на себе увагу й служить засобом окремої характеристики. Такий підхід у поглибленні поетичної образності — синекдоха — в гуцульських колядках з питомим діалектним кольоритом наближається то до епітету, то до метонімії, тобто перенесення значення з наслідку

⁷⁸ Там же, т. I, стор. 67.

⁷⁹ Там же, т. II, стор. 77.

⁸⁰ Там же, стор. 34—35.

⁸¹ Там же, стор. 31.

⁸² Там же, стор. 108.

⁸³ Там же, стор. 245.

на причину або й навпаки. Метонімічним засобом привертається увагу не лише на те, що містить у собі предмет, але і на його форми. Метонімії побудовані теж на тому, що річ чи предмет називаються замість їх власника. Замість того, щоб коротко сказати — вродливий, багатий легінь, його змальовують так:

Приклад ч. 43

... Я зза коника зорі зорьють,
Я зза шьипочки місяць сіє,
А зза перочка сонечко сходить...⁸⁴

... Щож она діє? Золото пряде...⁸⁵

означає працю над повісмом, а неназвані «чорні» очі вивели такими поетичними висловами:

... Урвала собі чорного терну,
Та приложила т своїм оченькам:
Коби у мене такі оченька...⁸⁶

Фігури

Контексти гуцульських колядок та щедрівок зі своєю синтаксичною побудовою фраз, іноді з відхиленням від звичайних загальноприйнятих норм, наводять на позначки фігур. Складачі колядок підхоплювали нерозумні вирази, якими могли краще підкреслити виразність вислову чи думки. Такий підхід у поетичному творінні служив подвійній меті: фігури посилювали емоційність говіркової мови й урізноманітнювали її і таким чином вона знаходила сильнішу духово-мовну сполуку з середовищем.

В лексичному складі гуцульської говірки, крім місцевих слів, подибуємо діалектизми, архаїзми, вульгаризми та запозичення — румунські, угорські, тюрські, польські, німецькі і російські.

Безперечно, все це вплинуло місцями на синтаксичну чи логічну непослідовність, а при цьому й на відхилення від граматично правильних конструкцій. Але в гуцульській говірці є щось своєрідне, зумовлене поглядами на життя, суспільним середовищем, рівнем культури, психологією малої групи, даними обставинами тощо. Тому то й гуцульська колядкова мова відповідає характерові та світоглядіві тієї людини, з уст якої ми її чуємо.

⁸⁴ Там же, стор. 16.

⁸⁵ Там же, т. I, стор. 9.

⁸⁶ Там же, т. II, стор. 140.

Наведемо кілька прикладів — колядкових анаколуфів, що означають синтаксичну або логічну непослідовність і відхилення від граматично правильних конструкцій та від прийнятих норм.

Приклад ч. 44

... Попи в престолах, деки у столах...⁸⁷

Орудний відмінок — перед престолами, за столами — заступлений місцевим.

... Ой я си маю чим пофалити...⁸⁸

Від дієслова, в якому фонеми (хв) заступлено фонемою (ф), відокремив складач вірша частку «ся» і переніс її перед присудок.

... Ясні шаблоньки за боутиченьки...⁸⁹

[Йасн'і шаблон'к'и за боўтичен'к'и]

Називний відмінок «за боутиченьки» — польонізм від *but*, *busik*. Він повинен бути висловлений орудним «за чобітками». В жіночому іменникові *шабл-оньк-и* суфікс *-оньк-* не відповідає морфологічному *-ельк-* з рухомим «е» в здрібненому іменникові «шебелька» від «шабля». Миже тов звірю сивий оленій...⁹⁰ повинно бути «між тою звіриною сивий олень».

... Старше колідник — світле сонце...

Трете колідник — з дробен дошьюку.

Гой шож нам *нарчеш*, світле сонце...⁹¹

Три останні рядки колядки з архаїчними формами й словами і з граматичними відхиленнями (гл. підкреслені слова та закінчення) можуть послужити прикладом різновиду мови, знаряду спілкування між людьми однієї групи, що відмінністю власної говірки відтворювала досить яскраві поетичні картини свого життя.

Більш точну картину можна також створювати підбором окремих синонімів, які допомагають більш окреслено висловити думку, як також силу емоційного забарвлення зображеного явища. Вміле вживання синонімів допомагає передати точний змісловий відтінок, змінити інтонацію та одноманітність чи часте повторювання слів.

⁸⁷ Там же, т. I, стор. 178.

⁸⁸ Там же, стор. 178.

⁸⁹ Там же, т. II, стор. 33.

⁹⁰ Там же, т. I, стор. 241.

⁹¹ Там же, стор. 179.

В гуцульських колядках та щедрівках побіч бурлескних чи випадкових синонімів можна окремо виділити синоніми, продумані для окремого душевного підйому, себто для глибшого переживання.

Приклад ч. 45

... Склали вони си по чирвоному...⁹²

(дали грошовий вклад);

... Тай віпала ми здаўни стеженька...⁹³

(тільки тією стежкою мусить іти);

... Гой син на витця руки знімає...

(син б'є батька);

Мама з донькою кров проливає...⁹⁴

(б'ють одна одну аж до крові);

... Ой у тих краях правда пропала...⁹⁵

(у тих краях живуть неправдою);

... Рано в неділю до церкви їде:

На перший віз все світло кладе...⁹⁶

(кладе на віз усі свічки).

У словесному живописі автори гуцульських колядок дуже часто користувалися переставленням слів у реченні, що, очевидно, порушує звичайну його побудову. Одначе така інверсійна фігура має свою виправдану доцільність: найбільш значущі слова своїм переставленням звертають на себе увагу або такого переставлення вимагав віршовий ритм. Інверсія є однією з питомих рис народньої пісенности. Серед зображувальних засобів у народній творчості зворотний порядок слів у реченні дуже частий. Такий народньо-пісенний засіб вислову послужив опісля багатьом літераторам надавати окремого значення і звучання поодиноким словам у поезії та прозі.

В прикладах з гуцульських колядок (які наводимо) віршотворець ставить присудок та означення в реченні після підмета і в

⁹² Там же, стор. 176.

⁹³ Там же, стор. 192.

⁹⁴ Там же, стор. 206.

⁹⁵ Там же, стор. 208.

⁹⁶ Там же, стор. 254.

тому ж повтореному реченні переставляє означення перед присудок; в іншому місці при повторюванні прикметників автор міняє їхній порядок:

Приклад ч. 46

... Йискажи: Земле, я беру тебе,
Йа тебе беру на Божу волю!...⁹⁷
... Росте деревце тонке, високе,
Високе, тонке, у корінь глибоке...⁹⁸

Народній поет урізноманітнює колядкову поетичну мову ще й іншою фігурою — риторичним запереченням, яким бажає зосередити увагу слухача на окремій думці за допомогою пояснення її формою заперечення або застереження можливого іншого погляду, от хоча б у цих рядках:

Ішов (такий то) через Угроньки,
Не сам я! Не сам я молод на тім лісочку погину!
Перейшли его три розбійнички...⁹⁹

Риторичним запитанням поет скеровує увагу слухача та його зір до певного явища чи предмета й таким чином пожвавлює цікавість до наступної розповіді, негайної відповіді або певної реальної думки.

Приклад ч. 47

Ой ци дома, гей наш панонько,
Пишний панонько, чом Йвасуненько?..
Нема го й дома, десь у садочку...
Ей струже, луже дрібні стрілоньки...¹⁰⁰

(В прикладі ч. 46 підмет складено курсивою, присудок розстрільно і означення товстим шрифтом, а в прикладі ч. 47 риторичне запитання курсивою, риторичне заперечення — розстрільно, і особливість виконуваної дії товстим).

Окремі звеличування в гуцульських колядках для господаря, господині, парубка, дівчини чи дітей можна б утотожнити з апостофою або зверненням. Таке звернення з численними епітетами

⁹⁷ Там же, стор. 114.

⁹⁸ Там же, стор. 131.

⁹⁹ Там же, т. II, стор. 16.

¹⁰⁰ Там же, стор. 38.

було окремим поетичним засобом, яким віршотворці висловлювали своє емоційне ставлення до прославлюваної людини.

Приклад ч. 48

...Циж ти дома, гречний пане,
Гречний пане, пане Петре?
Сиди собі в чолі стола,
В чолі стола є ворового...¹⁰¹
...И ти славненька, господьинечько,
И ви славненькі пишні діточьки...¹⁰²
...Коню-ж мій сивий, будь ми щестливий...¹⁰³

В деяких гуцульських колядках віршовані рядки, а в них однородні члени речення, не мають сполучників. Безсполучниковість або асиндетон допомагає надати розповіді особливої швидкості. Швидко відтворений рух і нагла зміна явищ і настрою посилюють виразність дії та зосереджують увагу слухача в процесі думання, сприймання і засвоювання змісту.

Приклад ч. 49

...Ай слуги мої, уставайте д' горі,
Уставайте д' горі, зорьют зорі,
Зорьют зорі, ловіте коні,
Срібні зубельці позакладайте...
Понапувайте, оброку дайте,
Оброку дайте, отарничайте,
Дорогий напій повипивайте...¹⁰⁴

Багатосполучниковість, або полісиндетон, який часто використовують автори гуцульських колядок, має протилежне призначення щодо фігури асиндетону. Безперечно, що без часто повторюваного числа одних і тих самих сполучників міг віршотворець обійтися, але таке явище можна пояснити тим, що діалект гуцульської мови набув деяких своєрідних мовних рис і цим він відмінний від мови літературної. Приглянувшись основніше до зворотів і форм вислову за допомогою полісиндетону в гуцульських колядках, ми бачимо, що народні співці полісиндетоном уповільнюють хід розповіді, надають окремого розчленування думкам, поширюють виразність образів без затрати відчуття зв'язку між словами й думками.

¹⁰¹ Там же, т. I, стор. 4.

¹⁰² Там же, стор. 28.

¹⁰³ Там же, т. II, стор. 31.

¹⁰⁴ Там же, стор. 34—35.

Приклад ч. 50

...Вінчуєм тебе ізo всім домом:
І з дружиною і с челядкою,
І с челядкою і с худібкою,
І с челядкою тай богатою,
І с худібкою тай рогатою,
І с сусідками околичними...¹⁰⁵

Протягом довгого часу народньо-пісенне віршування перетворювалося з початкового звичайного вислову в творчу практику з своєрідними правилами та засобами ритмізації, яких вимагала форма співочо-пісенного вірша й сама мелодія. Звукосполучення, рядки, піврядки чи силябічні групи і внутрішнє споріднення речень надавали пісні єдності й піднесеного настрою, а окремі риси способу вислову легше використовувались у процесі сприймання та закріплення в пам'яті. Фігуру епанастрофи, яку також звуть анадиплосисом або стиком, широко використовували колядкові віршотворці для сильнішої кристалізації пісенного вірша, для його ритміки та мелодійності.

Епанастрофу в гуцульських колядках і щедрівках важко розмежувати від зіткнення або конкатенації — ланцюгової синтаксичної конструкції гуцульських говірок, де наступне речення, строфа чи рядок вірша розпочинається тим самим словом або словами, якими закінчилося попереднє речення, строфа чи рядок.

Приклад ч. 51

На крутій горі *сив* соків сидит,
Сив соків сидит, далеко видит.
Гой дивит ся він *краєм Дунаєм*,
Краєм Дунаєм, на *гусли* грают,
На гусли грают, коляд співають...¹⁰⁶

Епанастрофу і конкатенацію поєднано з асиндетоном і полісиндетоном:

А за сим словом в *звоночки* звоним,
В *звоночки* звоним, *славний* господар,
Славний господар...
Тобі ся клоним, тебе *шануєм*,
Тебе *шануєм*, тебе *вінчуєм*...
І сам собою і з дружиною,

¹⁰⁵ Там же, т. I, стор. 157—158.

¹⁰⁶ Там же, т. II, стор. 160.

І з дружиною і с челядкою...
І с худібкою із рогатою...¹⁰⁷

Тепер звернемо увагу на міру розкриття картинності в деяких гуцульських колядках, де народній поет засобом фігури зростаючої градації укладає кольори в естетичній межі — від темнішого до найяснішого, від убогого до найбагатшого, при чому нанизані вирази ступнево збільшують якість та властивість предметів і характеристику осіб.

Приклад ч. 52

... По сопілонці, по тромбітонці
Ў сьвитого Юра ўсе листовая,
Ў сьвитого Петра бай цьвітовая,
Ў Бога сьвитого ўсе золотая...¹⁰⁸

(В прикладі ч. 52 поступове підвищення або зростаючу градацію позначено відповідним шрифтом).

В мові чимало слів, які своїм буденним характером не вважаються поетичними, але з уваги на те, що вони виконують функцію сильнішого зображення, вони служать також емоційному забарвленню, що й бачимо на прикладі градації спадаючої: Бог, господар, слуги.

Приклад ч. 52а

... Шо **Бог** пробува ў господаренька
Та сидит собі та за столиком,
Господаренько бай коло него.
Служеньки его споперед него,
Держьи шьипоньки поза крисоньки...¹⁰⁹

(В ч. 52а слова за спадаючим значенням позначено, як у попередньому прикладі).

Окремого забарвлення творчій манері в гуцульських колядках та щедрівках надає антитеза або протиставлення. За допомогою такої фігури в змісті яскравіше підкреслюється протилежність життєвих явищ, понять, почуттів, думок, людських характерів тощо. Протиставленнями, побудованими на контрасті прислівників, описується вчаснішу та пізнішу подію дня і ночі.

¹⁰⁷ Там же, стор. 289.

¹⁰⁸ Там же, т. I, стор. 213.

¹⁰⁹ Там же, т. II, стор. 35.

... Ой рано, рано зорі зорьили,
Бо йишѣи ранче кури запіли...¹¹⁰
... Ой як я зийду рано в неділю...
Я як ізийду з вечера з пізна...
Бо як ізийду дуже досвіта...¹¹¹

Асоціативним співставленням приналежності предметів та протиставленням прикметників, наприклад,

... Беріт ключі залізніі,
Ідїт, розмикайте двері пекельніі...

віршотворець настрояє чуттєвість слухача й підготовляє до протиставлення додатних і від'ємних рис характеру:

Та світіі відпускайте,
А грішники замикайте.¹¹²

Значної мистецької ваги набирають у антитезі антоніми або антонімічні слова, які послужили народньому співцеві для протиставлення почуття вини й кари, а в іншому місці предметів, звуків та часу:

... Лиш одна душка сумненька була...
Тота сї душка розвеселила,
Покаяла сї, Бога просила.¹¹³

Кінчаючи нашу аналізу поетичних засобів у колядках і щедрівках, доходимо до таких висновків: спосіб давнього гуцульського життя під час зимового святкового круга знайшов своє відображення в колядках та щедрівках — усних поетичних творах, які, без наперед означеної теми, творились шляхом імпровізації безіменним автором чи авторами і жили в пам'яті гуцулів та стали відгомонам давніх віків за допомогою поетичного настрою, вислову та цікавої форми. В цій праці про гуцульські колядки та щедрівки зроблено намагання звернути увагу на причини їхнього виникнення та на їхню оригінальність, самобутність і народність, на поетичні образи, які зародилися в душі безіменних народніх поетів без зовнішнього впливу й якими пов'язано народню старовину духовно й територіально в одну цілість. Крім того, ми звернули увагу на тематику, форму, світогляд і мистецьку методу, якими гуцульські народні поети намагалися краще та яскравіше висловити власні почуття, щоб міцніше почувати себе на ґрунті своєї сучасності.

¹¹⁰ Там же, т. I, стор. 48.

¹¹¹ Там же, стор. 178.

¹¹² Там же, стор. 37.

¹¹³ Там же, стор. 213.

DICHTERISCHE BILDNISSE UND MYTHOLOGISCHE SPUREN IN DEN WEIHNACHTSLIEDERN DES HUZULENLANDES

(Zusammenfassung)

Die altertümliche Lebensweise der Huzulen während ihres winterlichen Festtagszyklus fand ihre Ausdruck in den Weihnachtsliedern (koladky und schtschedriwky) — mündlichen dichterischen Darstellungen, die, ohne vorher bestimmtes Thema, auf dem Wege der Improvisation namenloser Autoren entstanden, im Gedächtnis der Huzulen weiter lebten und damit durch deren poetischen Gemüts, Ausdrucks und interessanter Form zum Echo längst vergangener Zeiten wurden.

In dieser Abhandlung über die Weihnachtslieder der Huzulen hat sich der Verfasser bemüht, die Aufmerksamkeit auf die Ursachen ihrer Entstehung, Originalität, Eigenart und Volkstümlichkeit zu lenken, auf die poetischen Darstellungen, die in der Seele von Volksdichtern außerhalb eines äußeren Einflusses geboren, das volkstümliche Altertum geistlich und territorial in einer Ganzheit zu umfassen. Außerdem wurden Thematik, Form, Weltanschauung und künstlerische Art hervorgehoben, mit denen sich die Volksdichter der Huzulen bemühten, ihre eigenen Gefühle vollkommener und ausdrucksvoller auszusprechen, um sich um so sicherer auf dem Fundament ihrer Gegenwart zu fühlen.

СОЮЗ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ В 1914—1918 РР.

З вибухом першої світової війни 1914 р. чимало політичних емігрантів з Великої України перебувало у Львові. Серед найактивніших членів львівської колонії були: Михайло Гаврилко, Дмитро Донцов, Володимир Дорошенко, Андрій Жук, Микола Залізник і Олекса Назарієв. В них виникла думка, що в наслідок цієї воєнної завірюхи може прийти до того, що розвалиться царська Росія й визволений з кайданів український народ буде мати можливість створити свою самостійну незалежну державу.

Щоб використати конфлікт між Центральними Державами й Росією вони створили у Львові, 4. серпня 1914 р., політичну організацію під назвою «Союз визволення України» (СВУ). До СВУ пізніше прилучилися Маріян Меленевський (Басок) та Олександр Скоропис-Йолтуховський, які прибули до Львова з Західної Європи.

З моментом інвазії московської армії на землі Західної України СВУ переніс свій осідок зі Львова до Відня. Тут прилучилися до СВУ В'ячеслав Козловський, д-р Євген Любарський-Письменний, Микола Троцький, Іполіт Бочковський, інж. Євген Голицинський — всі політичні емігранти з Великої України.

Союз визволення України в програмі своєї роботи виразно поставив завдання боротися за самостійну українську державу. Для досягнення цієї мети запланував провести масову політично-національну та культурно-освідомчу працю серед полонених українців із російської армії. Завдяки старанням Президії СВУ перед урядовими чинниками Австро-Угорщини був зорганізований окремий табір для полонених українців — Фрайштадт коло Лінцу (Гор. Австрія)

Пропагандивно-інформаційну діяльність СВУ провадив у двох напрямках: зовнішньому і внутрішньому.

Зовнішній відтинок — для інформації народів світу про стремління українського народу створити свою незалежну державу. Для того видавав СВУ брошури, книжки і летючки в 11-ох мовах: англійській, французькій, італійській, німецькій, болгар-

ській, румунській, турецькій, хорватській, шведській, чеській і російській. Для держав почв'рного порозуміння і неутральних, головню для Швайцарії, видавав журнал «La Revue Ukrainienne» у Лъозанні під редакцією А. Заліби, а пізніше Е. Бачинського. Також СВУ видав німецькою мовою Історію України проф. М. Грушевського і Географію України д-ра Ст. Рудницького.

Для безпосереднього контакту з державними впливовими особами — політиками і журналістами — до поодиноких держав були вислані відпоручники СВУ з функціями «представників», що діють поміж державами в нормальних відносинах. З таким завданням був висланий д-р Лев Ганкевич до Болгарії, до Туреччини — Маріян Меленевський (Басок), до Швеції й Норвегії — Мирослав Січинський, якого пізніше заступив д-р Осип Назарук, до Італії — Олександр Семенів, до Німеччини — Олександр Скоропис-Йолтуховський.

На внутрішньому відтинку діяльність СВУ була наступна: видавнича, сталий контакт із Українськими Січовими Стрільцями, культурно-просвітня робота серед полонених українців із російської армії та організація й опіка народним шкільництвом на окупованих Центральними Державами українських землях — Волинь, Полісся й Підляшшя.

Для освідомлення полонених СВУ видавав під редакцією О. Бачинського тижневий журнал «Вістник Союзу Визволення України», починаючи з 5 жовтня 1914 р. і аж до листопада 1918 р. Крім того видав цілий ряд книжок і брошур із українською тематикою.

З інформаційно-пропагандивною метою серед чужинців, а головню серед кругів громадянства Німеччини і Австро-Угорщини видавав тижневий часопис «Ukrainische Nachrichten» накладом 4.000 примірників.

Зв'язок СВУ з Українськими Січовими Стрільцями був постійний і живий. Багато УСС-ів дописували до журналу «Вістника СВУ», а саме: Роман Купчинський, Юра Шкрумеляк, Андрій Бабюк, Микола Опока, Пеленський О., Атаманюк і ін. Також вміщено у «Вістнику» багато світлин із життя УСС-ів.

Головну ж увагу СВУ у своїй праці звернув на національне виховання полонених, які масово прибули до австрійського і німецького полону. Здебільшого це був елемент напівграмотний, малосвідомий та заляканий, якого гнали зі зброєю в руках боронити «веру, царя і отечество». СВУ поставив за мету з «малороса», «православного», «крестянина» і «руського» зробити національно-свідомого українця. Для переведення цієї акції він звернувся з закликом до співпраці до свідомого українського загалу і на його заклик відгукнулось багато громадсько-політичних і просвітнянських діячів, а також письменники, музики і мистці з усіх укра-

їнських земель, що були під займанщиною Австро-Угорщини. Між ними були загально відомі особи: д-р В. Сімович, письменник Богдан Лепкий, д-р Зенон Кузеля, д-р Микола Чайковський, д-р Осип Охримович, д-р Роман Домбчевський, д-р Володимир Левицький, композитор о. Євген Турула, поет Василь Пачовський, д-р О. Терлецький, Ом. Бачинський, Володимир Темницький, поет Петро Карманський, мистець-маляр Микола Голубець, посол Яцко Остапчук з Галичини; академік Степан Смаль-Стоцький, Осип Безпалко, д-р Роман Смаль-Стоцький, о. Омелян Гнідий з Буковини; д-р Гіядор Стрипський із Закарпаття, з Хорватії Василь Хомадовський, Орест Жеребко з США. Отже СВУ мав до диспозиції чисельний кадр працівників високо-ідейних, громадсько-активних і відданих ідеї самостійності України.

Для прикладу розглянемо докладніше працю СВУ у таборі Фрайштадт (Австрія), що був перший зорганізований і був взірцем для роботи трьох таборів українських полонених у Німеччині: Раштат, Вецляр і Зальцведель.

Піонерами національно-виховної і культурно-освітньої роботи серед полонених українців у таборі Фрайштадті були: Михайло Гаврилко, Микола Голубець, д-р Василь Сімович і о. Євген Турула. Вони прибули до Фрайштадту в другій половині грудня 1914 р., де знайшли до 5-ти тисяч полонених, які складалися з різних національностей і дуже вороже були наставлені до української визвольної ідеї. То ж перші кроки праці були надзвичайно тяжкі. Полонені без різниці національності вважали представників СВУ «чужими», «австріяками» і, навіть, «шпигунами» проти царської Росії і ставились до них з великим недовір'ям. Та й не диво. Залишки в думках полоненого «російського патріотизму», могутність і військова потужність Росії, а також міцний кулак царського жандарма стримували полонених від будь-яких активних дій, навіть, вже національно свідомих осіб, як це було на початках із Данилом Щербиною, артистом трупи М. Садовського. А вже нема що й казати про селянина-хлібороба, робітника, урядовця, навіть учителя, агронома, кооператора, то ця обережність була цілком зрозуміла.

Крім того «чорносотенці» під проводом підпрапорщиків, які переважно були т. зв. «сверхсрочні» і «вольноопределяючихся» (однорічників), дуже агресивно виступали проти української акції, як «мазепинської затії». Вони запровадили т. зв. «чорну книгу» і всіх осіб, які ходили на відчити, записували до неї, щоб при повороті додому подати список царським урядам. Були досить часті випадки, що під час викладу через вікно раптом до залі влітав камінь. Все це відстрашувало полонених, а тим більше, що «чорносотенці» поширювали думку — могутня мілітарно Росія німця знищить.

Одначе вмілий психологічний підхід діячів СВУ до полонених переборов всі труднощі і вони розгорнули широку діяльність національно-культурного освідомлення таборян. Микола Голубець тихої спокійної вдачі, для всіх доступний, поволі приєднав групу симпатиків, які стало приходили на його відчити. Трохи пізніше до табору прибув д-р Василь Сімович, який своєю лагідною вдачею, доступністю, дуже скоро зискав у полонених не лише пошану, а й велику любов і прив'язаність. Він часто пересиджував годинами у бараках серед полонених і провадив з ними розмову на всілякі теми, стараючись поговорити з особами з різних закутин України. Він, як лінгвіст, при цих розмовах збирав матеріял української народньої мови і пізніше, на підставі цього матеріялу, написав свою граматику української мови. Д-р В. Сімовича полонені так полюбили й інакше його не називали як «наш дядько Василь».

На початках своєї праці діячі СВУ свідомо оминали політичні питання, а базували свою працю на читанню легких і доступних творів українських письменників, як Руданського, Глібова, Квітки-Основ'яненка, Марка Вовчка, а також історію України Аркаса. Рівночасно провадився курс для неграмотних та німецької мови. Коли ж о. Турула приступив до організації співочо-музичного гуртка, то велика кількість полонених радо вписалась до нього. Під час проб співу і музики учасники гуртка поволі освідомлювались і фреквенція на відчитих усе збільшувалась. Отже вмілий підхід до душі полоненого з бігом часу дав відповідний результат. Недовір'я поволі розвіялось і думка полонених про правоту ідеї самостійної України перемогла. Спочатку почався горнутись елемент ітелігентний — учителі, агрономи, кооператори, студенти вищих шкіл і свідоміші селяни та робітники.

В межичасі командатура табору чужо-національний елемент поволі висилала на полеві і фабричні роботи з табору, а натомість в червні 1915 до Фрайштадту прибув транспорт полонених із табору Кнітенфельд понад 500 осіб на чолі з д-ром Р. Домбчевським і Василем Пачовським, а з ними національно свідомі полонені учителі: Лазько, Онищенко, артист трупи М. Садовського Д. Щербина і робітник з Катеринославщини, член укр. соц.-демок. партії Шабала. З приїздом Кнітенфельдців праця набрала великих розмахів. Просвітний відділ був заснований в січні 1915 р. під проводом д-ра В. Сімовича, до якого належали М. Голубець, о. Є. Турула, д-р О. Охримович, д-р В. Левицький, д-р М. Чайковський, д-р Р. Домбчевський, Вас. Пачовський, О. Безпалко, о. О. Гнідий. В дні 20 серпня 1915 р. був зорганізований Суспільно-Просвітний Гурток із полонених, які за директивами «Просвітнього Відділу» провадили роботу серед полонених на

підставі регулямінів в окремих секціях: просвітня, видавнича, драматична, співочо-музична, соціально-політична, етнографічна, фотографічна, кооперативна і спортивно-руханкова. Діяльність секцій була дуже активна. Зорганізовано цілий ряд різноманітних курсів, видавано часопис для полонених «Розвага», відбувалися систематично театральні вистави, концерти, доповіді на різні теми і т. п.

На підставі таємної інструкції СВУ за згодою військового міністерства Австро-Угорщини, було вислано найкращих агітаторів із членів СПГ до 17 таборів полонених Австро-Угорщини. Завданням їх було інформувати полонених про стремління українського народу до створення самостійної держави. Ця акція переводилась у часі від 15 квітня до 1 червня 1916 р. і завдяки їй багато полонених свідоміших українців переїхало до табору Фрайштад.

В квітні 1916 р. члени співочо-музичної секції в кількості 176 осіб під диригентурою о. Є. Турули та при співучасті оперового співака Модеста Менцінського виступали з концертами в містах Відень, Берлін, Ляйпціг, Дрезден, Мюнхен і ін. А при цих концертах подавали інформації про Україну д-р В. Сімович та О. Скоропис-Йолтуховський. Концерти мали величезні успіхи, про що свідчать прихильні фахові рецензії в німецькій пресі.

Завдяки праці представника члена президії СВУ О. Скорописа-Йолтуховського в Німеччині було зорганізовано три табори полонених українців Раштат, Вецляр і Зальцведель. В цих таборах було потрібно багато досвідчених працівників. На припоручення СВУ до Німеччини виїхали члени просвітнього відділу з Фрайштадту: д-р В. Левицький, О. Безпалко, о. Є. Турула, поет Василь Пачовський, а пізніше д-р В. Сімович і д-р М. Чайковський до помічі, бо там уже працювали письменник Богдан Лепкий, д-р Зенон Кузеля, д-р Роман Смаль-Стоцький і д-р Ом. Терлецький. Крім того виїхало тоді коло 30 осіб членів СПГ, залишаючи відповідний кадр робітників у Фрайштадті. З просвітнього відділу залишились у Фрайштадті і стало працювали д-р О. Охримович і д-р Р. Домбчевський, часами до помічі приїздив посол Яцко Остапчук, а з серпня 1916 р. стало перебував у таборі акад. Ст. Смаль-Стоцький, який вложив дуже багато праці для освідмлення полонених.

Члени СПГ вже почували себе на силах провадити культурно-просвітню роботу самостійно, тому дня 12 серпня 1916 р. постановили СПГ реорганізувати на самостійне статутове товариство під назвою «Головна Українська Громада», а секції на автономні товариства, що почали діяти головню на підставі статутів за взірцем товариств на землях Західньої України.

І так постають товариства: «Просвіта» — ім. Михайла Драгоманова, Видавниче — ім. Івана Франка, Драматичне — ім. Івана

Котляревського, Співочо-музичне — ім. Михайла Вербицького, Етнографічне — ім. Володимира Гнатюка, Руханкове Т-во «Січ» — ім. гетьмана Петра Дорошенка, Кооперативна чайня — «Власна Поміч», Фотографічне — «Світло».

У проводі «Головної Української Громади» була Президія в числі 5-ох членів — як виконавчий орган, а також до неї входило по два делегати від кожного товариства (звичайно голова і секретар). Така організаційна схема, а також праця поодиноких товариств, що діяли на підставі статутів і доповнюючих регулямінів, творила в мініятурі державу з республіканським устроєм (й тому пішла назва монографії «Фрайштадтська Республіка» 14-ох авторів активних співпрацівників СВУ на 488 сторінок машинопису за редакційною колегією Володимира Дорошенка — голови, інж. Павла Дубрівного — заступника голови і о. Константина Даниленка-Данилевського — секретаря і членів Андрія Жука та поета Олекси Кобця).

Праця поодиноких Товариств була многогранна. І так Т-во «Просвіта» ім. М. Драгоманова перевела цілий ряд різноманітних курсів:

Назва курсу	Число курсів	Кількість слухачів	Число викладів	Число учителів
Неграмотних	6	759	446	7
Історії України	6	1.800	416	23
Української мови	5	834	642	17
Історія укр. літератури	5	понад 1.000	249	6
Деклямації і виразного читання	2	60	82	2
Німецької мови	8	792	739	5
Фізики популярно	3	417	94	1
Аритметики	6	781	935	8
Космології	2	40	225	1
Географії	2	400	33	1
Кооперації	6	212	605	3
Сіл.-господарства	2	140	247	3
Садівництва	2	58	247	3
Соціології	2	31	170	1
Політичної економії	3	350	103	1
Державного права	1	150	38	1
Рисунання і малювання	2	40	478	2
Разом: 63		7.864	5.753	85

Учителі, які вчили на курсах:

Неграмотних: Падалка, Головин, Тарасовський, Атаманчук, Ю. Мочульський, К. Голобродський, М. Роговий, П. Шиман, Д. Борисенко (згинув у Базарі в числі 359), В. Шевчук і Г. Щербацький — всі полонені.

Історії України: М. Голубець, М. Гаврилко, д-р В. Сімович, В. Пачовський, академ. Ст. Смаль-Стоцький, д-р О. Охримович і д-р Р. Домбчевський — члени просвітнього відділу; з полонених учили такі особи: Ю. Мочульський, Ів. Лазько, Чуб, В. Степанович, Ю. Балицький, В. Шевчук, К. Голобродський, Ф. Шевченко, О. Лошаченко, М. Славінський, В. Ілюченко, О. Кобець, К. Даниленко, М. Лозовик і П. Дубрівний.

Української мови: д-р В. Сімович, академік Ст. Смаль-Стоцький, д-р Р. Домбчевський і д-р О. Охримович — члени просвітнього відділу; з полонених — Ів. Лазько, Ю. Мочульський, К. Голобродський, М. Лозовик, П. Дубрівний, Г. Щербацький, О. Кобець і В. Ілюченко, Федір Шевченко.

Історії української літератури: д-р В. Сімович, М. Голубець, акад. Ст. Смаль-Стоцький — члени просвітнього відділу; з полонених: Федір Шевченко, М. Лозовик, Ю. Мочульський, В. Ілюченко, О. Кобець, О. Лошаченко, В. Степанович, І. Лазько.

Деклямації і виразного читання: акад. Ст. Смаль-Стоцький і Яцко Остапчук з просвітнього відділу. Час-до-часу учасники курсу влаштовували літературні вечори, на яких курсанти читали й декламували уривки з творів українських письменників. Ці вечори притягали багато слухачів — звичайно, аудиторія числила понад 400 осіб. Ось програма одного такого вечора: Мати в творах Шевченка на основі поем: Катерина, Утоплена, Русалка, Відьма, Марія й Неофіти та Наймичка. Викладач акад. Ст. Смаль-Стоцький порівнював «Сердешну Оксану» з «Катериною» Шевченка і схарактеризував «Олесю» Марка Вовчка. Потім йшли декламації курсантів і виступи хору в супроводі оркестри. Таких вечорниць під час курсу відбулось 16.

Німецької мови: О. Безпалко, д-р О. Охримович, д-р В. Сімович, д-р Р. Домбчевський, д-р М. Чайковський — члени просвітнього відділу.

Фізики, космології та географії вчив д-р М. Чайковський.

Аритметику вчили полонені: П. Дубрівний, О. Сімчук, С. Басок, Ю. Мочульський, В. Ілюченко, П. Шиман, Г. Щербацький, В. Шевчук.

Кооперації вчили: д-р В. Левицький і д-р О. Охримович та полонений кооператор Пилипенко.

Сільського господарства, садівництва та пасічництва вчили полонені: В. Степанович, К. Даниленко, П. Хомич, Кулинич.

Соціології, також державного права, вчив д-р Р. Домбчевський.

Політичної економії вчив д-р О. Охримович.

Рисування й малювання вчили М. Голубець і полонений артист-маляр Юрко Балицький.

Треба ще згадати, що відбувся 9-ти місячний курс для пере-кваліфікації учителів і підготовки нових кадрів для українських народніх шкіл. На курсі вчили: д-р Сімович В., д-р М. Чайковський, д-р Р. Домбчевський і акад. д-р Ст. Смаль-Стоцький. Курс закінчили 52 особи.

При Т-ві «Просвіта» існував Інститут Народнього Віча, з ра-мени якого відбувались доповіді, виклади й публічні дискусії на теми:

1. Національно-історичні	18
2. Соціально-економічні	11
3. Суспільно-політичні	33
4. Наукові	5
5. Огляд міжнародньо-політичних подій	16
6. Огляд військово-стратегічних подій	5
7. Публічних дискусій	18

Разом: 106

Референтами були: д-р О. Охримович, д-р Р. Домбчевський, посол Яцко Остапчук, О. Скоропис-Йолтуховський, А. Жук, О. Безпалко, д-р М. Чайковський, поет П. Карманський, д-р В. Левицький, поет В. Пачовський, а з полонених І. Мороз, Ю. Мочульський і І. Лазько.

При Т-ві «Просвіта» була zorganizована публічна бібліотека, з якої полонені позичали книжки до читання. В бібліотечному каталозі були такі розділи: красне письменство, історичні, наукові, політичні, природознавчі, економічні, сільсько-господарські, драматичні твори, бібліографія, релігійні, журнали і календарі.

При ліквідації Т-ва «Просвіти» 22 лютого 1918 р. інвентарний каталог бібліотеки виказував, що книжок у бібліотеці було 603, на руках (позичено) 213, а 684 книжки довелося з каталогу викреслити — позичено і не повернено.

Підсумовуючи працю бібліотеки, можна сміливо сказати, що вона відіграла колосальну роль в формуванні національної свідомости серед полонених. Українська книжка і часопис допомогли багатьом із них стати на міцний національний ґрунт і в слушний час свідомо боротися зі зброєю в руках за волю Батьківщини.

Видавниче Т-во ім. Ів. Франка мало за основне завдання поширити друкованим словом національну свідомість серед полонених, а також підготувати працівників пера. З самого початку організації табору Фрайштадт СВУ устаткував власним коштом

друкарню під керівництвом М. Голубця. Промотором видавничої діяльності був д-р В. Сімович. Він своїми порадами багатьом полоненим допоміг опанувати журналістичне мистецтво, а саме: Дм. Піддубний (псев. Гаркуша), Гр. Терешко (Трутень), К. Даниленко (Слобідський, Пархоменко), Ів. Івченко (Чумак), С. Шевченко (Байда), Ю. Балицький (Микита Вихор), М. Нечипорук (Соха) і ін. З членів цього Т-ва вийшов відомий поет-письменник Олекса Кобець.

Управа Т-ва постановила видавати тижневик під назвою «Розвага» (назва взята від таборового валка, яким полонені прокладали дороги в таборі, запрягаючись по кілька чоловік і тягли його, а цей валок називали «розвага»). Для цього створено редакційну комісію з 5-ти членів полонених під проводом д-ра В. Сімовича. Перше число «Розваги» появилось 5 червня 1915 р. і виходило без перерви до 27 липня 1918 р. (тоді настала ліквідація табору). Окрім тижневика Т-во видало календар-альманах полонених українців під назвою «Розвага» на 1916/17 р. (340 сторінок вісімки). На нього подали дуже прихильні рецензії всі таборові видання в Німеччині: «Розсвіт» у Рахтаті, «Вільне Слово» у Вецлярі, і «Просвітний листок» у Зальцведелі, а також львівське «Діло» за листопад 1916 р. під наголовком «Інтересне видання» та літературно-науковий місячник «Шляхи» за грудень 1916 р. у Львові. Тираж 2000 примірників. Також Т-во видало брошуру «Дві казки» Ів. Чумака накладом 1000 прим. Це є малюнок із натури з приводу відвідин полонених у Фрайштадті княжни з дому Романових (представниця Чер. Хреста) на весні 1916 року. Були друковані інформаційні летючки «Метелик», відозви-оповістки, театральні афіші і ін.

З від'їздом д-ра В. Сімовича для праці в таборах полонених до Німеччини, редагування «Розваги» перебрав полонений Федір Шевченко (кривний Тараса Шевченка). Постійними співробітниками «Розваги» були з просв. відділу 6 осіб, а з полонених 44 особи.

«Розвага» була безпосереднім зв'язковим полонених українців, які були розсіяні по робітничих командах Австро-Угорщини і вона підтримувала їх на душі, про що свідчать масові листи до редакції.

Для підготовки коректорів був zorganizований спеціальний курс, який провадив д-р В. Сімович і М. Голубець. Також багато полонених вчилось практично друкарського і переплетничого ремесла під фаховим проводом, а саме: друкарства вчили Дм. Шкляренко і Зах. Дехтяренко, а переплетництва Ляхович.

Драматичне Т-во ім. Івана Котляревського за час своєї діяльності підготувало до вистави 46 п'єс. Всіх вистав відбулося 134, багато п'єс на бажання таборян повторювалось. У виставах брало

участь 242 особи (артистичний персонал, хористи і музиканти). Пересічно відвідувало театральні вистави 700 осіб.

Відносно репертуару, то п'єси до постановки підбирались такі:

1. Показати на сцені фолклірно-натуралістичний побут нашого народу;

2. Показати реалістичне життя: боротьба за національну нерівність на селі і в місті — наймит і поміщик, підприємець і робітник.

3. Показати історію боротьби українського народу з татарами, турками, поляками і москалями за свою незалежну державу, а також через театральну сцену на сучасне суспільство відновити і продовжували боротьбу наших славних предків за соціальне й національне визволення українського народу.

4. Показати внутрішньо-психологічне буття людини. Емоційні відчуття. Боротьба розуму і серця. Ідеалістичне та матеріалістичне світосприймання. Етика. Мораль. Шукання одвічної гармонії життя.

Всі жіночі ролі виконували вояки-полонені.

Товариство придбало багатющий реквізит, перуки, одяг, голов-но чудесні і багаті жупани, штани, корсетки, вишивані сорочки і ін., декорації, що їх понамальовував полонений артист-маляр Ю. Балицький (Микита Вихор).

Ліквідаційна комісія табору Фрайштадт ввесь цей інвентар передала Товариству «Просвіта» в Ужгороді.

Фотографічне Т-во «Світло» було засноване з ініціативи д-ра М. Чайковського в травні 1915 р. Головна мета Т-ва була виготовити діапозитиви для викладів. За час свого існування воно виготовило діапозитивів з історії України, загальної географії й України, природознавства, сільського господарства, бджільництва і таборового життя 2568 штук. З того передано 895 штук СВУ у Відні і 548 передано до українських таборів у Німеччині. Діапозитиви виробляли полонені О. Чемерис, О. Лошаченко і І. Чуб під наглядом д-ра М. Чайковського.

Т-во уладило 4 курси фотографії для аматорів і для провадження фотографічних підприємств. Слухачів на курсах було 83 особи. Теорію фотографії викладав д-р М. Чайковський, а практичні вправи провадили полонені О. Лошаченко, І. Чуб і О. Чемерис.

Кооперативна чайня «Власна поміч» була заснована в грудні 1915 р., а перед тим таборову чайню провадив приватний підприємець-жид. Основне завдання було дати слухачам кооперативних курсів можливість практично ознайомитись з торговельними операціями на кооперативних принципах. Кооперативна чайня була економічною базою, що зі своїх прибутків фінансувала культурно-освітню роботу в таборі.

Управа кооп. чайні складалась з голови, господаря, скарбника, книговода та двох заступників. Вона перевибиралась щодва місяці, а це тому, щоб більше осіб практично ознайомились із обов'язками провадження кооперативи.

Кооп. чайня «Власна поміч» уладила цілий ряд курсів, на яких викладали: д-р В. Левицький і д-р О. Охримович та полонений кооператор Пилипенко.

Кооп. «Власна поміч» за час існування від 20 січня 1916 р. до 1 липня 1918 року мала чистого прибутку 44.129 кор. і 42 сот. З того на культурно-освітні і національні цілі табору призначено 24.699 кор. 63 сот. Допомога українським школам на Волині — 956 кор. 50 сот. На фонд жидівського «Просв. гуртка» в таборі — 1158 кор. і 69 сот.

Кооп. «Власна поміч» за весь час існування була під наглядом д-ра О. Охримовича.

Руханкове Т-во «СІЧ» ім. гетьмана Петра Дорошенка об'єднувало 304 члени. Його членство було найбільше чисельне і завдяки невтомній праці голови Т-ва М. Лозовика було дуже активне. Над освідомленням членів Т-ва багато праці вложив акад. Ст. Смаль-Стоцький, а допомагали йому полонені М. Лозовик і Приємський.

*

Який же конкретний результат діяльності СВУ серед українських полонених? Після Берестейського миру і створення Самостійної Української Народної Республіки на заклик її уряду полонені українці, вихованці СВУ, приступили свідомо до організації військових формацій для оборони Рідного Краю в числі 3-ох дивізій. З полонених німецьких таборів було зорганізовано дві дивізії, що популярно в народі називались «Синьожупанники» (мали уніформу — сині жупани). На превеликий жаль ці дивізії не були належно використані, як бойові військові частини. Політична ситуація в Україні на той час була надзвичайно не виразна і несприятлива. Німецьке військове командування несподівано розформувало «Синьожупанників».

Натомість 1-ша Стрілецько-Козацька дивізія, що була сформована з полонених табору Фрайштадт (Австро-Угорщина) у це лихоліття якраз ще була в стадії формації у Володимирі-Волинському і тодішні події, що відбувались у Києві, на щастя її оминули. Ця дивізія щойно в серпні 1918 р. в кількості 15.000 вояків з наказу Генерального Штабу за гетьманату переїхала з Володимира-Волинського на Чернігівщину для охорони й оборони кордонів України проти большевиків. Ця дивізія пізніше дістала народню назву «Сірожупанників» або «Сірих» (сірого ко-

льору жупани) і ця назва була затверджена наказом Головної Команди Військ УНР 2-го липня 1919 р. ч. 98. «Сірожупанники» в часі повстання проти гетьманату були осередком повстання на Лівобережжі зі своїм штабом у Конотопі. «Сірожупанники» за весь час боротьби за визволення свого рідного краю брали активну участь. З трикутника смерті Старо-Константинів-Острополь-Любар вони у складі 2-ої Волинської дивізії під командою ген. О. Загородського пішли в славний Зимовий Похід, а повернувшись з нього, далі брали участь у визвольній боротьбі, як бригада «Сірожупанників» під командою полк. Шепеля у складі 2-ої Волинської дивізії (полки 10 і 11).

Другим важливим досягненням СВУ була — опіка українським народнім шкільництвом на окупованих землях німцями і австрійцями: Волинь, Холмщина, Полісся і Підляшша. В січні 1917 р. з німецьких таборів до Білої Підляської прибули полонені українці для культурно-просвітньої праці серед місцевого населення. Вони почали видавати часопис-тижневик «Рідне Слово» під редакцією М. Соловія. Перше число вийшло 26 червня 1917. Часопис масово розходився по-селах. Було зорганізовано понад 150 українських народніх шкіл, де вчилось 7.600 учнів, яких учили учителі полонені. Загалом на культурно-освітньому полі тут працювало понад 300 полонених, які пройшли добру національну школу в СВУ.

На Волині і Холмщині шкільництво і культурно-освітню роботу провадили Українські Січові Стрільці під проводом сот. Г. Коссака і четаря М. Саєвича. Укр. Січові Стрільці в тісній співпраці з СВУ заклали українських народніх шкіл 71, де навчалось 1685 учнів, а вчило 18 учителів із Західної України і 12 місцевих волиняків і холмщаків.

Підсумовуючи пророблену працю СВУ, приходимо до висновку, що завдання, яке СВУ поставив на початку своєї роботи, виконав сумлінно для пробудження з довголітнього сну свого народу.

DER BUND ZUR BEFREIUNG DER UKRAINE IN DEN JAHREN 1914/1918

(Zusammenfassung)

Während des ersten Weltkrieges, am 4. August 1914, wurde in Lwiw (Lemberg) von einer Gruppe politischer Emigranten aus der Großukraine (Wolodymyr Doroschenko, Andrij Shuk, Mychajlo Hawrylko, Dmytro Donzow, Mykola Salisnjak und Oleksa Nasarijew) eine politische Organisation unter dem Namen „Bund zur Befreiung der Ukraine“ gegründet. Später kamen aus Westeuropa Oleksander Skoropys-Joltuchowskyj und Marian Melenewskyj-Bassok nach Lwiw, schlossen sich dieser Organisation an und wirkten mit.

Das hauptsächlichste Ziel des Bundes zur Befreiung der Ukraine (Sojus Wyswolennia Ukrainy — SWU) war der Kampf um die *unabhängige Ukraine*.

Mit der Besetzung der Westukraine durch moskowitische Streitkräfte, verlegte der SWU seinen Sitz nach Wien.

Zwecks Unterrichtung der Staaten in der Welt über die Bestrebungen des ukrainischen Volkes wurde von der SWU eine ganze Reihe propagandistisch-informativer Publikationen in elf Sprachen herausgegeben — englisch, französisch, italienisch, bulgarisch, schwedisch, türkisch, rumänisch, kroatisch, tschechisch und russisch.

Gleichzeitig sandte der SWU seine Vertreter in verschiedene Länder, um unmittelbaren Kontakt mit einflußreichen Staatsmännern aufzunehmen: Dr. L. Hankewytsch nach Bulgarien, M. Melenewskyj-Bassok in die Türkei, Dr. O. Nasaruk nach Schweden und Norwegen, O. Semeniw nach Italien, O. Skoropys-Joltuchowskyj nach Deutschland.

Zur wichtigsten Aufgabe des SWU-Wirkens wurde jedoch die Förderung des nationalen Bewußtseins bei den ukrainischen Kriegsgefangenen. Nach einem entsprechenden Aufruf des SWU stellte sich eine ganze Reihe politisch-gemeinschaftlicher und kultureller Träger aus Galizien und Bukowina zur Verfügung, um die Durchführung dieses Vorhabens zu verwirklichen.

In Freistadt bei Linz wurde ein separates Lager für ukrainische Kriegsgefangene errichtet; hier entwickelte sich die national-erzieherische und kulturelle Arbeit und hier wurden auch verschiedene Gesellschaften zu Ehren namhafter Ukrainer gegründet: „Prosswita“ für Mychajlo Drahomaniw, eine Verlagsgesellschaft für Iwan Franko, die Gesellschaft für dramatische Kunst für I. Kotlarewskyj, die Musikalisch-Vokale Gesellschaft für Mychajlo Werbytzkyj, die Ethnographische Gesellschaft für W. Hnatiuk, der Sportverein „Sitsch“ für Hetman P. Doroschenko, die Photographische Gesellschaft „Licht“, das kooperative Teehaus „Selbsthilfe“.

Das Lager in Freistadt wurde in seiner Leistung beispielhaft für drei andere Lager — Rastatt, Wetzlar und Salzwedel —, die auf Initiative des SWU etwas später in Deutschland organisiert wurden.

Zur Bildungsförderung der Kriegsgefangenen druckte die Zentrale des SWU in Wien sowie einzelne Lagerverwaltungen Zeitschriften: Wien — Wochenzeitung „Wistnyk Sojusu Wyswolennia Ukrainy“; Freistadt — Wochenzeitung „Roswaha“; Rastatt — Wochenzeitung „Rozsswit“; Wetzlar — „Prosswitnyj Lysstok“ und Salzwedel — „Wilne Slowo“, zweimal wöchentlich. Außerdem wurden veröffentlicht in Freistadt der Kalender „Roswaha“, in Wien „Gedächtnisbund des SWU“ „Kobsar“ von T.Ševčenko und eine ganze Reihe von Büchern und Broschüren.

Der SWU arbeitete im ständigen Kontakt mit den ukrainischen Sitsch-Schützen. In Wolhynien und im Cholm-Gebiet entwickelte sich eine Zusammenarbeit mit dem ukrainischen Volksschulwesen.

Infolge des mehrjährigen Wirkens des SWU inmitten der ukrainischen Kriegsgefangenen in deutschen Lagern, wurden zwei Divisionen aufgestellt, die sogenannten „Synioshupannyki“ (Blaue Mäntel) und eine Division im Lager Freistadt (Österreich) „Siroshupannyki“ (Graue Mäntel). Das deutsche Kommando löste die „Synioshupannyki“ auf; die 15 000 Soldaten von „Siroshupannyki“ nahmen im August 1918 am Kampf der Ukraine um ihre Selbständigkeit teil.

In den Gebieten von Polissja und Pidlaschja wurden von den Zöglingen des SWU 150 ukrainische Schulen errichtet, an denen die Lehrkräfte aus den Reihen der Kriegsgefangenen an etwa 7.000 Kinder Unterricht erteilten.

In Bila Pidlaska gaben die Kriegsgefangenen eine Wochenzeitschrift heraus „Ridne Slowo“, die das nationale Bewußtsein der örtlichen Bevölkerung fördern sollte; außerdem verbreiteten etwa 300 Personen in diesen Gebieten die nationale Idee durch ihr persönliches Mitwirken.

Die Schlußfolgerung über die geleistete Arbeit des SWU ergibt, daß er die gestellten Aufgaben seines Volkes gewissenhaft erfüllt hat.

ПРОФЕСОРИ Й ІНЖЕНЕРИ
УКРАЇНСЬКОЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ АКАДЕМІЇ
В КАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ

I

Головною ідейною метою заснування Української Господарської Академії в Подебрадах було підготувати кадри кваліфікованих фахівців, які, повернувшись до Рідного Краю, прислужаться в ньому до відбудови національно-державного і суспільно-громадського життя. Ці завдання ставили в своїй праці професори, тими сподіваннями виповняли свої пляни на майбутнє і студенти, здобуваючи академічні титули інженерів різних фахів. Стипендіяти при вступі до Академії складали приречення, що вони після закінчення студій працюватимуть за кожний рік навчань півтора року на етнографічних українських землях.

Тому подебрадці з українськими інженерськими дипломами роз'їжджались не тільки по цілому світі. Поважна частина з них переїхала на Західні Українські Землі і там відповідно до місцевих умов виконувала службу українському народові. Інша, і то досить чисельна частина, користаючи з толерантного відношення до українців збоку уряду тодішньої триєдиної Масариківської чехо-словацької республіки, подалася до «Підкарпатської Русі». Ця група чи не найбільш успішно і з видимими наслідками виконала частину мрій про службу Рідному Краєві. Тут подебрадці не лише взяли активну участь у розбудові краю в різних ділянках; тут вони вклали багато свого хисту і знання у відродження національної свідомості українського населення та в організації суспільно-громадського, економічного й політичного життя; також тут кільканадцять подебрадців виконало цінну наукову працю.

Переважна більшість з них працювала, як учителі народніх шкіл, даючи імпульс до національного відродження. А тому, що кожний з подебрадців був кваліфікованим фахівцем, то крім просвітньої справи спричинявся і до всебічної розбудови краю.

Коли в ході історичних подій «Підкарпатська Русь» проголосила себе Карпатською Україною, як союзною державою, то подебрадські професори й інженери заповнили кадри фахових працівників у всіх ділянках, включно до організації збройних сил. Незабаром в обороні держави поклали свої голови кількох наших колег, багато принесло в тій боротьбі жертву здоров'я і сил, яких вже потім не відзискали, в зловісному концентраційному таборі Варіо Лопуш у Мадящині.

II

Постараємось встановити список всієї подебрадської громади в Карпатській Україні.

Проф. інж. Олександр Вілінський з дружиною письменницею Валерією Конор-Вілінською перебували в літніх місяцях на Закарпатті разом зі своєю племінницею, абсолювенткою Академії д-р інж. Харитею Кононенківною. Вони поселялись звичайно в селі, виарендувавши на час вакацій хату в якогось газди, і різними порадами у плеканні дітей і вихованні молоді та допомогою в організації культурно-освітнього життя бували за час свого побуту культурним центром довколишнього селянства.

Проф. інж. Микола Косюра їздив у Карпатську Україну не лише для відпочинку, а й з метою збирання матеріалів з лісової господарки в Карпатах, які потім використовував на своїх викладах в Академії. Зокрема він зробив цінне обслідування закарпатських пралісів. Після ліквідації Академії він оселився в Хусті і став урядовим експертом лісової справи.

Лектор Михайло Левитський з відродженням державного життя Карпатської України приїхав і запропонував свої послуги. Як колишній військовий старшина інженерних військ, він кинувся у вир збройної боротьби Карпатської Січі проти мадярів і як простий рядовик впав на полі слави в бою коло села Велика Копаня.

Проф. Борис Лисянський, поет і фізик по фаху, перебував літні ферії в Карпатській Україні і серед місцевого населення залишав незатерті сліди своїх національно-усвідомлюючих розмов. За час української влади він брав участь в організації української гімназії в Рахові.

Проф. д-р Ісак Мазепа відвідував з науковими цілями карпатські гори і полонини, особливо Близницю між Раховом і Квасами. У висліді своїх обслідувань він написав більшу монографію «Карпатські полонини».

Доц. Ольгерд Бочковський, відвідуючи Закарпаття, багато спричинився до політично-національного усвідомлення деяких

провідних, а коли де довше перебував — то і ширших кіл автотонних мешканців. Особливо залишали по собі сильні враження його промови, з якими він виступав на вічах.

Доц. д-р Василь Королів-Старий побіч фахових порад ветеринарного лікаря залишав по собі пам'ять в кількох селах, де він розмальовував церкви.

Проф. д-р Борис Мартос часто відвідував різні околиці в Карпатах. Він наладнав зв'язок з «Дружественним Союзом», тобто Кооперативною Централєю Ужгороду, завдяки чому наші студенти їздили збирати джерельні матеріали для своїх рефератів на кооперативному семінарі Академії, а також і для написання дипломних праць. (А. Кість, А. Кущинський, М. Малашко та інші). З Праги проф. Мартос допомагав інж. Литвицькому та інж. Л. Романюкові створити і зміцнити на Закарпатті кооперативну централю з українським духом і проводом під назвою «Рада Українських Селянських Кооперативів Підкарпаття», скорочено «РУсеКоП» та льюкалізувати або і зліквідувати впливи русофільсько-чесько-мадярського «Дружественного Союзу» в Ужгороді.

Асистент Кость Михайлюк, фахівець молочарської справи, примінив свої знання й сили для заснування і ведення молочарських підприємств в Карпатській Україні.

Професор Олександр Мицюк виконав цінну наукову працю. Він написав докладну соціально-господарську історію Закарпаття, якої вийшло друком два великі томи, а третій і четвертий залишилися в рукописі через несподівану смерть автора. Перший том цієї праці мав назву «Нариси з соціально-господарської історії Підкарпатської Руси» і був надрукований в Ужгороді у 1936; другий том вийшов у Празі в 1938 р. Оригінал рукопису 3-го тому затратився, залишилася в асистента автора д-ра М. Кушніренка машинова неповна копія: бракує коло 30—40 сторінок (том містить коло 400 сторінок). Четвертий том, колективний труд проф. О. Мицюка та його учнів в Академії М. Кушніренка, Ант. Кущинського, Г. Гордієнка, П. Донченка та Г. Гришка під назвою «Соціально-господарський побут Карпатської України між двома світовими війнами 1919—1939 р. р. за чеської ери», був готовий до друку, але через воєнні обставини світу не побачив і правдоподібно втрачений.

Проф. Яків Моралевич і його дружина Антоніна завдяки своїм доброзичливим натурам викликали до себе щирі симпатії довколишніх сусідів по селах, де вони перебували під час літніх вакацій. Тому їхня усвідомлююча праця лишала по собі особливо глибоке коріння. Професор теж спричинявся до організування економічного життя по селах Карпатської України. Він

з своїми б. учнями (інж. В. Зоголь і Д. Волковський) закладав кооперативні об'єднання.

Доцент інж. Кость Осауленко заснував і провадив разом з О. Наріжним взірцеву молочарню.

Лектор Софія Русова багато прислужилася своїми авторитетними впливами до організації інтелігентних кіл закарпатського жіноцтва. Вона співпрацювала в закарпатському культурно-просвітньому журналі для молоді «Пчілка» та в інших освітньо-культурних та педагогічних виданнях.

Проф. Іродіон Шереметинський їздив часто в Карпатську Україну на відпочинок і також сіяв зерно національного усвідомлення. Він мав хист провадити «невинні» розмови на побутові теми, приправлені щирим українським гумором, а між гумором викладав такі думки, що слухачі починали розуміти, що й вони є синами того самого народу. Коли Академію зліквідувано, то він за невеликі збереження купив у Севлюші майже мініатюрну хатинку і там з дружиною настало оселився.

Лектор Віктор Сапіцький приїздив в Ужгород із спеціальною місією зробити виставку видань УГА-УТГІ і вплинути на реалізацію первісного проекту при заснуванні Академії про її перенесення в дальшому на Закарпаття.

Професор Микола Зайцев з дружиною Варварою та доцент інж. Євген Сокович з дружиною Евдокією щороку приїздили на Тячівщину або в околиці Хусту і нав'язували щиросердечні стосунки з автохтонами.

В 1939 р. прибув директор УТГІ і колишній проректор Академії проф. Лука Бич у зв'язку з проблемою можливого перенесення УТГІ з Подебрад до Ужгороду.

Доц. Ар. Чернявський учив в гімназії оо. Василян у Бичкові, куди після заняття мадярами Ужгороду перенесено школу. Він дав себе до диспозиції тамошньої Команди Карпатської Січі.

Міркуємо, що ми не згадали всіх професорів, які перебували на Закарпатті. Наприклад, у тому часі приїхали також проф. Сергій Комарецький, проф. Микола Добриловський, проф. Володимир Чередіів, лектор Валеріян Мельник, проф. Віктор Доманицький. Може дехто з колег доповнить цей список.

III

Тепер переходимо до подебрадських інженерів, що по закінченні своїх студій вибрали Закарпаття за терен своєї діяльності. Найбільше з них занялося культурно-освітньою діяльністю, ставши учителями народніх шкіл. Їхня вчительська праця була не тільки педагогічною, а й широко громадською в різних культурно-

просвітних і господарських організаціях, а пізніше також у політично-державних.

Треба мати на увазі, що члени УГА, як і вся українська еміграція в ЧСР, перебували як бездержавні чужинці і підлягали всім обмеженням права на працю. За таких обставин було майже неможливо знайти працю. На щастя десь коло 1930 р. Шкільний Уряд Закарпаття вирішив поширити сітку народніх шкіл, яка мала охопити все населення краю, бо до цього часу школи існували лише в більших селах. Населення присілків та людські оселі, розкидані в горах по «зворах», не мали шкіл. В краю взагалі відчувалася велика недостача кваліфікованих учительських сил в народньому шкільництві, а тому для новозаснованих шкіл цілком бракувало відповідних кандидатів. Цю нагоду використали абсолювенти Академії і масово голосилися до праці в народньому шкільництві.

Про можливість прийняти на вчительську працю абсолювенти Академії довідалися від п. Юлія Гусная, шкільного інспектора Берегівської округи, який в тому часі був послом до празького парламенту, а сприятливою обставиною було й те, що до значення у шкільному рефераті в Ужгороді прийшов п. Юліян Ревай, теж посол, а пізніше міністер. При тому варто зазначити, що наших колег звичайно приймали на посади так званих «помічних» або договорних учителів, тобто на тимчасові вільні місця. Платилось їм лише майже половину нормальної учительської платні і з кінцем шкільного року їх звільняли. Такому учителеві перед початком слідуючого шкільного року треба було знову подавати прохання про учительську посаду і то на руки директора тієї школи, де він уже учителював. Директор, звичайно, русофіл і «мадярон», неприхильний до українського руху, пересилаючи те прохання до шкільного інспекторату, подавав такі реляції про кандидата, що його або не хотіли приймати на дальшу учительську службу або призначали в якесь інше, далеко закинуте село, куди ніхто з автохтонів не хотів йти. Одначе, таке «переганання» з місця на місце мало своє позитивне значення для масового усвідомлення населення. Те село, звідки забирали учителя, за ним жаліло і згадувало: «Ото був файний учитель, не гордий, добре вчив наших дітей!» А той вчитель свою українську «заразу» тим часом приносив у нове село. А тієї «зарази» так боялися чеські жандарми та пани «дирехтори»! При таких обставинах приходилося триматися обережно не тільки в ділі, а і в слові. Тому, даючи «інекції» дітям і дорослому оточенню, що вони є сини української нації, учителі не вибивалися за дуже рідкими винятками на провідні місця, хоч були найбільш ініціативні і найбільш працьовиті.

Найбільше колег діставали учительські посади в Тячівському та Волівському округах, де були інспектори так зв. народовецького напрямку, менше в Мукачівському, Хустському, Севлюшському і Ужгородському, а найменше в Рахівському, куди шкільний реферат навмисне не допускав учителів-українців тому, що свідоміше гуцульське населення тих околиць хотіло мати саме такі культурні сили для скріплення національного руху й обслуговування різних організацій.

Дуже поважну роль відіграли наші інженери-учителі в організації «народовецького» учительства, тобто тієї частини автономного учительства, що стояло на ґрунті своєї національно-української приналежності. Те учительство заснувало свою «Учительську Громаду» у відрізненні від «Учительського Общества». З часом Учительська Громада зросла до 1400 членів, в тому 10% було абсолювентів українських Високих Шкіл у Празі.

Учителі-інженери УГА брали також участь своїми працями в учительському органі «Учительський Голос», який технічно редагував інж. В. Куриленко, в журналі «Світло», який редагували інж. В. Куриленко та інж. Л. Романюк, в часописі «Свобода» та в інших педагогічних та просвітянських публікаціях, хоч і не завжди підписувались під статтями своїм іменем. Дуже важливою була участь в «Педагогічних Кружках», що існували, за урядовим приписом, при кожному шкільному інспектораті. Можна навіть сказати, що в тих кружках учителі-інженери мали в ідейному розумінні провідну роль, як своїми рефератами, що завжди вміло приготовані, робили позитивне враження, так і уміння глибше боронити позиції українського руху і нових методів навчання. Тому не дивно, що часто шкільні інспектори, переважно чехи, які в засаді противились «українізації» шкільного навчання, як фахівці, яким залежало на добрій постановці справи, бували раді присутності таких високоосвічених учителів. Дуже часто вони підтримували нас проти наклепів «панів директорів» та давали найвищі кваліфікаційні свідоцтва. Автор цих спогадів запровадив в с. Заріччу Севлюшської округи, а потім в Кевелеві-Ясіня на Рахівщині так звану «чинну школу». І ось шкільні інспектори чехи Бартош і Скарпішек, що були ненависниками українського духу, ставили цей почин за приклад учительству, а в Севлюші навіть влаштовано показну виставку одної кляси. І це в той час, коли на прохання автора про чергове прийняття «помічним учителем» директор школи поклав резолюцію: «Не допороучаю на прийняття, ибо присутвенность господина Куцинського шкодит на авторитет управителя»...

З кіл нашого учительства вийшла ініціатива обслідування дітей, при якому науковим методом доведено антропологічну й

культурну окремішність дітей української нації та їхні здібності й природню інтелігентність, а також тяжкий соціально-економічний стан їхніх батьків. Те обслідування, за яке дістав похвалу шкільний інспектор чех Бартош та підлеглі йому виконавці цієї праці, зробили наші інженери: М. Храпко, як керівник, та В. Донецький, Ант. Кущинський і М. Штанько, як наукові співробітники.

Широку участь брали наші вчителі в повсякденній діяльності т-ва «Просвіта» в її філіях та читальнях по селах. Ми не погоджувались за рідкими випадками бути головами, секретарями чи іншими функціонерами. Але, де тільки був наш інженер, хоч би й не вчитель, хоч би й приїхав тільки на вакації «на здоровий люфт», як казали гуцули, то він уже був у місцевій «Просвіті» найголовнішим мотором — ідейним провідником, режисером чи просвітянським чорноробом. Дехто давав ініціативні інекції і в центрах просвітянських об'єднань. Так в Мукачеві в «Просвіті» працювали інж. В. Куриленко і інж. Л. Романюк, у «Просвіті» в Берегові подружжя О. і Г. Статники були провідниками аматорського гуртка, в просвітянському театрі в Ужгороді провадили працю С. Гаєвська, Л. Безручко і М. Чирський. Останній пізніше був активним членом пробоевої аматорської театральної «Летючої Ескадри», так ушлявленої своєю пропагандною чинністю в 1938—39 рр. На Іршавщині просвітянським діячем був Ю. Руденко, на Рахівщині в «Просвітах» працювали Гр. Радченко і Ант. Кущинський.

Подєбрадчани брали також участь в організації і веденні «Пласту», який відігравав велику роль у національно-патріотичному вихованні юнацтва. Інженери Л. Романюк, В. Куриленко, Б. Іваницький та інші вклали багато хисту й часу у цей відтинок громадської праці.

Не можна промовчати один історичний момент з часу так званого «язикового спору» в шкільництві «Карпатської Русі». Шкільний реферат, що був переважно в руках урядових чинників русофільського напрямку, зарядив «плебісцит» серед батьків шкільної молоді, щоб вияснити, якою викладовою мовою провадити навчання. Увесь місцевий адміністративний апарат, що складався в більшості з чехів, мадярів та москвофілів, як і все греко-католицьке й православне священство за рідкими винятками агітували і всякими, навіть незаконними, способами сприяли до запровадження «русского языка». І ось в тих околицях, де учителювали наші інженери, ця затія майже ніде не вдалася. Тут вплив виявив себе на практиці, батьки голосували за «руську», то є українську, а не «русську», тобто московську мову. На Гуцульщині єдине село, що було під впливом довголітнього директора мадярона, а саме Кваси, і те тепер скинуло з себе ті

облуди, хоч на вісім там діючих учителів тільки один був емігрант українець інженер УГА.

Для історії УГА подаємо список — мабуть неповний — подебрадчан-учителів, які довший чи короткий час учителювали на Закарпатті (в залежності від місцевих умов, які не завжди були сприятливі): Артюшенко Юрій, Божок Грицько, Бойко Ананій, Бойко Олександр, Вільчик Микола, Волковський Денис, Володимирів Сергій, Гаврилець Василь, Гайдовський Леся, Гончаренко Юрій, Гордієнко Гаврило, Гришко Григорій, Довгаль Спиридон, Додура Іван, Донецький Володимир, Донченко Павло, Дрочинська Зоя, Дрочинська Марина, Дунічевський Олександр, Єфременко Григорій, Зазімко Володимир, Зайців Микола, Зімницький Михайло, Зінченко Ананій, Зінченко Яків, Зоголь Василь, Зозуля Ларго, Зозуля Левко, Зубченко Данило, Івантишин Ярослав, Калинович Іван, Кандискалів Петро, Капля Анатолій, Кириченко Михайло, Кириленко Мирон, Кошель Олександр, Кущинський Антін, Кущинська Зіна, Кість Андрій, Козловська Марія, Кушніренко Микола, Лаврикова Олена, Леонович Северин, Ліневич Галина, Литвицький Микола, Лошенко Григорій, Метельський Методій, Мойсіяха Андрій, Мосендз Леонід, Назаревський Петро, Ніщименко Корній, Овсійко Микола, Озарчук Микола, Паниця Степан, Первак Михайло, Петренко Петро, Петрівський Данило, Покровський Григорій, Приходько Петро, Радченко Григорій, Ревенко Надія, Романовський Володимир, Романюк Ніна, Романченко Михайло, Сакало Андрій, Сімянців Валентин, Слива Спиридон, Статникова Ганна, Статників Олександр, Стельмашенко Іван, Стовбуненко Олександр, Стовбуненко Марія, Татарів Леонід, Троян Дмитро, Трубний Олександр, Холодний Іван, Храпко Микола, Червоний Григорій, Шевченко Панас, Штанько Микола.

В 1938—39 рр. коли Закарпаття перетворювалось з «Карпатське жупи» за чеською урядовою номенклатурою в новий національно-державний твір, у Карпатську Україну, то багато колег не лише ставали директорами, управителями державних шкіл, а й організували курси українознавства для урядовців, громадських службовців чеської, словацької, мадярської і інших національних меншин.

Не один подебрадець залишив по собі славу організатора та диригента хору. Інж. Д. Петрівський керував хором в Ужгороді, був учитель співу і диригент хору в учительській семінарії, інж. А. Мойсіяха організував і керував хором учителів у селі Воловому, Гр. Мельник в Королеві над Тисою; також як диригент та організатор хорів відзначився П. Назаревський.

Окремо треба відмітити незабутнє значення праці учителя інж. А. Кістя. Він в 1931—36 рр. уславився навчанням українського національного танку в Ужгородському, Березнянському

і Хустському округах. Завдяки його праці відбулися пропам'ятні виступи українських танцювальних гуртків на Всекарпатському з'їзді жіноцтва в Ужгороді, на святі «Просвіти» в Рахові, на з'їздах української молоді в Мукачеві і Ужгороді. Він же як фільмовий актор виступав у «Марійці Невірниці» на сюжет роману «Шугай» чеського письменника Ів. Ольбрахта.

На цім місці згадаємо ще працю, що нею користувався проф. О. Мицюк. Це монографії про суспільно-господарський побут різних околиць Закарпаття, що їх виконали П. Донченко, Гордієнко, М. Кушніренко, А. Кущинський, Г. Гришко. Ці праці частинно встигли появитись у наукових виданнях Академії, а частину з них прийняв «Слов'янський Інститут» у Празі для опублікування у своїх збірниках в чеській мові.

Інж. М. Храпко залишив по собі кілька літературних праць, написаних в Карпатській Україні. Він був співредактором і фактичним ініціатором видання «Альманаху підкарпатських українських письменників», що вийшов у Севлюші 1936 р.

Кілька колег провадили в різних містах Карпатської України книжні торгівлі. Це були: В. Мурашко в Ужгороді, П. Ковердинський в Хусті, В. Куриленко в Мукачеві. «В 1932—33 р.р. інж. К. Ліневич виконував незвичайно цінну працю книгоноші, поширюючи українські книжки та ілюстровані листівки з патріотичною тематикою по всіх закутках Закарпаття».

Інж. М. Кушніренко й М. Бутовський займались організацією Української Автокефальної Православної Церкви, що було дуже важною справою, бо Православна Церква на Закарпатті була знаряддям московфільської політики чехів і російських емігрантів.

В галузі господарського життя велике значення мала кооперація. До цього руху включились і наші інженери. М. Литвицький і Л. Романюк багато праці вклали на заснування Української Кооперативної Централі в Мукачеві. Сам М. Литвицький заснував в селі Сільці Іршавської округи виробничу кооперативу «Керамік» для добування глини й виготовлення фарб та керамічного мистецтва. Кооперативним діячем на Тячівщині був Стівбуненко, що, крім того, там займався скульптурою. На Севлющині, а потім на Рахівщині інструктував кооперативи Ант. Кущинський. В кооперації в різних околицях працювали В. Зоголь, В. Зазімко і Д. Волковський, К. Ніщенченко, Я. Івантищян, П. Кандискалів та інші.

У банках урядовцями служили інж. М. Бутовський, Я. Шабельський і Л. Романюк — в Ужгороді, а пізніше в Хусті і Мукачеві інж. І. Дайлюк в Хусті, а П. Вичнанський працював як урядовець централі «Просвіти» в Ужгороді.

Стан молочарства серед місцевих господарів підносили інж. А. Берегулька, Ю. Гончаренко, В. Чернищенко, С. Сьомак, К. Подоляк, С. Сімяник.

Приватною торгівлею та агентурним заступництвом займалися М. Литвицький, М. Базилевський, О. Жихович, М. Рознатовський, А. Яременко, Я. Шабельський і К. Ліневич. Інж. С. Якерсон керував будовою великого залізно-бетонного мосту через р. Тису в Королеві, а при ньому працювали наші інженери-гідротехніки.

В садівництві працював А. Гнатівський, що також написав працю «Огляд садівництва в Закарпатті».

В лісівництві працювали інж. К. Подоляк та В. Прохода, що провадили обслідування пралісів, і інж. В. Мурашко на службі в лісовій управі. Інж. Ант. Кушчинський обслідував лісові кооперативи і написав дисертацію «Лісові кооперативи в Карпатах», нагороджену премією з фонду проф. К. Мацієвича при РСУК у Львові.

Інж. К. Ніщименко був районним опікуном суспільної опіки в Березові на Хустщині.

Не обійшлося без активної участі наших інженерів і в політичному житті країни, коли воно почало розвиватись і прийняло виразно національний характер. В соціал-демократичній партії, брали участь: М. Храпко на Севлющині, а особливо Сп. Довгаль, який був редактором органу «Вперед» в Ужгороді. Інж. В. Мурашко провадив працю по лінії правої аграрної партії. В УНО працювали в 1938—39 р. р. багато колег. Автор був районним провідником на Гуцульщині — Кваси, Кевелево та Білін.

Інж. Л. Романюк працював деякий час активно в соц. дем. партії на Мукачівщині, однак у 1935 р., не поділяючи позицій апарату партії в національному питанні, демонстративно виступив з партії, приводячи до сецесії багатьох інших членів-українців. При виборах до Карпатського Сойму він здобув посольський мандат. При Конституанті Сойму його обрано одним з двох секретарів, отже членом президії Сойму. У дальшому розвитку подій Л. Романюк був уповноважений Урядом Карпатської України в Югославії, маючи під опікою справи карпатоукраїнської еміграції в Румунії та Югославії.

Між іншим, в підготовчій акції і боротьбі закарпатського населення за скликання Сойму і у переведенню самих виборів брав активну участь кожний учитель і кожний подебрадський інженер. Багато з них було іменовано державними виборчими комісарами. Ця честь припала й авторові цих спогадів на район Кваси-Кевелево. Майже всі стали також членами Української Національної Ради.

Окремого відзначення заслугове національно-політична жертвенна діяльність інженера Юрія Артюшенка. Його не прийняли на посаду навіть «помічного учителя», бо, мовляв, не було вільного місця, хоч учителів бракувало і на ті місця приймано «договорними учителями» особи, що покінчили тільки горожанську школу, то є вищу початкову освіту. Чеська адміністрація мала певно відомості про його причастність до організації ОУН, яка була тоді гостро переслідувана в ЧСР. Тому він став мандрівним учителем, підготовляючи дітей селян і священників до іспитів на вищі студії. Він робив це з повним успіхом, про що свідчили навіть писемні подяки «Просвіт» та поодиноких осіб, втім і греко-католицьких священників, хоч інж. Юрій Артюшенко був ревний православний. Він ішов по лінії незалежного політичного життя і також своєї самостійної діяльності. Йому у великій мірі завдячує постання й розвиток Народоверхнього Союзу на Закарпатті, з якого виросла в часи державного оформлення організація УНО, до якої він мобілізував суспільну думку. Він це робив, мандруючи дослівно від села до села, по лісах і горах та полонинах, ховаючись від переслідувань жандармерії і різного роду навіть своїх донощиків. Він робив своє діло з фанатичним захопленням, проповідуючи ідею соборності українських земель і в хаті хлібосольного панотця, що давав йому притулок, і на полонині при ватрі дідові-вівчареві, ватагові і пастухам. Багато разів його за ту роботу арештували, а кілька разів чеська жандармерія висилала примусово за кордони ЧСР.

IV

Так не було ані одної галузі життя Карпатської України, щоб у ній не брали участі подебрадчани. Вони безпосередньо або посередньо включалися в те життя і своєю участю допомагали відродженню країни. Через руки наших учителів в час їхньої праці пройшло 10 річників закарпатських шкільних дітей. Вони, як і абсолювенти Українського Вільного Університету й Українського Педагогічного Інституту (яких було значно менше), нахнули молодь патріотичним духом. В ряди Карпатської Січі, щоб із зброєю в руках боронити новостворену державу, вступило також багато подебрадців. Трудно подати повний список цих інженерів — Карпатських Січовиків. Наймаркантніші постаті серед них були: інж. М. Литвицький, що його замучили мадяри в Бичкові, інж. М. Вільчик, що впав на полі слави під Великою Копанею, як і лектор УГА Мих. Левицький, що там же зложив свою голову в бою, Ярмо Чернявський, (син доцента Арсена Чернявського), що був у Головній Команді Січі в Хусті і приймав

присягу від січовиків, Дмитро Оснач, М. Чирський, інж. А. Мойсіяха, інж. В. Романовський, О. Стовбуненко, Гр. Божок, К. Ливевич, що, працюючи при Головній Команді, добував зброю, Ларго Зозуля, К. Ніщененко, Г. Єфременко, О. Гайдовський, Антін Кущинський, що був командантом Гуцульського Коша Карпатської Січі в Квасах на Рахівщині, і багато інших.

Для збереження в історії занотуємо ще й той факт, що навіть прапор для Карпатської Січі зроблено й подаровано з ініціативи та при активній участі лектора УГА К. Михайлюка та інж. Юрія Артюшенка, що тоді був головою Української Громади в Ліберці на Словаччині. З їхньої ініціативи та громада збрала велику суму і на їхнє замовлення у Відні виготовлено прекрасний прапор: з одного боку блакитний, з другого жовтий, з витканими золотом образами св. Покрови і Архистратига Михаїла.

*

Гарну промову подяки на честь подебрадців виголосив міністер Карпатської України Юліян Ревай на ювілейному святі 25-ліття УГА—УТГІ в 1947 році в Регенсбурзі. Він признав, що левину долю заслуг у піднесенню національної свідомости Карпатської України і її організованости належить інженерам УГА.

A. Kushynsky

PROFESSORS AND GRADUATES OF THE UKRAINIAN ACADEMY OF TECHNOLOGY IN THE STRUGGLE FOR FREEDOM OF CARPATHO-UKRAINE

Summary

The primary aim of the Ukrainian Academy of Technology in Podebrady, Czechoslovakia, a unique polytechnical school of its kind, was to prepare of qualified technicians who upon returning to their Ukrainian homelands when freed from Russian communist occupation would be able to take part in the national, civic and cultural reconstruction of their country.

While the struggle for freedom continued ceaselessly on the territories of the Ukrainian homeland, students upon entering the Academy pledged that for each year of study they would work one and a half years in the Ukrainian lands which at that time were not yet controlled by the USSR. These territories were primarily Galicia under Polish rule, and Subcarpathian which was part of Czechoslovakia and which in 1939 by decree of its parliament proclaimed its independence under the name of Carpatho-Ukraine.

Here in Carpatho-Ukraine our „Podebradians“ were able with great success and tangible results to fulfill their pledge and their patriotic dreams of service

to their country. Both professors and graduates of the UAT actively took part in the development of the country in various fields. With their talents and knowledge they greatly aided the renaissance of national pride in the Ukrainian population, and helped to organize many branches of the civic, economic and political life. Some of them conducted very valuable scientific researches. While helping to build the national life of the country they also had to fight for this goal by overcoming the indifference of the local populace engendered by a millenium of Hungarian dominance. We struggled for an ukrainization of the land and its inhabitants in the face of their former magyarization and the prevalent Russian oriented policies of the Czech administrators.

When Carpatho-Ukraine was obliged to take up arms against another Hungarian occupation army that invaded this ancient Ukrainian land, the Podebradians as former soldiers and officers of the Ukrainian Army took part in organizing and fighting of the Carpathian Sich. They fought and died for the freedom and honor of the young Ukrainian state as a vanguard of World War II for defense of right and justice.

This memoir gives a detailed account of facts which describe and illustrate the manyfaceted actual work of 23 professors of the UAT and of 93 of its graduates. The latter for the most part performed their various professional duties together with the function of grade school teachers and under extremely difficult conditions at that.

It was therefore with full justification that the former Secretary of Carpatho-Ukraine and former Representative of the parliament of Czechoslovakia Julian Revay in his speech during the 1947 congress of professors and graduates of the UAT and of students of the Ukrainian Technological Institute in Regensburg said that the lion's chare for the rebirth and the degree of preparedness of the national conscience in Carpatho-Ukraine goes to the graduates of the Ukrainian Academy of Technology and to their teachers.

З М І С Т

Олекса Горбач

Діалектний словник північно-добруджанської говірки — с. Верхній Дунавець біля Тульчі	3
--	---

Olexa Horbatsch

Das Wörterverzeichnis der ukrainischen Mundart von Verchnij Dunaveč bei Tulcea in Norddobrudscha	44
--	----

В. Ніньовський

Поетичні образи та мітологічні сліди в колядках і щедрівках Гуцульщини	46
--	----

V. Niniovskyj

Dichterische Bildnisse und mythologische Spuren in den Weihnachtslieder des Huzulenlandes	75
---	----

Павло Дубрівний

Союз Визволення України в 1914—1918 рр.	76
---	----

Pawlo Dubriwnyj

Der Bund zur Befreiung der Ukraine in den Jahren 1914/1918	88
--	----

Антін Кущинський

Професори й інженери Української Господарської Академії в Карпатській Україні	90
---	----

A. Kushynsky

Professors and Graduates of the Ukrainian Academy of Technology in the struggle for Freedom of Carpatho-Ukraine	101
---	-----